MSS No. 291 Subject PHILOSOPHY

Name of MSS नामलिंगानुशासन

Author अमर सिंह

Period ______ Folios 94

Script Sanskrit Source Prithipal Singh

Missing Folios 64A-66, 79A-80, 89A-90

...त्यारिः पुंडरीकाक्षो गोविंदो गरुडध्वजः।
...मसि ति ... ...
पि कृतो पि नच्युते ... ... तुर्भुजः। पद्मनाभो
कसेनो जनार्दनः।१८। उपेंद्र इंद्रावरजश्चक्रपाणि...
वा सु ... इव ... ति
स्त्रिविक्रमः।२०। देवकीनंदनः शौरिः श्रीपतिः पुरुषोत्तमः। वनमाली बलिध्वंसी...
नारायण नाम
अन्न ... ...
धोक्षजः।२१। विश्वंभरः कैटभजिद्विधुः श्रीवत्सलांछनः। पुराणपुरुषो यज्ञपुरुषो नर...
... ...
कांतकः।२२। जलशायी विश्वरूपो मुकुंदो मुरमर्दनः। वसुदेवोस्य जनकः स एवानकदुंदुभिः
बलराम नाम
।२३। बलभद्रः प्रलंबघ्नो बलदेवोऽच्युताग्रजः। रेवतीरमणो रामः कामपालो हलायुधः।२४। नी
... ... ति
लांबरो रौहिणेयस्तालांको मुसली हली। संकर्षणः सीरपाणिः कालिंदीभेदनो बलः।२५। मद
...म मदन नाम
...प्रद्युम्नो मीनकेतनः। कंदर्पो ...कोऽनंगः कामः पंचशरः स्मरः।२६। शंब
...नाम
...ध्वज आत्मभूः।२७। ब्रह्मसूः

...गणदेवताः ।१०। विद्याधरोप्स

...सिद्धोस्तौमीदेवयोनयः ।११। असुरादैत्यदै

...कताः पूर्वदेवाः सुरद्विषः ।१२। सर्वज्ञः सुगत

...मारजिल्लोकजिज्जिनः ।१३। षडभिज्ञोदश

...स्तामुनिः शाक्यमुनिस्तुयः ।१४। सशाक्यसिंह

...कश्चमायादेवीसुतश्चसः ।१५। ब्रह्मात्मभूः सु

...भूः स्वयंभूश्चतुराननः ।१६। धाताब्जयोनिर्द्रुहि

...।१७। विष्णुर्नारा...

...तास्वरानिलाः। महाराजिक...

...रक्षोगंधर्वकिन्नराः। पिशाचोगुह्यक...

...तेयदनुजेंद्रारिदानवाः। शुक्रशिष्यादिति...

...द्धोधर्मराजस्तथागतः। समंतभद्रोभग...

...बलोद्वयवादीविनायकः। मुनींद्रः श्रीघन...

...सर्वार्थसिद्धः शौद्धोदनिश्चसः। गौतमश्चार्क...

...सुरज्येष्ठः परमेष्ठीपितामहः। हिरण्य...

...णोविरिंचिः कमलासन...

...कृष्णोवैकुंठोविष्टर...

...ध्यानाद्गुणाः सिमलिंगमिश्राध्याधीशः सं...

...सिद्धैः प्रतिसंस्कृतैः । संपूर्णमुच्यते वर्गैर्नामलिं...

...त्रवित् । स्त्रीपुंनपुंसकं सेयं तन्निर्देशो विधि...

...नसंकरः । त्रलीत्रतिन्न लिंगानामनु...

...द्वयोरिति । निषिद्धलिंगं शेषार्थं त्वंता...

...त्रिति पदं मिथुने तु द्वयोरिति ...

स्वर्गनाकत्रिदिवत्रिदशालयाः । सुरलोको द्योदिवौ द्वे स्त्रि...

...स्त्रियां विबुधाः सुराः । सुपर्वाणः सुमनसस्त्रि...

...दितेयादितिनंदनाः । आदित्या ऋभवोऽस्वप्ना...

...गीर्वाणा दानवारयः । वृंदारकाः दैवतानि

स्तु वं [illegible] इति तं स मुन्याद दत्तांघ्र
तं यातं त्रिदिवस्य दृष्ट्वान्द्रु व सोकी ॥

2A

केतुः स्यादनिरुद्ध उषापतिः । लक्ष्मीः पद्मालया पद्मा कमला श्रीर्हरिप्रिया ।२८। इंदिरा लोकमाता मा

क्षीरोदतनया रमा । भार्गवी लक्ष्मीपतेः पांचजन्यः शंखः सुदर्शनः ।२९। चक्रं कौमोदकी गदा खड्गो नंद

कः कौस्तुभो मणिः । गरुत्मान् गरुडस्तार्क्ष्यो वैनतेयः खगेश्वरः ।३०। नागांतको विष्णुरथः सुपर्णः

पन्नगाशनः । शंभुरीशः पशुपतिः शिवः शूली महेश्वरः ।३१। ईश्वरः शर्व ईशानः शंकरश्चंद्रशे

खरः । भूतेशः खंडपरशुर्गिरीशो गिरिशो मृडः ।३२। मृत्युंजयः कृत्तिवासाः पिनाकी प्रमथाधिपः

उग्रः कपर्दी श्रीकंठः शितिकंठः कपालभृत् ।३३। वामदेवो महादेवो विरूपाक्षस्त्रिलोचनः ।

कृशानुरेताः सर्वज्ञो धूर्जटिर्नीललोहितः ।३४। हरः स्मरहरो भर्गस्त्र्यंबकस्त्रिपुरांतकः । गंगा

धकरिपुः क्रतुध्वंसी वृषध्वजः ।३५। व्योमकेशो भवो भीमः स्थाणू रुद्र उमापतिः । कप

जटः पिनाकोऽजगवं धनुः ।३६। प्रमथाः स्युः पारिषदा ब्राह्मीत्याद्यास्तु

वैंद्री वाराही वैस्नवी तथा ॥३२॥ कौमारी चर्म्ममुंडा च कालसंकर्षणी

पार्वती नाम

२ ३ मणिमादकमस्ष्धा ॥ उमा कात्यायनी गौरी काली हैमवतीश्वरी । शिवा भवानी

रुद्राणी सर्वमंगला ॥३८॥ अपर्णा पार्वती दुर्गा मृडानी चंडिकांबिका । आर्या दाक्षायणी

जो

गणेशनाम विघ्नराजनाम ... नाम

सप्तदशगणपनाम ८१२८

गिरिजा मेनकात्मजा ॥३९॥ विनायको विघ्नराज द्वैमातुरगणाधिपाः । अप्येकदंतहेरंब

को

गजानन नः स्वामिकार्तिकनाम पार्वतीनंदन कार्तिकनंदनः स्कंद शक्ति

गजाननः लंबोदर गजाननः ॥ कार्त्तिकेयो महासेनः शरजन्मा षडाननः । पार्वतीनंदनः स्कंदः सेना

तारकं जयति तारकजित्

बाहुलेयस्तारकजिद् विशाखः शिखिवाहनः । षाण्मातुरः शक्तिधरः कुमारः

रक्तिनिर्भूगुहः ॥ विशाख

क्रौंचदारणः ॥४१॥ गांगेयः पावकिश्चैव चर्म्ममुंडा तु चंडिका । प्राचीनबर्हिरहितः सतनासा केन

सप्तदश तिकेयस्य सेनानपति ५

इंद्रनाम

पुलोमजित् ॥४२॥ इंद्रो मरुत्वान्मघवा विडौजाः पाकशासनः । वृद्धश्रवाः सुनासीरः पुरुहूत

जयनशीलो जिष्णु

पुरंदरः ॥ जिष्णुर्लेखर्षभः शक्रः शतमन्युर्दिवस्पतिः । सुत्रामा गोत्रभिद्वज्री वासवो वृत्र

ग द्यांप तशिव पती

हांदृषा ॥४६॥ वास्तोपतिः सुरपतिर्वलारातिः शचीपतिः ॥ जंभभेदी हरिहयः स्वाराट्नमुचिसूद

नः ॥४७॥ संक्रंदनो दुश्च्यवनस्तुराषाण्मेघवाहनः ॥ आखंडलसहस्राक्ष ऋभुक्षास्तस्य तु प्रिया

त्रिशोदशत्या एके नगर्या अमरावती १ अश्व नाम सूतु नाम एके वन नाम

॥४८॥ पुलोमजा शचीन्द्राणी नगरी त्वमरावती ॥ हय उच्चैःश्रवाः सूतो मातलिर्नन्दनं वनं ॥४९॥

१ उच्चैःश्रवा नाम इन्द्र पुत्र नाम ऐरावत हस्ती नाम चत्वारि ऐरावतस्य ६

स्यात्प्रासादो वैजयंतो जयंतः पाकशासनिः ॥ ऐरावतोऽभ्रमातंगैरावणाभ्रमुवल्लभाः ॥५०॥

वज्र नाम दश वज्र नाम १

ह्रादिनी वज्रमस्त्री स्यात्कुलिशं भिदुरं पविः ॥ शतकोटिः स्वरुः शंबो दंभोलिरशनिर्द्वयोः ॥

विमान नाम देवऋषि नाम देवसभा नाम २ अमृत नाम ३

॥५१॥ व्योमयानं विमानोऽस्त्री नारदाद्याः सुरर्षयः ॥ स्यात्सुधर्मा देवसभा पीयूषममृतं सुधा ॥५२॥

७ काशि गंगा नाम चत्वारि गंगा नाम मेरुपर्वत नाम सुराणां आलयः

मंदाकिनी वियद्गंगा स्वर्णदी सुरदीर्घिका ॥ मेरुः सुमेरुर्हेमाद्री रत्नसानुः सुरालयः ॥५३॥ पंचै

एक वृक्ष नाम ५ पंच वृक्ष नाम

ते देवतरवो मंदारः पारिजातकः ॥ संतानः कल्पवृक्षश्च पुंसि वा हरिचंदनं ॥५४॥ सनत्कुमारो वै

२ स्वर्ग वैद्य नाम ८ सनत्कुमार नाम ३६

धात्रः स्वर्वैद्यावश्विनीसुतौ ॥ नासत्यावश्विनौ दस्रावाश्विनेयौ च तावुभौ ॥५५॥ स्त्रियां बहु

दस्री ... पतित गाते ६६

चैत्ररथं वनेषु स्वर्गवेश्या नाम घृताचीआदि घृताची

प्सरसः स्वर्वेश्या उर्वशीमुखाः घृताचीमेनकारंभा उर्वशीचतिलोत्तमा ॥ सुकेशीमंजुघोषा

गंधर्वा नाम ८ अग्नि नाम

द्याः कथ्यंतेप्सरसोबुधैः हाहाहूहूश्चैवमाद्या गंधर्वास्त्रिदिवौकसां ॥ अग्निर्वैश्वानरो

वह्निर्वीतिहोत्रो धनंजयः कृपीटयोनिर्ज्वलनो जातवेदास्तनूनपात् ॥ बर्हिःशुष्मा

कृष्णवर्त्मा शोचिष्केश उषर्बुधः आश्रयाशो बृहद्भानुः कृशानुः पावकोनलः ॥ रोहिता

देवअग्निकुमारकायाः ४ चतुर्शिखा नामान्यपि २

श्वोवायुसखः शिखावानाशुशुक्षणिः हिरण्यरेता हुतभुग्दहनो हव्यवाहनः ॥

८ समुद्राग्नि नाम

सप्तार्चिर्दमुनाः शुक्रश्चित्रभानुर्विभावसुः शुचि रप्पित्तमौर्वस्तु वाडवो वडवानलः ॥

अग्निशिखा नाम पंचाग्निशिखाः ५८ अग्निकणा नाम २ देह तापस्य अग्नि

वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिर्हेतिः शिखा स्त्रियां त्रि षु स्फुलिंगोग्निकणः समौ संतापसंज्व

तपन नाम २ १ वह्नेर्नाम ज्वलतीति ज्वाला नाम ५८ वनअग्नि नाम २

रौ ॥ उल्का स्यान्निर्गतज्वाला भूतिर्भसितभस्मनी क्षारो रक्षा च दावस्तु दवो वनहु

धर्मराज नाम १४

ताशनः ॥ धर्मराजः पितृपतिः समवर्ती परेतराट् कृतांतो यमुनाभ्राता शमनो यमराड्

यमः ॥ कालो दंडधरः श्राद्धदेवो वैवस्वतोंतकः । प्रेताधिपः पाशहस्तः कीनाशो मर्त्युरर्कजः

राक्षसनाम

राक्षसः कौणपः क्रव्यात्क्रव्यादोऽस्रप आशरः । रात्रिंचरो रात्रिचरः कर्बुरो निकषात्मजः

वरुणनाम

यातुधानः पुण्यजनो नैरृतो यातुरक्षसी । प्रचेता वरुणः पाशी यादसांपतिरप्पतिः

पवननाम

श्वसनः स्पर्शनो वायुर्मातरिश्वा सदागतिः । पृषदश्वो गंधवहो गंधवाहानिलाशुगाः

समीरमारुतमरुज्जगत्प्राणसमीरणाः । नभस्वद्वातपवनपवमानप्रभंजनाः ॥ हृदि

प्राणो गुदेऽपानः समानो नाभिसंस्थितः । उदानः कंठदेशः स्याद्व्यानः सर्वशरीरगः ॥ प्रा

णोऽपानः समानश्चोदानव्यानौ च वायवः । शरीरस्था इमे रंहस्तरसी तु रयः स्यदः ॥ ज

वोऽथ शीघ्रं त्वरितं लघु क्षिप्रमरं द्रुतं । सत्वरं चपलं तूर्णमविलंबितमाशु च ॥ सततेना

रताश्रांतसंततोविरतानिशं । नित्यानवरताजस्रमप्यथातिशयो भरः ॥ अतिवेलभृशा

स्त्री ध्रुता नामधेय कादिशी [illegible] ११

प्राणः अपानः समानः उदानः व्यानः इत्येते पंच वायवः इति नाम ३ पंचवेगस्य ३ [illegible]

६

स्पर्धीतिमात्रोऽऽरुनिलः ॥ तीव्रकांतनितोता स्तिगाः स्वाहद्वानिच ॥७४॥ ज्ञो वेशीघ्राद्यसत्वैना

त्रिष्टोवासस्वगामियतं कुवेरस्त्र्यंवकसखो यक्षराड्गुह्यकेश्वरः ॥७५॥ मनुष्यधर्मा धनदो राज

राजो धनाधिपः किंनरेशो वैश्रवणः पौलस्त्यो नरवाहनः ॥७६॥ यक्षैकपिंगैलविलश्रीदपुण्य

जनेश्वराः ॥ अस्योद्यानं चैत्ररथं पुत्रस्तु नलकूवरः ॥७७॥ कैलासः स्थानमलकापूर्विमानं

तु पुष्पकं स्यात्किंनरः किंपुरुषस्तुरंगवदनो मयुः ॥७८॥ निधिर्नाशेवधिर्भेदाः पद्मशंखादयो

निधेः ॥ स्वर्गवर्गः ॥ द्योदिवौ द्वे स्त्रियामभ्रं व्योम पुष्करमंबरं ॥८०॥ नभोंतरिक्षं गगनमनं

तं सुरवर्त्म खं वियद्विष्णुपदं वा तु पुंस्याकाशविहायसी ॥ व्योमवर्गः ॥८०॥ दिशस्तु ककु

भः काष्ठा आशाश्च हरितश्च ताः प्राच्यवाचीप्रतीच्यस्ताः पूर्वदक्षिणपश्चिमाः ॥८१॥ उत्तरा

दिगुदीची स्याद्दिश्यंतु त्रिषु दिग्भवे ॥ इंद्रो वह्निः पितृपतिर्नैरृतो वरुणो मरुत् ॥८२॥ कुबेर ई

नवकामश्रेष्ठाकनाकायीदुरि तस्यादीतयं ॥ तारोध संशरवास पंचरिंद्र मासावह्नी ...

यक्षराड्गुह्यकेश्वरः

तुरंगास्यव दनमस्येति तुरंगवदनः पद्मसंपादे यो नवनिधि

सुवेरि नाम ५

5A

शाःपतयःपूर्वादीनांदिशांक्रमात् रविःशुक्रोमहीसूनुःस्वर्भानुर्भानुजोविधुः बुधोबृ
हस्पतिश्चेतिःदिशामीशास्तथाग्रहाः ऐरावतःपुंडरीकोवामनःकुमुदोंजनः ५ पुष्पदंतः
सार्वभौमःसुप्रतीकश्चदिग्गजाः करिण्योभ्रमुःकपिलापिंगलानुपमाक्रमात् ॥६॥ ता
म्रकर्णीशुभ्रदंतीचांऽगनांचांगनावती क्लीबाव्ययंत्वपदिशांदिशोर्मध्येविदिक्स्त्रियां
॥७॥ अभ्यंतरंत्वंतरालंचक्रवालंतुमंडलं अभ्रंमेघोवारिवाहःस्तनयित्नुर्बलाहकः हिं
धाराधरोजलधरस्तडित्वान्वारिदोंबुभृत् घनजीमूतमुदिरजलमुग्धूमयोनयः ॥८॥
कादंबिनीमेघमालात्रिषुमेघभवेभ्रियं स्तनितंगर्जितंमेघनिर्घोषेरसितादिचः
॥९॥ शंपाशतह्रदाह्रादिन्यैरावतःक्षणप्रभा तडित्सौदामनीविद्युच्चंचलाचपलाअ
पि ॥१०॥ स्फूर्जथुर्वज्रनिर्घोषेमेघज्योतिरिरंमदः इंद्रायुधंशक्रधनुस्तदेवऋजुरोहि

6 तं ॥ वृष्टिर्वर्षं तद्विघातेवग्राहावग्रहौसमौ धारासंपात आसारः शीकरोंबुकणाःस्मृताः ॥

वर्षोपलस्तुकरकामेघछन्नेह्निदुर्दिनं अंतर्धाव्यवधापुंसित्वंतर्धिरपवारणं ॥ अपिधा

नतिरोधानपिधानाच्छादनानिच हिमांशुश्चंद्रमाश्चंद्र इंदुःकुमुदबांधवः ॥ विधुःसुधां

६ शुःशुभ्रांशुरोषधीशोनिशापतिः अब्जोजैवातृकःसोमोग्लौर्मृगांकःकलानिधिः ॥ द्वि

जराजःशशिधरोनक्षत्रेशःक्षपाकरः कलातुषोडशोभागोबिंबोस्त्रीमंडलंत्रिषु ॥ भित्तं

सकलखंडेवापुंस्यर्द्धेर्द्धसमेंशके चंद्रिकाकौमुदीज्योत्स्नाप्रसादस्तुप्रसन्नता ॥ कलं

कांकोलांछनंचचिन्हंलक्ष्मचलक्षणं सुषमापरमाशोभाशोभाकांतिर्द्युतिश्छविः ॥

अवश्यायस्तुनीहारस्तुषारस्तुहिनंहिमं प्रालेयंमिहिकाचाथहिमानीहिमसंहतिः ॥

शीतंगुणेतद्वदर्थाःसुषीमःशिशिरोजडः ॥ तुषारःशीतलःशीतोहिमःसप्तान्यलिंगकाः ६

6A

ध्रुवऊत्तानपादःस्यादगस्त्यःकुंभसंभवः मैत्रावरुणिरस्यैवलोपामुद्रासधर्म्मिणी

नक्षत्रमृक्षंभंतारातारकाप्युडुवास्त्रियां दाक्षायिण्योश्विनीत्यादितारा अश्वयुगश्विनी

२ राधाविशाखापुष्येतुसिध्यतिष्यौश्रविष्ठया समाधनिष्ठाःस्युःप्रोष्ठपदाभाद्रपदाःसमाः

३ मृगशीर्षंमृगशिरस्तस्मिन्नेवाग्रहायणी इल्वलास्तच्छिरोदेशेतारकानिवसंतियाः

॥४॥ बृहस्पतिःसुराचार्योगीष्पतिर्धिषणोगुरुः जीवआंगिरसोवाचस्पतिश्चित्रशिखंडिजः

॥५॥ शुक्रोदैत्यगुरुःकाव्यःउसनाभार्गवःकविः अंगारकःकुजोभौमोलोहितांगोमहीसुतः

६ रौहिणेयोबुधःसौम्यःसमौसौरिशनैश्चरौ शनिर्मंदःपंगुकायःछायापुत्रोसितश्चसः

॥७॥ तमस्तुराहुःस्वर्भानुःसैंहिकेयोविधुंतुदः सप्तर्षयोमरीच्यत्रिमुखाश्चित्रशिखंडिनः

॥८॥ सूरःसूर्योर्यमादित्यद्वादशात्मदिवाकराः भास्कराहस्करब्रध्नप्रभाकरविभाकराः ॥

भास्वद्विवस्वत्सप्ताश्वहरिदश्वोष्णरश्मयः विकर्त्तनार्कमार्त्तंडमिहरारुणपूषणाः ॥ द्युमणिस्त
रणिर्मित्रश्चित्रभानुर्विरोचनः विभावसुर्ग्रहपतिस्त्विषांपतिरहर्प्पतिः ॥ भानुर्हंसःसहस्रां
शुःस्तपनःसविता रविः माठरःपिंगलोदंडश्चंडांशोःपारिपार्श्विकाः ॥ सूरसूतोरुणोनूरुः
काश्यपिर्गरुडाग्रजः परिवेषस्तु परिधिरुपसूर्यकमंडले ॥ किरणोस्रमयूखांशुगभस्तिघृ
२ णिरश्मयः भानुःकरोमरीचिःस्त्रीपुंसयोर्द्दीधितिःस्त्रियां ॥ स्युःप्रभारुग्रुचिस्त्विड्भाभाश्छवि
द्युतिदीप्तयः रोचिःशोचिरुभेक्लीबेप्रकाशोद्योतआतपः ॥ कोष्णंकवोष्णंमंदोष्णंकदुष्णं
त्रिषुतद्वति तिग्मंतीक्ष्णंखरंतद्वन्मृगतृष्णामरीचिकाः ॥ इति दिग्वर्गः ॥ कालोदिष्टोप्य
नेहापिसमयोप्यथपक्षतिः प्रतिपद्द्वेइमेस्त्रीत्वेतदाद्यास्तिथयोर्द्वयोः ॥ घस्रोदिनाहनीवा
तुक्लीबेदिवसवासरौ प्रत्यूषोहर्मुखंकल्यमुषःप्रत्युषसीअपि ॥ प्रभातंचदिनांतेतुसाय

संध्यापितृप्रसूः प्राह्णापराह्णमध्याह्नास्त्रिसंध्यमथशर्वरी १८ निशानिशीथिनीरात्रिस्त्रियामाक्ष
णदाक्षपा विभावरीतमस्विन्यौरजनीयामिनीतमी १९ तमिस्रातामसीरात्रिर्ज्यौत्स्नी
चंद्रिकयान्विताः आगामिवर्त्तमानाहर्युक्तायांनिशिपक्षिणी २० गणरात्रिनिशाबह्व्याः
प्रदोषोरजनीमुखं अर्द्धरात्रिनिशीथौद्वौद्वौयामप्रहरौसमौ २१ सपर्वसंधिःप्रतिपत्पंच
दश्योर्यदंतरं पक्षांतौपंचदश्यौद्वेपौर्णमासीतुपूर्णिमा २२ कलाहीनेसानुमतिःपूर्णेराका
निशाकरे अमावास्यात्वमावस्यादर्शःसूर्येंदुसंगमः २३ सादृष्टेंदुःसिनीवालीसानष्टेंदु
कलाकुहूः उपरागोग्रहोराहुग्रस्तेत्विंदौचपूष्णिच २४ सोपप्लवोपरक्तौद्वावग्न्युत्पातउ
पाहितः एकयोक्त्यापुष्पवंतौदिवाकरनिशाकरौ २५ अष्टादशनिमेषास्तुकाष्ठात्रिं
शत्तुताःकला तास्तुत्रिंशत्क्षणस्तेतुमुहूर्त्तोद्वादशास्त्रियां २६ तेतुत्रिंशदहोरात्रःपक्षस्ते

8 दशपंचच पक्षौपूर्वापरौशुक्लकृष्णौमासस्तुतावुभौ ॥१८॥ द्वौद्वौमार्गादिमासौस्यादृतुस्तैरय
नंत्रिभिः ॥ अयनेद्वेगतिरुदग्दक्षिणार्कस्यवत्सरः ॥१९॥ समरात्रिंदिवेकालेविषुवद्विषुवंच
तत् ॥ मार्गशीर्षेसहामार्गआग्रहायणिकश्चसः ॥२०॥ पौषेतैषसहस्यौद्वौतपामाघेथफा
८ ल्गुने ॥ स्यात्तपस्यःफाल्गुनिकःस्याच्चैत्रेचैत्रिकोमधुः ॥२१॥ वैशाखेमाधवोराधोज्येष्ठेशुक्रः
शुचिस्त्वयं ॥ आषाढेश्रावणेतुस्यान्नभाःश्रावणिकश्चसः ॥२२॥ स्युर्नभस्यप्रौष्ठपदभाद्रभा
द्रपदाःसमाः ॥ स्यादाश्विनइषोप्याश्वयुजोपिस्यात्तुकार्त्तिके ॥२३॥ बाहुलोर्जौकार्त्तिकिकोहे
मंतःशिशिरोस्त्रियां ॥ वसंतेपुष्पसमयःसुरभिर्ग्रीष्मऊष्मकः ॥२४॥ निदाघउष्णोपगम
उष्णऊष्मागमस्तपः ॥ स्त्रियांप्रावृट्स्त्रियांभूम्निवर्षाअथशरत्स्त्रियां ॥२५॥ षडमीऋतवः
पुंसिमार्गादीनांयुगैःक्रमात् ॥ संवत्सरोवत्सरोब्दोहायनोस्त्रीशरत्समाः ॥२६॥ मासेनस्याद ८

8A

होरात्रः पैत्रो वर्षेण दैवतः। दैवे युगसहस्रे द्वे ब्राह्मः कल्पौ तु नृणां ॥२७॥ मन्वंतरं तु दिव्यानां यु

गानामेकसप्ततिः। संवर्त्तः प्रलयः कल्पः क्षयः कल्पांत इत्यपि ॥२८॥ अस्त्री पंकं पुमान् पाप्मा

पापं किल्बिषकल्मषं। कलुषं वृजिनैनोऽघमंहो दुरितदुष्कृतं ॥२९॥ स्याद्धर्ममस्त्रियां पुण्य

श्रेयसी सुकृतं वृषः। मुत्प्रीतिः प्रमदो हर्षः प्रमोदामोदसंमदाः ॥३०॥ स्यादानंदथुरानंदः श

र्मसातसुखानि च। श्वःश्रेयसं शिवं भद्रं कल्याणं मंगलं शुभं ॥३१॥ भावुकं भविकं भव्यं कु

शलं क्षेममस्त्रियां। शस्तं चाथ त्रिषु द्रव्ये पापं पुण्यं सुखादि च ॥३२॥ मतल्लिका मचर्चिका प्र

कांडमुद्घतल्लजौ। प्रशस्तवाचकान्यमून्ययः शुभावहो विधिः ॥३३॥ दैवं दिष्टं भागधेयं भा

ग्यं स्त्री नियतिर्विधिः। हेतुर्ना कारणं बीजं निदानं त्वादिकारणं ॥३४॥ क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः प्र

धानं प्रकृतिः स्त्रियां। विशेषः कालिकोऽवस्था गुणाः सत्त्वं रजस्तमः ॥३५॥ जनुर्जननजन्मानि जनि

9

निरुत्पत्तिरुद्भवः ॥ प्राणीतुचेतनोजन्मीजंतुजन्युशरीरिणः ॥३०॥ जातिर्ज्जातंसमान्यंचव्यक्ति

स्तुपृथगात्मता ॥ चित्तंतुचेतोहृदयंस्वांतंहृन्मानसंमनः ॥३१॥ इतिकालवर्गः ॥ बुद्धिर्म्मनी

षाधिषणाधीःप्रज्ञाशेमुषीमतिः ॥ प्रेक्षोपलब्धिश्चित्संवित्प्रतिपज्ज्ञप्तिचेतनाः ॥१॥ धीर्द्धा

रणावतीमेधासंकल्पःकर्म्ममानसं ॥ चित्ताभोगोमनस्कारश्चर्चासंख्याविचारणा ॥२॥ वास

नाभावनासंस्कारोनुभूतस्यविस्मृतिः ॥ अध्याहारस्तर्कऊहोविचिकित्सातुसंशयः ॥

॥३॥ संदेहद्वापरौवाथसमौनिर्णयनिश्चयौ ॥ मिथ्यादृष्टिर्नास्तिकताव्यापादोद्रोहचिंतनं

॥४॥ समौसिद्धांतराद्धांतौभ्रांतिर्मिथ्यामतिर्भ्रमः ॥ संविदागूःप्रतिज्ञानंनियमाश्रवसं

श्रवाः ॥५॥ अंगीकाराभ्युपगमप्रतिश्रवसमाधयः ॥ मोक्षेधीर्ज्ञानमन्यत्रविज्ञानंशिल्प

शास्त्रयोः ॥६॥ मुक्तिःकैवल्यनिर्वाणःश्रेयोनिःश्रेयसामृतं ॥ मोक्षोपवर्गोथाज्ञानमविद्या 9

हृमतिः स्त्रियां ॥ ॥ रूपं शब्दो गंधरसस्पर्शाश्च विषया अमी गोचरा इंद्रियार्थाश्च हृषीकं वि
षयींद्रियं ॥ ॥ कर्म्मेंद्रियं तु पाय्वादि मनो नेत्रादि धींद्रियं तुवरस्तु कषायोस्त्री मधुरो लवणः
कटुः ॥ ॥ तिक्तोम्लश्च रसाः पुंसि तद्वत्सु षडमी त्रिषु विमर्द्दोत्थे परिमलो गंधे जनमनोहरे
॥ ॥ आमोदः सोतिनिर्हारी वाच्यलिंगत्वमागुणात् समाकर्षी तु निर्हारी सुरभिर्घ्राणत
र्पणः ॥ ॥ इष्टगंधिः सुगंधिः स्यादामोदी मुखवासनः पूतिगंधिस्तु दुर्गंधो विस्रं स्यादाम
गंधि यत् ॥ ॥ शुक्लशुभ्रशुचिश्वेतविशदश्येतपांडुराः अवदातः सितो गौरो वलक्षो धव
लोर्ज्जुनः ॥ ॥ हरिणः पांडुरः पांडुरीषत्पांडुस्तु धूसरः कृष्णे नीलासितश्याम कालश्याम
लमेचका ॥ ॥ पीतो गौरो हरिद्राभः पालाशो हरितो हरित् रोहितो लोहितो रक्तः शोणः को
कनदच्छविः ॥ ॥ अव्यक्तरागस्त्वरुणः श्वेतरक्तस्तु पाटलः श्यावः स्यात्कपिशो धूम्रधूमलौ

10

कृष्णलोहिते ॥ कडारः कपिलः पिंगपिशंगौ कद्रुपिंगलौ ॥ चित्रं किर्म्मीरकल्माषशबलै-
ताश्च कर्बुरे ॥ गुणे शुक्लादयः पुंसि गुणलिंगास्तु तद्वति ॥ इति धीवर्गः ॥ ब्राह्मी तु भा-
रती भाषा गीर्वाग्वाणी सरस्वती ॥ व्याहार उक्तिर्ल्लपितं भाषितं वचनं वचः ॥ अपभ्रंशोप-
शब्दः स्यात् शास्त्रे शब्दस्तु वाचकः ॥ तिङ्सुबंतचयो वाक्यं क्रिया वा कारकान्विता ॥ श्रु-
तिः स्त्री वेद आम्नायस्त्रयी धर्म्मस्तु तद्विधिः ॥ स्त्रियामृक्सामयजुषी इति वेदास्त्रयस्त्रयी
॥ शिक्षेत्यादि श्रुतेरंगमोंकारप्रणवौ समौ ॥ इतिहासः पुरावृत्तमुदात्ताद्यास्त्रयः स्वराः
॥ आन्वीक्षिकी दंडनीतिस्तर्कविद्यार्थशास्त्रयोः ॥ आख्यायिकोपलब्धार्था पुराणं पंचल-
क्षणं ॥ प्रबंधकल्पना कथा प्रवल्हिका प्रहेलिका स्मृतिस्तु धर्म्मसंहिता समाहृतिस्तु
संग्रहः ॥ समस्या तु समासार्था किंवदंती जनश्रुतिः ॥ वार्त्ता प्रवृत्तिर्वृत्तांत उदंतः स्यादथा १०

10A

11A

…धानं च नामधेयं च नाम च ॥८॥ हूतिराकारणाह्वानं संहूतिर्बहु…
…हारः स्यादुपन्यासस्तु वाङ्मुखं ॥९॥ उपोद्घात उदाहारः शप…
…नुयोगः पृछा च प्रतिवाक्योत्तरे समे ॥१०॥ मिथ्याभियोगोभ्या…
…सनं अभिशापः प्रणादस्तु शब्दः स्यादनुरागजः ॥११॥ यशः…
…ः स्तोत्रं नुतिः स्तुतिः । आम्रेडितं द्विस्त्रिरुक्तमुच्चैर्घुष्टं तु घोषणा
…विकारो यः शोकभीत्यादिभिर्ध्वनेः । अवर्णाक्षेपनिर्वादपरीव…
…पक्रोशो जुगुप्सा च कुत्सा निंदा च गर्हणे । पारुष्यमतिवादः स्या…
…॥१२॥ यः सनिंद उपालंभस्तत्र स्यात्परिभाषणं । तत्र त्वाक्षारणा…
…प्रति…॥१३॥ स्यादाभाषणमालापः प्रलापोनर्थकं वचः । अनु…

…रवस्य
…ाया
…शित
…ाद
…कली
…सम
…वा
…स्य
…ामे

11

10 ध्यः परिदेवनं ॥८१॥ विप्रलापो विरोधोक्तिः संलापो भाषणं मिथः

प्रलापस्तु निह्नवः ॥८२॥ चोद्यमाक्षेपाभियोगौ शापाक्रोशौ दु

द्वे संदेस वा कथस

रुस्ना घा प्रेम्णा मिथ्याविकत्थनं ॥८३॥ संदेशवाग्वाचिकं स्याद्वाग्भे

निंदार्थी वाग पथ्या सुरवी भव

ी वागकल्याणी स्यात्कल्या तु शुभात्मिका ॥८४॥ अत्यर्थमधुरं

स

ं निष्ठुरपरुषं ग्राम्यमश्लीलं सूनृतं प्रिये ८५ सत्येऽथ संकुला

ते ॥ लुप्तवर्णपदं ग्रस्तं निरस्तं त्वरितोदितं ॥८६॥ अंबूकृतं स

र्थकं ॥ अनक्षरमवाच्यं स्यादाहतं तु मृषार्थकं ॥८७॥ अथ

थं त्वनृतं वचः स सत्यं तथ्यमृतं सम्यगमूनि त्रिषु तद्वति ॥८८॥

ं ध्वनिध्वानरवस्वनाः स्वाननिर्घोषनिर्ह्रादनादनिस्वानिने

११

माषज्ञावलेः

ाज्ञीतुना

पत्यंशोप

ना ॥९४॥ श्रु

स्त्रयस्त्रयी

यः स्वराः

रालापंचल

ष्कृतिस्कृ

दंतः स्यादषा

11A

निस्वनाः॥२४॥ आरवारावसंरावविरावाऽथमर्म्मरः। स्वनितेवस्त्रपर्णानांभूषणा

नांतुशिंजितं॥२५॥ निक्वाणोनिक्वणःक्वाणःक्वणःक्वणनमित्यपिवीणाया

ःक्वणितेप्रादेःप्रक्वाणप्रक्वणादयः॥२६॥ कोलाहलःकलकलस्तिरश्चांवाशित

रुतं स्त्रीप्रतिश्रुत्प्रतिध्वानेगीतंगानमिमेसमे॥२७॥इतिशब्दादिवर्गः॥ निषाद

र्षभगांधारषड्जमध्यमधैवताः। पंचमश्चेत्यमीसप्ततंत्रीकंठोत्थिताःस्वराः॥२८॥ काकली

तुकलेसूक्ष्मेध्वनौतुमधुरास्फुटेकलोमंद्रस्तुगंभीरेतारोत्युच्चैस्त्रयस्त्रिषु॥२९॥ सम

न्वितलयस्त्वेकतालोवीणातुवल्लकी। विपंचीसातुतंत्रीभिःसप्तभिःपरिवा

दिनी॥३०॥ ततंवीणादिकंवाद्यमानद्धंमुरजादिकं। वंशादिकंतुसुषिरंकांस्य

तालादिकंघनं॥३१॥ चतुर्विधमिदंवाद्यंवादित्रातोद्यनामकं। मृदंगामुरजाभे

दास्त्वंक्याल्िंग्योर्द्ध्वकास्त्रयः ॥५॥ स्याद्यशःपटहो ढक्का भेरिःस्त्री दुंदुभिःपुमान् ॥ आ
नकःपटहो स्त्री स्यात्कोणो वीणादिवादनं ॥६॥ वीणादंडः प्रवालःस्यात्ककुभ
स्तु प्रसेवकः। कोलंबकस्तु कायोस्या उपनाहो निबंधनं ॥७॥ वाद्यप्रभेदा
ःडमरुमड्डुडिंडिमझर्झराः। मर्द्दलःपणवोन्ये च नर्त्तकीलासिके समे ॥८॥ विलं
बितंद्रुतंमध्यं तत्वमोघो घनं क्रमात्। तालःकालक्रियामानं लयःसाम्यम
थास्त्रियां ॥९॥ तांडवं नटनं नाट्यं लास्यं नृत्यं च नर्त्तने। तौर्यत्रिकं नृत्य
गीतवाद्यं नाट्यमिदं त्रयं ॥१०॥ भ्रकुंसश्च भ्रुकुंसश्च भ्रूकुंसश्चेति नर्त्तकः। स्त्री
वेषधारी पुरुषो नाट्योक्तौ गणिकाज्जुका ॥११॥ भगिनीपतिरावुत्तो भावो
विद्वानथावुकः। जनको युवराजस्तु कुमारो भर्त्तृदारकः ॥१२॥ राजा भट्टा

12A रकोदेवस्तत्सुताभर्तृदारिका।देवीकृताभिषेकायामितरासुतुभट्टिनी।५।अब्र
ह्मण्यमवध्योक्तौराजश्यालस्तुराष्ट्रियः।अंबामाताथबालास्याद्वासुरार्यस्तु
मारिषः।६।अत्तिकाभगिनीज्येष्ठानिष्ठानिर्वहणेसमे।हंडेहंजेहलाह्वानेनीचां
चेटींसखींप्रति।७।अंगहारोंगविक्षेपोव्यंजकाभिनयौसमौ।निर्वृत्तेत्वंगस
त्वाभ्यांद्वेत्रिष्वांगिकसात्विके।८।शृंगारवीरकरुणाद्भुतहास्यभयानकाः।बी
भत्सरौद्रौचरसाः।शृंगारःशुचिरुज्वलः।९।उत्साहवर्द्धनोवीरः।कारुण्यंक
रुणाघृ।णाकृपादयानुकंपास्यादनुक्रोशोप्यथोहसः।१०।होहास्यंचवीभत्सं
विकृतंत्रिष्विदंद्वयं।विस्मयोद्भुतमाश्चर्यंचित्रमप्यथभैरवं।११।दारुणंभीष
णंभीष्मंघोरंभीमंभयानकं।भयंकरंप्रतिभयंरौद्रंतूग्रममीत्रिषु।१२।चतु

13

दृश दरस्त्रासो भीतिर्भीः साध्वसं भयं विकारो मानसो भावो नुभावो भावबोध
कः।२०। गर्वोभिमानोहंकारो मानश्चित्तसमुन्नतिः। अनादरः परिभवः परीभा
वस्तिरस्क्रिया।२१। रीढा विमाननावज्ञावहेलनमसूर्क्षणं। मंदाक्षं ह्रीस्त्रपा
व्रीडा लज्जा सापत्रपान्यतः।२२। क्षान्तिस्तितिक्षाभिध्या तु परस्य विषये स्पृ
हा। अक्षान्तिरीर्ष्यासूया तु दोषारोपो गुणेष्वपि।२३। वैरं विरोधो विद्वेषो मन्युशो
कौ तु शुक्स्त्रियां। पश्चात्तापोनुतापश्च विप्रतीसार इत्यपि।२४। कोपक्रोधामर्ष
रोषाः प्रतिघो रुट्क्रुधौ स्त्रियौ। शुचौ तु चरिते शीलमुन्मादश्चित्तविभ्रमः।२५।
प्रेमा ना प्रियता हार्दं प्रेम स्नेहोथ दोहदं। इच्छा कांक्षा स्पृहेहा तृड्वांछा लिप्सा
मनोरथः।२६। कामोऽभिलाषस्तर्षश्च स महान् लालसा द्वयोः। उपाधिर्नाध १३

13A

र्म्म चित्तासमुत्थाधिर्म्मानसी व्यथा ॥२०॥ स्याच्चिंतास्मृतिराध्यानमुत्कंठोत्कलिके स
मे उत्साहोऽध्यवसायः स्यात्स वीर्यमतिशक्तिभाक् ॥२१॥ कपटोऽस्त्री व्याजदंभोपधयश्छ
द्मकैतवे । कुसृतिर्न्निकृतिः शाठ्यं प्रमादोऽनवधानता ॥२२॥ कौतूहलं कौतुकं च कु
तुकं च कुतूहलं । स्त्रीणां विलासबिब्बोकविभ्रमा ललितं तथा ॥२३॥ हेला लीले
त्यमी हावाः क्रियाः शृंगारभावजाः । द्रवकेलिपरीहासाः क्रीडा लीला च नर्म्म च ।
॥२४॥ व्याजोपदेशो लक्ष्यं च क्रीडा खेला च कूर्द्दनं ॥ घर्म्मो निदाघः स्वेदः स्यात्प्रलयो
नष्टचेष्टता ॥२५॥ अवहित्थाकारगुप्तिः समौ संवेगसंभ्रमौ । स्यादाच्छुरितकं हा
सः सोत्प्रासः स मनाक्स्मितं ॥२६॥ मध्यमः स्याद्विहसितं रोमांचो रोमहर्षणं । क्रंदि
तरुदितं क्रुष्टं जृंभस्तु त्रिजृंभणं ॥२७॥ विप्रलंभो विसंवादो रिंगणं स्खल

14

नेसमेस्यान्निद्राशयनं स्वापः स्वप्नः संवेश इत्यपि । तंद्री प्रमीला भ्रकुटिर्भ्रुकुटिर्भृ
कुटिः । स्त्रियं ॥ अदृष्टिः स्यादसौम्येक्ष्णि संसिद्धिप्रकृती त्विमे ॥ २८ ॥ स्वरूपं च स्वभाव
श्च निसर्गश्चाथ वेपथुः । कंपोथ क्षण उद्धर्षो मह उद्धव उत्सवः ॥ इति नाट्य
वर्गः ॥ अधोभुवनपातालं बलिसद्म रसातलं । नागलोकोथ कुहरं शुषिरं विवरं वि
वरं बिलं छिद्रं निर्व्यथनं रोकं रंध्रं श्वभ्रं वपा शुषिः । गर्त्तावटौ भुवि श्वभ्रे सरंध्रे शुषि
रं त्रिषु ॥ २९ ॥ अंधकारोस्त्रियां ध्वांतं तमिस्रं तिमिरं तमः । ध्वांते गाढेंधतमसं क्षीणेव
तमसं तमः ॥ ३० ॥ विष्वक्संतमसं नागाः काद्रवेयास्तदीश्वरः । शेषोनंतो वासुकिस्तु
॥ ३१ ॥
सर्पराजोथ गोनसे तिलित्सः । स्यादजगरे शयुर्वाहस इत्युभौ । अलगर्द्दो जलव्या १४
लः समौ राजिलडुंडुभौ ॥ ३२ ॥ मालुधानो मातुलाहिर्निर्मुक्तो मुक्तकंचुकः । सर्पः

14A

पृदाकुर्भुजगो भुजंगोहिर्भुजंगमः। आशीविषो विषधरश्चक्री व्यालः सरीसृपः। २९
कुंडली गूढपाच्चक्षुःश्रवाः काकोदरः फणी। दर्वीकरो दीर्घपृष्ठो दंदशूको बिलेशयः
३०। उरगः पन्नगो भोगी जिह्मगः पवनाशनः। त्रिष्वाहेयं विषास्थ्यादि स्फटायां तु फ
णा द्वयोः ३१॥ समौ कंचुकनिर्मोकौ क्ष्वेडस्तु गरलं विषं पुंसि क्लीवे च काकोलका
लकूटहलाहलाः ३२॥ सौराष्ट्रिकः शौक्लिकेयो ब्रह्मपुत्रः प्रदीपनः। दारदो वत्सना
भश्च विषभेदा अमी नव॥ ३३॥ विषवैद्यो जांगुलिको व्यालग्राह्यहितुंडिकः ३४
पातालभोगिवर्गः॥ स्यान्नारकस्तु नरको निरयो दुर्गतिः स्त्रियां १॥ तद्भेदास्तपनावी
चिमहारौरवरौरवाः। संघातः कालसूत्रं चेत्याद्याः सत्वास्तु नारकाः। २। प्रेता वैतर
णीसिंधुः स्यादलक्ष्मीस्तु निर्ऋतिः। विष्टिराजूः कारणा तु यातना तीव्रवेदना ३ पी

15 द्वौ वाधाम्बधान्दुः खमाधनस्थं प्रस्रुतिर्जलस्या ॥ कूपं हृदुत्कुमाभीलं निवेषां मेढ्यमाषियद्र
॥ इति पातालनरकवर्गः ॥ समुद्रोऽब्धिरकूपारः पारावारः सरित्पतिः ॥ उदन्वानुदधिः सिंधुः सरस्वा
न्सागरोऽर्णवः ॥१॥ रत्नाकरो जलनिधिर्यादःपतिरपांपतिः ॥ तस्य प्रभेदाः क्षीरोदो
लवणोदस्तथापरे ॥२॥ आपः स्त्री भूम्नि वार्वारि सलिलं कमलं जलं ॥ पयः की
लालममृतं जीवनं भुवनं वनं ॥३॥ कबंधमुदकं पाथः पुष्करं सर्वतोमुखं ॥ अंभो
र्णस्तोयपानीयनीरक्षीरांबुसंबरं ॥४॥ मेघपुष्पं घनरसस्त्रिषु द्वे आप्यमम्मयं ॥ भं
गस्तरंग ऊर्मिर्वा स्त्रियां वीचिरथोर्मिषु ॥५॥ महत्सूल्लोलकल्लोलौ स्यादावर्तोऽंभ
सां भ्रमः ॥ पृषंति बिंदुपृषताः पुमांसो विप्रुषः स्त्रियः ॥६॥ चक्राणि पुटभेदाः स्यु
र्भ्रमाश्च जलनिर्गमाः ॥ कूलं रोधश्च तीरं च प्रतीरं च तटं त्रिषु ॥७॥ पारावारे पर १५

15A

र्वाचीतीरेपात्रंतदंतरं॥द्वीपोऽस्त्रियामंतरीपंयदंतर्वारिणस्तटं॥४५॥तोयोत्थितं
तत्पुलिनंसैकतंसिकतामयं॥निषद्वरस्तुजंबालःपंकोऽस्त्रीशादकर्दमौ॥४६॥जलो
च्छ्वासाःपरीवाहाःकूपकास्तुविदारकाः॥४७॥नाव्यंत्रिलिंगंनौतार्येस्त्रियांनौस्तरणि
स्तरिः॥उडुपंतुप्लवःकोलःस्रोतोंऽबुसरणंस्वतः॥आतरस्तरपण्यंस्याद्द्रोणीकाष्ठांबु
वाहिनी॥सांयात्रिकःपोतवणिक्कर्णधारस्तुनाविकः॥४८॥नियामकाःपोतवाहाः
कूपकोगुणवृक्षकः॥नौकादंडःक्षेपणीस्यादरित्रंकेनिपातकः॥४९॥अभ्रिःस्त्रीकाष्ठ
कुद्दालः॥सेकपात्रंतुसेचनं॥यानपात्रेतुपोतोऽब्धिमवेक्षिप्रसामुद्रियम॥५०॥सामुद्रि
कोमनुष्योब्धिजातातौनौःसामुद्रिका॥क्लीबेर्धनावंनावोर्द्धेतीतनौकेतितुत्रिषु
॥५१॥त्रिष्वागाधात्प्रसन्नोच्छःकलुषोनच्छआविलः॥निम्नंगभीरंगंभीरमुत्तानंत

16 द्विवर्यये ।५२। अगाधमतलस्पर्शे कैवर्त्ते दासधीवरौ । आनायः पुंसि जालं स्यात्सण
सूत्रं पवित्रकं ।५३। मत्स्याधानी कुवेणी स्याद्वडिशं मत्स्यवेधनं । पृथुरोमा झषो मत्स्यो
मीनो वैसारिणोऽण्डजः ।५४। विसारः शकुली चाथ गडकः शकुलार्भकः । सहस्रदंष्ट्रः
पाठीन उलूपी शिशुकः समौ ।५५। नलमीनश्चिलिचिमः प्रोष्ठी तु शफरी द्वयोः । क्षु
द्रांडमत्स्यसंघातः पोताधानमथो झषाः ।५६। रोहितो मद्गुरः शालो राजीवः शकुल
स्तिमिः । तिमिंगिलादयश्चाथ यादांसि जलजंतवः ।५७। तद्भेदाः शिशुमारोद्रशंकवो
मकरो द्वयोः । स्यात्कुलीरः कर्कटकः कूर्मे कमठकच्छपौ ।५८। ग्राहोऽवहारो नक्रस्तु
कुंभीरोऽथ महीलता । गंडूपदः किंचुलुको निहाका गोधिके समे ।५९। रक्तपास्तु जलौ १६
कायां स्त्रियां भूम्नि जलौकसः । मुक्तास्फोटः स्त्रियां शुक्तिः शंखः स्यात्कंबुरस्त्रियौ ।६०।

16A

स्त्रः क्षुद्रशंखाः शंखनखाः शंबूका जलशुक्तयः। भेके मंडूकवर्षाभूशालूरप्लवदर्दु-
राः॥२२॥ शिली गंडूपदी भेकी वर्षाभ्वी कच्छपी दुलिः। मद्गुरस्य प्रिया शृंगी दुर्नामा दी-
र्घिकोशिका॥२३॥ जलाशयो जलाधारस्तत्रागाधजलो ह्रदः। आहावस्तु निपानं स्या-
दुपकूपजलाशये॥२४॥ पुंस्येवांधुः प्रहिः कूपः उदपानं तु पुंसि वा। नेमिस्त्रिकास्य वीनाहो
मुखबंधनमस्य यत्॥२५॥ पुष्करिण्यां तु खातं स्यादखातं देवखातकं। पद्माकरस्तडा-
गोऽस्त्री कासारः सरसी सरः॥२६॥ वेशंतः पल्वलं चाल्पसरो वापी तु दीर्घिका। खेयं तु परि-
खाधारस्त्वंभसां यत्र धारणं॥२७॥ स्यादालवालमावालमावापोऽथ नदी सरित्। तरंगिणी
शैवलिनी तटिनी ह्रादिनी धुनी स्रोतस्विनी द्वीपवती स्रवंती निम्नगापगा। गंगा वि-
ष्णुपदी जह्नुतनया सुरनिम्नगा॥२८॥ भागीरथी त्रिपथगा त्रिस्रोता भीष्मसूरपि

17

कालिंदीसूर्यतनयायमुनाशमनस्वसारेवातुनर्मदासोमोद्भवामेकलकन्य

काकरतोयासदानीरावाहुदासैतवाहिनी ॥१७॥ शतद्रुस्तुशुतुद्रिःस्याद्विपाशातु

विपाट्स्त्रियांशोणोहिरण्यवाहःस्यात्कुल्याल्पाकृत्रिमासरित् ॥१८॥ शरावतीवेत्रवती

चंद्रभागासरस्वतीकावेरीसरितोन्याश्चसंभेदःसिंधुसंगमः ॥१९॥ द्वयोःप्रणालीपय

सःपदव्यांत्रिषुतूत्तरौदेविकायांसरय्वांचभवेदाविकसारवौ ॥२०॥ सौगंधिकंतुक

ह्लारंहल्लकंरक्तसंध्यकंस्यादुत्पलंकुवलयमथनीलांबुजन्मच ॥२१॥ इंदीवरं

चनीलेस्मिन्सितेकुमुदकैरवेशालूकमेषांकंदःस्याद्वारिपर्णीतुकुंभिका ॥२२॥

जलनीलीतुशैवालंशैवलोथकुमुद्वतीकुमुदिन्यांनलिन्यांतुविसिनीपद्मिनी १७

मुखाःवापुंसिपद्मंनलिनमरविंदंमहोत्पलंसहस्रपत्रंकमलंशतपत्रंकुशेशयं

17A

॥२४॥ पंकेरुहं तामर[illegible]रसं सरसीरुहं बिसप्रसूनराजीवःपुष्करांभोरुहाणि चः

पुंडरीकं सितांभोजमथ रक्तसरोरुहे रक्तोत्पलं कोकनदं नालो नालमथास्त्रि

यां ॥२५॥ मृणालं बिसमब्जादिकदंबे खंडमस्त्रियां। करहाटः शिफाकंदः किंजल्कः

केशरोऽस्त्रियां ॥२६॥ संवर्त्तिका नवदलं बीजकोषो वराटकः। वारिवर्गः स्वर्व्योमि

दिक्कालधीशब्दादि सनाट्यकं। पातालभोगिनरकं वारि चैषां च संगतं ॥११॥ इत्यम

सिंहकृतौ नामलिंगानुशासने स्वरादिः प्रथमः कांडः सांग एव समर्थितः ॥१॥ वर्गाः।

पृथ्वीपुरक्ष्माभृद्वनौषधिमृगादिभिः। नृब्रह्मक्षत्रविट्शूद्रैः। सांगोपांगैरिहोदिताः ॥१॥ भू

र्भूमिरचलानंता रसा विश्वंभरा स्थिरा। धरा धरित्री धरणी क्षोणी ज्या काश्यपी क्षि

भूमिनाम॥

तिः ॥२॥ सर्वंसहा वसुमती वसुधोर्वी वसुंधरा गोत्रा। कुः पृथिवी पृथ्वी क्ष्मावनि

18

मेदिनी मही ॥३॥ मृन्मृत्तिका प्रशस्ता तु मृत्सा मृत्स्ना च मृत्तिका । उर्वरा सर्वसस्याढ्या
स्यादूषः क्षारमृत्तिका ॥४॥ ऊषवानूषरो द्वावप्यन्यलिंगौ स्थलं स्थली समानौ मरु
धन्वानौ द्वे खिलाप्रहते समे ॥५॥ त्रिष्वथो जगती लोको विष्टपं भुवनं जगत् । लोको
यं भारतं वर्षं शरावत्यास्तु योवधेः ॥६॥ देशः प्राग्दक्षिणः प्राच्य उदीच्यः पश्चिमोत
रः प्रत्यंतो म्लेछदेशः स्यान्मध्यदेशस्तु मध्यमः ॥७॥ आर्यावर्तः पुण्यभूमिर्मध्यं
विंध्यहिमागयोः नीवृज्जनपदो देशविषयौ तूपवर्तनं ॥८॥ त्रिष्वागोष्ठान्नडप्राये
नड्वान्नड्वल इत्यपि कुमुद्वान्कुमुदप्राये वेतस्वान्बहुवेतसे ॥९॥ शाद्वलः शाद
हरिते सजंबाले तु पंकिलः जलप्रायमनूपं स्यात्पुंसि कच्छस्तथाविधः ॥१०॥ स्त्री
शर्करा शर्करिलः शार्करः शर्करावति देश एवादिमावेवमुन्नेयौ सिकतावति १८

18A

वि ॥११॥ देशो नद्यंबुवृष्ट्यंबुसंपन्नव्रीहिपालितः स्यान्नदीमातृको देवमातृकश्च यथा
क्रमं ॥१२॥ सुराज्ञि देशे राजन्वान् स्यात्ततोऽन्यत्र राजवान् । गोष्ठं गोस्थानकं तत्तु गौष्ठीनं भू
तपूर्वकं ॥१३॥ पर्यंतभूः परिसरः सेतुरालौ स्त्रियां पुमान् । वामलूरश्च नाकुश्च व
ल्मीकं पुन्नपुंसकं ॥१४॥ अयनं वर्त्म मार्गाध्वपंथानः पदवी सृतिः । सरणिः पद्ध
तिः पद्या वर्त्तन्येकपदीति च ॥१५॥ अतिपंथाः सुपंथाश्च सत्पथश्चार्चिते
ऽध्वनि । व्यध्वो दुरध्वो विपथः कदध्वा कापथः समाः ॥१६॥ अपंथास्त्वपथं तुल्ये
शृंगाटकचतुष्पथे । प्रांतरं दूरशून्योऽध्वा कांतारं वर्त्म दुर्गमं ॥१७॥ गव्यूतिः स्त्री
क्रोशयुगं नल्वः किष्कुचतुःशतं । घंटापथः संसरणं तत्पुरस्योपनिष्करं द्या
वापृथिव्यौ रोदस्यौ द्यावाभूमी च रोदसी [illegible] दिवस्पृथिव्यौ गंजा तु रुमा

19

रपास्त्रतलीकरः॥१॥ स्त्रीपूः पुरीनगर्यौ वा पत्तनं पुटभेदनं। स्थानीयं निगमोन्यत्तु यन्मूल
नगरात्पुरं ॥१॥ तच्छाखानगरं वेशो वेश्याजनसमाश्रयः। आपणस्तु निषद्यायां विपणि
:पण्यवीथिका ॥२॥ रथ्याप्रतोली विशिखा स्याच्चयो वप्रमस्त्रियां। प्राकारो वरणः शालः प्रा
चीनं प्रांततो वृतिः ॥३॥ भित्तिः स्त्री कुड्यमेडूकं यदंतर्न्यस्तकीकसं। गृहं गेहोदवसितं वे
श्म सद्म निकेतनं ॥४॥ निशांतवस्त्यसदनं भवनागारमंदिरं। गृहाः पुंसि च भूम्न्येव निका
य्यनिलयालयाः ॥५॥ वासः कुटी द्वयोः शाला सभा संजवनं त्विदं। चतुःशालं मुनीनां तु
पर्णशालोटजोस्त्रियां ॥६॥ चैत्यमायतनं तुल्ये वाजिशाला तु मंदुरा। आवेशनं शिल्पि
शाला प्रपा पानीयशालिका ॥७॥ मठश्छात्रादिनिलयो गंजा तु मदिरागृहं। गर्भागारं १९
वासगृहमरिष्टं सूतिकागृहं ॥८॥ वातायनं गवाक्षोथ मंडपोस्त्री जनाश्रयः। हर्म्या

19A

र्म्यादिधनिनांवासः। प्रासादोदेवभूभुजां ॥१०॥ सौधोऽस्त्रीराजसदनमुपकार्योपकारिका।
स्वस्तिकः। सर्वतोभद्रोनंद्यावर्त्तादयोपिच ॥११॥ विछंदकप्रभेदाहिभवंतीश्वरसद्म
नां। स्त्र्यागारंभूभुजामंतःपुरंस्यादवरोधनं ॥१२॥ शुद्धांतश्चावरोधश्चस्यादट्टःक्षौममस्
त्रियां। प्रघाणप्रघणालिंदाबहिर्द्वारप्रकोष्टके ॥१३॥ गृहावग्रहणीदेहल्यंगणंचत्व
राजिरे। अधस्ताद्दारुणिशिलानासादारूपरिस्थितं ॥१४॥ प्रछन्नमंतर्द्वारंस्यात्पक्षद्वारं
तुपक्षकं। वलीकनीध्रेपटलप्रांतेथपटलंछदिः ॥१५॥ गोपानसीतुवलभीछादने
वक्रदारुणि। कपोतपालिकायांतुविटंकंपुंनपुंसकं ॥१६॥ स्त्रीद्वार्द्वारंप्रतीहारःस्या
द्वितर्दिस्तुवेदिका। तोरणोस्त्रीवहिर्द्वारंपुरद्वारंतुगोपुरं ॥१७॥ कूटंपूर्द्वारियद्धस्तिनख
स्तस्मिन्नथत्रिषु। कपाटमररंतुल्येतद्विष्कंभोर्गलंनना ॥१८॥ आरोहणंस्यात्सोपानंनिः

20

श्रेणिस्त्वधिरोहणी। समार्जनी शोधनी स्यात्संकरोवकरस्तथा॥१९॥ क्षिप्ते मुखं निस्सरणं संनिवे
शो निकर्षणः। समौ संवसथग्रामौ वेश्मभूर्वास्तुरस्त्रियां। ग्रामांत उपशल्यं स्यात्सीमसीमे स्त्रि
यामुभे। घोष आभीरपल्ली स्यात्पक्कणः शबरालयः॥२०॥ इति पुरवर्गः॥ महीध्रे शिखरि क्ष्माभृद
हार्यधरपर्वताः। अद्रिगोत्रगिरिग्रावाचलशैलशिलोच्चयाः॥१॥ लोकालोकश्चक्रवालस्त्रिकू
टस्त्रिककुत्समौ। अस्तस्तु चरमक्ष्माभृदुदयः पूर्वपर्वतः॥२॥ हिमवान्निषधो विंध्यो माल्यव
त्पारियात्रकः। गंधमादनमन्ये च हेमकूटादयो नगाः॥३॥ पाषाणप्रस्तरग्रावोपलाश्मानः
शिला दृषत्। कूटोस्त्री शिखरं शृंगं प्रपातस्तु तटो भृगुः॥४॥ कटकोस्त्री नितंबोद्रेः स्नुः प्रस्थः
सानुरस्त्रियां। उत्सः प्रस्रवणं वारिप्रवाहे निर्झरो झरः॥५॥ दरी तु कंदरो वा स्त्री देवखातबिले गु २१
हा। गह्वरं गंडशैलास्तु च्युताः स्थूलोपला गिरेः॥६॥ खनिः स्त्रियामाकरः स्यात्पादाः प्रत्यंतपर्वताः

20A ||उपत्यकाद्रेरासन्नाम्भूमिरूर्द्ध्वमधित्यका||७||धातुर्मनःशिलाद्यद्रेर्गैरिकंतुविशेषतः||
निकुंजकुंजौवाक्लीबेलतादिपिहितोदरे||८||शैलवर्गः||अटव्यरण्यंविपिनंकाननंग
हनंवनंमहारण्यमरण्यानीगृहारामास्तुनिष्कुटाः||आरामः||९||स्यादुपवनंकृत्रिमंवनमे
वयत्अमात्यगणिकागेहोपवनेवृक्षवाटिकापुमान्||१०||आक्रीडउद्यानंराज्ञःसाधार (वेन)
णंवनं|स्यादेतदेवप्रमदवनमंतःपुरोचितं||११||वीथ्यालिरावलिःपंक्तिःश्रेणीलेखास्तु
राजयःवन्यावनसमूहेस्यादंकुरोभिनवोद्भिदि||१२||वृक्षोमहीरुहःशाखीविटपीपादपस्तरुः
अनोकहःकुटःशालःपलाशीद्रुद्रुमागमाः||१३||वानस्पत्यःफलैःपुष्पात्तैरपुष्पाद्वनस्पतिः|उ
षध्यःफलपाकांताःस्यादवंध्यःफलेग्रहिः||१४||वंध्योऽफलोऽवकेशीचफलवान्फलिनःफली
प्रफुल्लोत्फुल्लसंफुल्लव्याकोशविकचस्फुटाः||१५||फुल्लश्चैतेविकसितेस्युरवंध्यादयस्त्रिषु|

21

स्थाणुरस्त्रीध्रुवःशंकुर्ह्रस्वशाखाशिफःक्षुपः॥१६॥अप्रकांडेस्तंबगुल्मौवल्लीतुव्रततिर्लता॥लताप्र
तानिनीवीरुद्गुल्मिन्युलपमित्यपिनगाद्यारोहउच्छ्राय उत्सेधश्चोच्छ्रयश्चसः॥१७॥अस्त्रीप्रकांडः
स्कंधःस्यान्मूलाच्छाखावधिस्तरोः।समेशाखालतेस्कंधःशाखाशालेशिफाजटे॥१८॥शाखाशि
फावरोहःस्यान्मूलाच्चाग्रंगतालता॥शिरोग्रंशिखरंवानामूलंबुध्नोंघ्रिनामकं॥१९॥सारोमज्जा
समौत्वक्स्त्रीवल्कंवल्कलमस्त्रियां॥काष्ठंदार्विंधनंत्वेधइध्ममेधःसमित्स्त्रियां॥२०॥निष्कुहः
कोटरंवानावल्लरिर्मंजरिःस्त्रियौ॥पत्रंपलाशंछदनंदलंपर्णंछदःपुमान्॥२१॥पल्लवोस्त्री
किसलयंविस्तारोविटपोस्त्रियां॥वृक्षादीनांफलंसस्यंवृंतंप्रसवबंधनं॥२२॥आमेफलेशला
टुःस्याच्छुष्केवानमुभेत्रिषु॥क्षारकोजालकंक्लीबेकलिकाकोरकःपुमान्॥२३॥स्याद्गु
च्छकस्तुस्तबकःकुड्मलोमुकुलोस्त्रियां॥स्त्रियःसुमनसःपुष्पंप्रसूनंकुसुमंसुमं॥२४॥मकं

२१

21A

रंदः पुष्परसः परागः सुमनोरजः। द्विहीनं प्रसवे सर्वे हरीतक्यादयः स्त्रियां ॥२५॥ आश्वत्थवै
णवप्लाक्षनैयग्रोधैंगुदं फले। बार्हतं च फले जंब्वा जंबूः स्त्री जंबु जांबवं ॥२६॥ पुष्पे जातीप्र
भृतयः स्वलिंगा व्रीहयः फले। विदार्याद्यास्तु मूलेपि पुष्पे क्लीबेपि पाटला ॥२७॥ बोधिद्रु
मश्चलदलः पिप्पलः कुंजराशनः। अश्वत्थेथ कपित्थे स्युर्ग्राहिमन्मथाः ॥२८॥ तस्मिन् दधिफलः
पुष्पफलदंतशठावपि। उदुंबरो जंतुफलो यज्ञांगो हेमदुग्धकः ॥२९॥ कोविदारे चमरिकः कु
द्दालो युगपत्रकः। सप्तपर्णो विशालत्वक् शारदो विषमच्छदः ॥३०॥ आरग्वधो राजवृक्षश
म्पाकचतुरंगुलाः। आरेवतव्याधिघातकृतमालसुवर्णकाः ॥३१॥ स्युर्जंबीरे दंतशठजंभजं
भजंभीरजंभलाः। वरणो वरुणः सेतुस्तिक्तशाकः कुमारकः ॥३२॥ पुन्नागे पुरुषस्तुंगः केस
रो देववल्लभः। पारिभद्रे निंबतरुर्मंदारः पारिजातकः ॥३३॥ तिनिशे स्पंदनो नेमी रथद्रुरति

22

मुकुलकः वंजुलश्चित्रकृच्चाथद्वौपीतनकपीतनौ।आम्रातकेमधूकेतुगुडपुष्पमधुद्रुमौ॥३४॥
वानप्रस्थमधुष्ठीलौजलजेत्रमधूलकः।पीलौगुडफलःस्रंसीतस्मिंस्तुगिरिसंभवे॥३५॥अक्षोट
कन्दरालौद्वावंकोटेतुनिकोचकः।पलाशेकिंशुकःपर्णोवातपोथोथवेतसे॥३६॥रथाभ्र
पुष्पविदुलशीतवानीरवंजुलाः।द्वौपरिव्याधविदुलौनादेयीचांबुवेतसे॥३७॥शोभांजने
शिग्रुतीक्ष्णगंधकाक्षीवमोचकाः।रक्तोसौमधुशिग्रुःस्यादरिष्टःफेनिलःसमौ॥३८॥बि
ल्वेशांडिल्यशैलूषौमालूरश्रीफलावपि।प्लक्षोजटीपर्कटीस्यान्न्यग्रोधोबहुपाद्वटः॥३९॥
गालवःशाबरोलोध्रःतिरीटःतिल्वमार्जनौ।आम्रश्चूतोरसालोसौसहकारोतिसौरभः॥४०॥
कुंभोलूखलकंक्लीबेकौशिकोगुग्गुलुःपुरः।शेलुःश्लेष्मातकःशीतउद्दालोबहुवारकः
॥४१॥राजादनंप्रियालःस्यात्सन्नकद्रुर्धनुःपटः।गंभारीसर्वतोभद्राकाश्मरीमधुपर्णिका॥४२॥

२२

22A

श्रीवल्ली भद्रवल्ली च कास्मर्यश्चाप्यथ द्वयोः। कर्कंधूर्वदरी कोलिः। कोलं कुवलफेनिले सौवीरं ५३

वदरं घोंटा। अथ स्यात्स्वादुकंटकः विकंकतः स्रुवावृक्षो ग्रंथिलो व्याघ्रपादपि ५४ ऐरावतो नागरं

गे नादेयी भूमिजंवुका। तिंदुकः स्फूर्जकः कालस्कंधश्च शितिसारके ५५ काकेंदुः ॥५६॥ कुलकः काक

पीलुकः काकितिंदुः केगोलीढो। झाटलो घंटा पाटलिर्मोक्षमुष्ककौ ॥५६॥ तिलकः क्षुरकः श्रीमा

न्समौ पिचुलझावुकौ। श्रीपर्णिका कुमुदिका कुंभी कैटर्यकट्फलौ ॥५७॥ क्रमुकः पट्टिकाख्यः

स्यात्पट्टी लाक्षाप्रसादनः। तूदस्तु यूपः क्रमुको ब्रह्मण्यो ब्रह्मदारु च ॥५८॥ तूलं च नीपप्रियक

कदंवास्तु हलिप्रिये। वीरवृक्षोऽरुष्करोऽग्निमुखी भल्लातकी त्रिषु ॥५९॥ गर्दभांडे कंदरालकपी

तनसुफाषकाः। प्लक्षश्च तिंतिडी चिंचाम्लिका थो पीतसालके ॥६०॥ सर्जकासनवंधूकपु

ष्पप्रियकजीवकाः। साले तु सर्जकार्श्याश्वकर्णिकाः सस्यसंवरः ॥६१॥ नदीसर्जो वीरतरुरिंद्र

23

द्रुः ककुभोर्जुनः। राजादनः फलाध्यक्षः क्षीरिकायामथ द्वयोः॥५२॥ इंगुदी तापसतरुर्भूर्जे चर्मिमृदु

त्वचौ। पिच्छिला पूरणी मोचा स्थिरायुः शाल्मलिर्द्वयोः॥५३॥ पिच्छा तु शाल्मलीवेष्टे रोचनः कूट

शाल्मलिः। चिरविल्वो नक्तमालः करजश्च करंजके॥५४॥ प्रकीर्यः पूतिकरजः पूतीकः कलिमा

रकः। करंजभेदाः षड्ग्रंथो मर्कट्यंगारवल्लरी॥५५॥ रोही रोहितकः प्लीहशत्रुर्दाडिमपुष्पकः। गा

यत्री बालतनयः खदिरो दंतधावनः॥५६॥ अरिमेदो विट्खदिरे सिते सोमवल्कोप्यथ व्या

घ्रपुच्छगंधर्वहस्तकौ॥५७॥ एरंड उरु बूकश्च रुचकश्चित्रकश्च सः। चंचुः पंचांगुलो मंडवर्द्धमान

अडंबकाः॥५८॥ अल्पा शमी शमीरः स्याच्छमी सक्तुफला शिवा। पिंडीतको मरुवकः श्वसनः क

रहाटकः॥५९॥ शल्यश्च मदने शक्रपादपः पारिभद्रकः। भद्रदारु द्रुकिलिमं पीतदारु च दारु 22

च॥६०॥ पूतिकाष्ठं च सप्त स्युर्देवदारुण्यथ द्वयोः। पाटलिः पाटलामोघा काचस्थाली फले

रुहांकुरुच्चेताकुवेरऽकूीरुपामातुमहिलाह्वया। लतागोवंदिनीगुंद्राप्रियंगुःफलनीफली
।६२। विष्वक्सेनागंधफलीकारंभाप्रियकश्चसा। मंडूकपर्णपत्रोर्णनटकट्वंगटुंटुकाः।६३
। श्योनाकःशुकनासर्क्षदीर्घवृंतकुटंनटाः। शोणकश्चारलौतिष्यफलात्वामलकीत्रिषु
।६४। अमृताचवयस्थाचत्रिलिंगस्तुविभीतकः। नाक्षस्तुषःकर्षफलोभूतवासःकलि
द्रुमः।६५। अभयात्वव्यथापथ्याकायस्थापूतनामृता। हरीतकीहैमवतीचेतकीश्रेय
सीशिवा।६६। पीतद्रुःसरलःपूतिकाष्टंचाथद्रुमोत्पलः। कर्णिकारःपरिव्याधोलकुचोलिकु
चोडहुः।६७। पनसःकंटकिफलोनिचुलेहिज्जलोंवुजः। काकोडुंवरिकाफल्गुर्मलयूर्जघने
फला।६८। अरिष्टःसर्वतोभद्रहिंगुनिर्यासमालकाः। पिचुमंदश्चनिंवोथपिच्छिलागुरु
शिंशिपा।६९। कपिलाभस्मगर्भासाशिरीषस्तुकपीतनः। भंडिलोप्यथचांपेयश्चंपकोहै

24

मधुष्ठकः।७०। एतस्य कलिका गंधफली स्यादथ केसरे बकुलो वंजुलोऽशोके समौ करकदा
डिमौ।७१। चांपेयः केसरो नागकेसरः कांचनाह्वयः। जया जयंती तर्कारी नादेयी वैजयंति
का।७२। श्रीपर्णमग्निमंथः स्यात् कणिका गणिकारिका। जयोऽथ कुटजः शक्रो वत्सको गि
रिमल्लिका।७३। एतस्यैव कलिंगेंद्रयवभद्रयवं फले। कृष्णपाकफलाविग्नसुषेणाः कर
मर्दके।७४। कालस्कंधस्तमालः स्यात्तापिच्छोऽप्यथ सिंदुकः। सिंदुवारेंद्रसुरसौ निर्गुंडींद्राणिके
त्यपि।७५। वेणी खरा गरी देवताडो जीमूत इत्यपि। श्रीहस्तिनी तु भूरुंडी तृणशून्यं तु मल्लि
का।७६। भूपदी शीतभीरुश्च सैवास्फोटा वनोद्भवा। शेफालिका तु सुवहा निर्गुंडी नीलि
का च सा।७७। सितासौ श्वेतसुरसा भूतवेश्यथ मागधी। गणिका यूथिकांबष्ठा सा पीता २५
हेमपुष्पिका।७८। अतिमुक्तः पुंड्रकः स्याद्वासंती माधवी लता। सुमना मालती जातिः॥

24A

सप्तला नवमल्लिका ॥७९॥ माघ्यं कुंदं रक्तकस्तु बंधूको बंधुजीवकः। सहा कुमारी तरणिरम्ला
नस्तु महासहा ॥८०॥ तत्र शोणे कुरवकस्तत्र पीते कुरंटकः। नीला झिंटी द्वयोर्वाणा दासी चार्त्तग
लश्च सा ॥८१॥ सैरेयकस्तु झिंटी स्यात्तस्मिन् कुरवकोऽरुणे। पीता कुरंटको झिंटी तस्मिन्सहच
री द्वयोः ॥८२ उड्रपुष्पं जपापुष्पं वज्रपुष्पं तिलस्य यत्। प्रतिहासशतप्रासचंडातहयमा
रकाः ॥८३॥ करवीरे करीरे तु करभग्रंथिलावुभौ उन्मत्तः। कितवो धूर्त्तो धत्तूरः कनकाह्वयः
॥८४॥ मातुलो मदनश्चास्य फले मातुलपुत्रकः। फलपूरो बीजपूरो रुचको मातुलुंगके ॥८५
॥ समीरणो मरुवकः प्रस्थपुष्पः फणिज्झकः। जंबीरोऽप्यथ पर्णासे कठिंजरकुठेरकौ ॥८६
॥ सितेऽर्जकोऽत्र पाठी तु चित्रको वह्निसंज्ञकः। अर्काह्ववसुकास्फोतगणरूपविकीरणा
॥८७॥ मंदारश्चार्कपर्णोऽत्र शुक्लेऽलर्कप्रतापसौ। शिवमल्ली पाशुपत एकाष्ठीलो बुको वसुः

॥८८ इनोवल्यो मत्स्यंते वंदा वृक्षादनी वृक्षरुहा जीवंतिकेसमपि वत्सादनी छिन्नरुहा ॥८९॥ गुडूची तं
25 त्रिकामृता जीवंतिका सोमवल्ली विशल्या मधुपर्ण्यपि मूर्वा देवी मधुरसा मोरटा तेजनी स्र
वा ॥९०॥ मधूलिका मधुश्रेणी गोकर्णी पीलुपर्ण्यपि । पाठांबष्टा विद्धकर्णी स्थापनी श्रे
यसी रसा ॥९१॥ एकाष्ठीला पापचेली प्राचीना वनतिक्तिका । कटुः कटंवराशोकरोहिणी
कटुरोहिणी ॥९२॥ मत्स्यपित्ता कृष्णभेदी चक्रांगी शकुलादनी ॥ आत्मगुप्ता जहाव्यंडा ।
कंडूरा प्रावृषायणी ॥९३॥ ऋष्यप्रोक्ता शूकशिंविः कपिकच्छुश्च मर्कटी ॥ चित्रोपचि
त्रा न्यग्रोधी द्रवंती शंवरी वृषा ॥९४॥ प्रत्यक्श्रेणी सुतश्रेणी रंडा मूषकपर्ण्यपि
अपामार्गः शैखरिको धामार्गवमयूरकौ ॥९५॥ प्रत्यक्पर्णी केशपर्णी किणिही ख
रमंजरी हंजिका ब्राह्मणी पद्मा भार्गी ब्राह्मणयष्टिका ॥९६॥ अंगारवल्ली वाले । २५

यसाकबर्वरवर्द्दकाः। मंजिष्ठाविकसाजिंगीसमंगाकालमेषिका ॥८७॥ मंडूकपर्णीभं
डीरीमंडीयोजनवल्ल्यपि। यासाययवासोदुःस्पर्शोधन्वयासःकुनाशकः ॥८८॥ रोदनीकछु
रानंतासमुद्रांतादुरालभा। हस्तिपर्णीहयकर्णीचित्रपर्णीड्रिवल्लिका ॥८९॥ क्रोष्टुवि
न्नासिंहपुच्छीकलशिधावनी। गुहानिदिग्धिकास्पृक्षीव्याघ्रीबृहतीकंटकारिका ॥१०
०॥ प्रचोदनीकुलीक्षुद्रादुःस्पर्शाराष्ट्रिकेत्यपि। नीलीकालाक्लीतकिकाग्रामीणाम
धुपर्ण्यपि ॥१॥ रंजिनीश्रीफलीतुच्छाद्रोणीदोलाचनीलिनी। अवल्गुजःसोमराज
सुवल्लिःसोमवल्लिका ॥२॥ कालमेषीकृष्णफलाबाकुचीपूतिफल्यपि। कृष्णोपकु
ल्यावैदेहीमागधीचपलाकणा ॥३॥ ऊषणापिप्पलीशौंडीकोलाप्यकरिपिप्पली। क
पिवल्लीकोलवल्लीश्रेयसीवसिरःपुमान् ॥४॥ वचंतुचविकाकाकचिंचीगुंजेतु।

रुस्तत्र पलंकषा त्विक्षुगंधा श्वदंष्ट्रा स्वादुकंटकः ॥५॥ गोकंटको गोक्षुरको वनशृंगाट इत्य
पि । विश्वा विषा प्रतिविषातिविषोपविषारुणा ॥६॥ शृंगी महौषधं चाथ क्षीरावी दुग्धिका समे । श
तमूली बहुसुताभीरुरिंदीवरी वरी ॥७॥ ऋष्यप्रोक्ताभीरुपत्रीनारायण्यः शतावरी । अहेरु
रथ पीतद्रु कालीयक हरिद्रवः ॥८॥ दार्वी पचंपचा दारुहरिद्रा पर्जनीत्यपि । वचोग्रगंधा
षड्ग्रंथा गोलोमी शतपर्विका ॥९॥ शुक्ला हैमवती वैद्यमातृसिंह्यौ तु वाशिका । वृषोऽटरूषः सिं
हास्यो वासको वाजिदंतकः ॥१०॥ आस्फोता गिरिकर्णी स्याद्विष्णुक्रांतापराजिता । इक्षुगंधा तु
कांडेक्षुकोकिलाक्षेक्षुरक्षुराः ॥११॥ शालेयः स्याच्छीतशिवश्छत्रा मधुरिका मिसिः । मिश्रेयो
प्यथ सीहुंडो वज्रः स्नुक् स्त्री स्नुही गुडा ॥१२॥ समंतदुग्धाथो वेल्लममोघा चित्रतंडुला । तंडुल
श्च कृमिघ्नश्च विडंगं पुंनपुंसकं ॥१३॥ बला वाट्यालका घंटारवा तु शणपुष्पिका । मृद्वीका २६

260

गोस्तनी द्राक्षा स्वाद्वी मधुरसेति च ॥१४॥ सर्वानुभूतिः सरला त्रिपुटा त्रिवृता त्रिवृत् । त्रिभंडी रे
चनी स्यामा पालिंद्यौ तु सुखेणिका ॥१५॥ काला मसूरविदला र्धचंद्रा कालमेषिका । मधुकं
क्लीतकं यष्टीमधुकं मधुयष्टिका ॥१६॥ विदारी क्षीरशुक्लेक्षुगंधा क्रोष्टी च या सिता । अ
न्या क्षीरविदारी स्यान्महाश्वेतर्क्षगंधिका ॥१७॥ लांगली शारदी तोयपिप्पली शकुलाद ।
नी खरा श्वाकारवीदीप्या मयूरो लोवमस्तकः ॥१८॥ गोपी श्यामा सारिवा स्यादनंतोत्पलसा
रिवा । योग्यमृद्धिः सिद्धिलक्ष्म्यौ वृद्धेरप्याह्वया इमे ॥१९॥ कदली वारणा वुसा रंभा मोचांशु
मत्फला । काष्ठीला मुद्गपर्णी तु काकमुद्गा सहेत्यपि ॥२०॥ वार्ताकी हिंगुली सिंही भांडीर दुः
प्रधर्षिणी । नाकुली सुरसा रास्ना सुगंधा गंधनाकुली ॥२१॥ नकुलेष्टा भुजंगाक्षी छत्रा
की सुवहा च सा । विदारीगंधांशुमती सालिपर्णी स्थिरा ध्रुवा ॥२२॥ तुंडिकेरी समुद्रांता ॥

27

कार्प्पासीवदरीफला। भारद्वाजीसावन्याशृंगीतुहृषभोहृषः॥२३॥ गांगेरुकीनागवलाहृषा
हूस्वगवेधुका। धामार्गवोघोषकःस्यान्महाजालीसपीतकः॥२४॥ ज्योत्स्नापटोलिकाजाली
नादेयीभूमिजंवुका। स्यात्लांगलिकाऽग्निशिषाकाकांगीकाकनासिका॥२५॥ गोधापदी
तुसुवहामुशलीतालमूलिका। अजश्रृंगीविषाणीस्याङ्गोजिह्वादार्विकेसमे॥२६॥ ताम्बू
लवल्लीतांबूलीनागवल्लीप्यथद्विजा। हरेणूरेणुकाकौंतीकपिलाभस्मगंधिनी॥२७॥ ए
लावालकमैलेयंसुगंधिहरवालुकं। वालुकंचाथपील्लंकांमुकुंदःकुंदकुंदरू॥२८॥ वा
लंह्रीवेरवर्हिष्ठोदीच्यंकेशांवुनामच॥ कालानुसार्यवृद्धाश्मपुष्पशीतशिवानितु
२९॥ शैलेयेतालपर्णीतुदैत्यागंधकुटीमुरा। गंधिनीगजभक्ष्यातुसुवहासुरभीरसा॥३
०॥ महेरणाकुंदुरुकीसल्लकीह्लादिनीतिच॥ अग्निज्वालासुभिक्षेतुधातकीधात्

२७

27A

वृश्चिका ॥३१॥ पृथ्वीका चंद्रवालैला निःकुटिर्बहुलाथसा । सूक्ष्मोपकुंचिका तुत्था कोरंगी

त्रिपुटा त्रुटिः ॥३२॥ व्याधिः कुष्ठं पारिभाव्यं व्याप्यं पाकलमुत्पलं । शंखिनी चोरपुष्पी स्यात्के

शिन्यथ वितुन्नकः ॥३३॥ झटामला ज्झटा ताली शिवा तामलकीति च । प्रपौंडरीकं पुंडर्य

मथ तुन्नः कुबेरकः ॥३४॥ कुणिः कच्छः कांतलिको नंदिवृक्षोथ राक्षसी । चंडा धनहरी क्षेमदुःपत्र

गणहासकाः ॥३५॥ व्याडायुधं व्याघ्रनखं करजं चक्रकारकं । सुषिरा विद्रुमलता कपोतांघ्रिर्न

टी नली ॥३६॥ धमन्यंजनकेशी च हनुर्हट्टविलासिनी । शुक्तिः शंखः खुरः कोलदलं नखम

थाढकी ॥३७॥ काक्षी मृत्स्ना तुवरिका मृत्तालकसुराष्ट्रजे । कुटंनटं दाशपुरं वानेयं परि

पेलवं ॥३८॥ प्लवगोपुरगोनर्दकैवर्तीमुस्तकानि च । ग्रंथिपर्णं शुकं बर्हिःपुष्पं स्थौणेय

कुक्कुरे ॥३९॥ मरुन्माला तु पिशुना स्पृक्का देवी लता लघुः । समुद्रांता वधूः कोटीवर्षा लंको

28

पिदस्यपि ॥४०॥ तपस्विनी जटामांसी जटिला लोमसी मिसी। त्वक्पत्रमुत्कटं भृंगं त्वचं चोचं व
रांगकं ॥४१॥ कर्चूरको द्राविडकः काल्पको वेधमुख्यकः। त्रुवधो जातिमात्रे स्युरजातौ
सर्वमौषधं ॥४२॥ शाकाख्यं पत्रपुष्पादि तंदुलीयोऽल्पमारिषः। विशल्याग्निशिखानंता
फलिनी शक्रपुष्प्यपि ॥४३॥ स्याहृक्षगंधा छगलांत्र्यावेगी वृद्धदारकः। जुंगो ब्राह्मी तु मत्स्या
क्षी वयस्था सोमवल्लरी ॥४४॥ पटुपर्णी हैमवती स्वर्णक्षीरी हिमावती। हयपुच्छी तु कां
बोजी माषपर्णी महासहा ॥४५॥ तुंडिकेरी रक्तफला बिंबिका पीलुपर्ण्यपि। बर्बरा कबरी
तुंगी खरपुष्पाजगंधिका ॥४६॥ एलापर्णी तु सुवहा रास्ना युक्तरसा च सा। चांगेरी चुक्रिका
दंतशठांबष्ठाम्ललोणिका ॥४७॥ सहस्रवेधी चुक्रोऽम्लवेतसः शतवेध्यपि। नमस्कारी २८
गंडकाली समंगा खदिरेत्यपि ॥४८॥ जीवंती जीवनी जीवा जीवनीया मधुस्रवा। कू

चंगेरी बेमिश्रकरक:श्रृंग द्रुस्वांगजीवका: ॥४९॥ किराततिक्तो भूनिंबो नार्यतिक्तोथ सप्तला
विमला सातला भूरिफेना चर्मकषेसपि ॥५०॥ वायसोली स्वादुरसा वायस्थाथ मकूलक:
निकुंभो दंतिका प्रत्यक्श्रेण्युदुंबरपर्ण्यपि ॥५१॥ अजमोदा तूग्रगंधा ब्रह्मदर्भायवानिका
मूले पौष्करकाश्मीरपद्मपत्राणि पौष्करे ॥५२॥ अव्यथातिचरा पद्मा चारटी पद्मचारिणी
कांपिल्य: कर्कशश्चंद्रो रक्तांगो रोचनीत्यपि ॥५३॥ प्रपुन्नाटस्त्वेडगजो दद्रुघ्नश्चक्रमर्द
क: ॥ पद्माट उरणाख्यश्च पलांडुस्तु सुकंदक: ॥५४॥ वद्रुरोगहरस्तीव्रो दीर्घमूलोऽग्नि
दीपन: ॥ हिरण्यो सत्सवां दुस्या दामश्च मुषकूषण: ॥५५॥ लतार्कदुद्रुमौ तत्र हरितेथ महौ
षधं ॥ लशुनं गृंजनारिष्टमहाकंदरसोनका: ॥५६॥ पुनर्नवा तु शोफघ्नी वितुन्नं सुनिष
ण्णकं ॥ स्याद्वातक: शीतलोऽपराजिता शणपर्ण्यपि ॥५७॥ पारावतांघ्रि: कटभी पण्या:

ज्योतिष्मतीलता।वार्षिकंत्रायमाणास्यात्त्रायंतीवलभद्रिका॥८८॥विष्वक्सेनप्रि
याघृष्टिर्वाराहीवदरेत्यपि।मार्कवोभृंगराजस्यात्काकमाचीतुवायसी॥८९॥शतपुष्पा
शितच्छत्रातिछत्रामधुरामिसिः।अवाक्पुष्पीकारवीचसरणातुप्रसारिणी॥९०॥तस्यांक
टंभराराजवलाभद्रवलेत्यपि।जनीजतूकारजनीजतुकृच्चक्रवर्त्तिनी॥९१॥संस्पर्शा
थशटीगंधमूलीषड्ग्रंथिकेत्यपि।कर्चूरोपिपलाशोथकारवेल्लःकठिल्लकः॥९२॥सु
षवीचाथकुलकंपटोलस्तिक्तकःपटुः।कूष्मांडकस्तुकर्कारुरुर्वारुःकर्कटीस्त्रि
यौ॥९३॥इक्ष्वाकुःकटुतुंबीस्यात्तुंब्यलावूरुभेसमे।चित्रागवाक्षीगोडुंबाविशालात्वि
न्द्रवारुणी॥९४॥अर्शोघ्नःसूरणःकंदोगंडीरस्तुसमष्ठिला।कलंबुश्चोपोदकास्त्रीतुमूलकं।
हलमोचिका॥९५॥वास्तुकंशाकभेदाःस्युर्दूर्वातुशतपर्विका।सहस्रवीर्याभार्गव्योसहा

29A

नेताथसासिता ॥६६॥ गोलोमी शतवीर्या च गंडाली शकुलाक्षकः कुरुविंदो मेघनामा मुस्ता मुस्त
कमस्त्रियां ॥६७॥ स्याद्भद्रमुस्तको गुंद्रा चूडाला चक्रलोच्चटः वंशे त्वक्सारकर्मारत्वचिसारतृणध्व
जाः ॥६८॥ शतपर्वा यवफलो वेणुमस्करतेजनाः कीचका वेणवस्ते स्युर्ये स्वनंत्यनिलोद्धताः ॥६९
॥ ग्रंथिर्ना पर्वपरुषी गुंद्रस्तेजनकः शरः नडस्तु धमनः पोटगलो थो काशमस्त्रियां ॥७०॥ इक्षु
गंधा पोटगलः पुंसि भूम्नि तु बल्वजाः रसाल इक्षुस्तद्भेदाः पुंड्रकांतारकादयः ॥७१॥ स्याद्वीरणं
वीरतरं मूलेऽस्योशीरमस्त्रियां अभयं नलदं सेव्यममृणालं जलाशयं ॥७२॥ लामज्जकं ल
घुलयमवदाहेष्टकापथे नडादयस्तृणं गर्मुच्छ्यामाकप्रमुखा अपि ॥७३॥ अस्त्री कुशं
कुथो दर्भः पवित्रमथ कत्तृणं पौरं सौगंधिकध्यामदेवजग्धकरौहिषं ॥७४॥ छत्रातिछत्रपा
लघ्नौ मालातृणकभूस्तृणे शष्पं बालतृणं घासो यवसं तृणमर्जुनं ॥७५॥ तृणानां संहति

30

तृण्या नड्या तु नलसंहतिः। तृणराजाह्वयस्तालो नालिकेरस्तु लांगली ।७६। घोंटा तु पूगः क्रमु
को गुवाकः। खपुरोऽस्य तु फलमुद्वेगमेते च हिंतालसहितास्त्रयः ।७७। खर्जूरः केतकी ताली
खर्जूरी च तृणद्रुमाः। इति वनौषधिवर्गः। सिंहो मृगेंद्रः पंचास्यो हर्यक्षः केसरी हरिः ।७८। शार्दूल
द्वीपिनौ व्याघ्रे तरक्षुस्तु मृगादनः। वराहः सूकरो घृष्टिः कोलः पोत्री किरिः किटिः ।७९। दंष्ट्री
घोणी स्तब्धरोमा क्रोडो भूदार इत्यपि। कपिप्लवंगप्लवगशाखामृगवलीमुखाः ।८०।
मर्कटो वानरः कीशो वनौका अथ भल्लुके। ऋक्षाच्छभल्लभल्लूका गंडके खड्गखड्गिनौ
लुलायो महिषो वाहद्विषत्कासरसैरिभाः। स्त्रियां शिवा भूरिमायगोमायुमृगधूर्तकाः
।८२। शृंगालवंचकक्रोष्टुफेरुफेरवजंबुकाः। ओतुर्बिडालो मार्जारो वृषदंशक आखुभु ३०
क् ।८३। त्रयो गौधेरगौधारगौधेया गोधिकात्मजे। श्वावित्तु शल्यस्तल्लोम्नि शललं शली

शललेशलं ॥८४॥ वातप्रमीर्वातमृगः कोकस्त्वीहामृगो वृकः । मृगे कुरंगवातायुहरिणाजि
नयोनयः ॥८५॥ ऐणेयमेण्याश्चर्माद्यमेणस्यैणमुभे त्रिषु । कदली कंदली चीनश्चमू
रुप्रियकावपि ॥८६॥ समूरुश्चेति हरिणा अमी अजिनयोनयः । कृष्णसाररुरुन्यंकुरं
कुशंवररौहिषाः ॥८७॥ गोकर्णपृषतैणर्श्यरोहिताश्चमरो मृगाः । गंधर्वः शरभो राम
: सृमरो गवयः शशः ॥८८॥ इत्यादयो मृगेंद्राद्या गवाद्याः पशुजातयः । उंदरुर्मू
षको प्याखुर्गिरिका बालमूषिका ॥८९॥ छुछुंदरी गंधमुखी दीर्घतुंडा दिवांधि
वा । सरटः कृकलासः स्यात्प्रतिस्तर्यश्याानकः ॥९०॥ ज्याहको गात्रसंकोची मुशल
ी गृहगोधिका । लूता स्त्री तंतुवायोर्णनाभमर्कटकाः समाः ॥९१॥ नीलंगुस्तु कृमिः
कर्णजलौका शतपद्युभे । वृश्चिकः शूककीटः स्यादलिद्रोणौ तु वृश्चिके ॥९२॥

पारावतः कलरवः कपोतोथ शशादनः। पत्री श्येन उलूके तु वायसारातिपेचकौ ॥
॥ व्याघ्राटः स्याद्भरद्वाजः खंजरीटस्तु खंजनः। लोहपृष्ठस्तु कंकः स्यादथ चाषः कि
किदीविः ॥५४॥ कलिंगभृंगधूम्याटा अथ स्यात् शतपत्रकः। दार्वाघाटो थ सा
रंगः स्तोककश्चातकः समाः ॥५५॥ कृकवाकुस्ताम्रचूडः कुक्कुटश्चरणायुधः। चटकः
कलविंकः स्यात्तस्य स्त्री चटका तयोः ५६ पुमपत्ये चाटकैरः स्त्र्यपत्ये चटकैव सा। क
र्करेटुः करेटुः स्यात् कृकणक्रकरौ समौ। ५७ वनप्रियः परभृतः कोकिलः पिक इत्यपि।
काके तु करटारिष्टबलिपुष्टसकृत्प्रजाः ॥५८॥ ध्वांक्षात्मघोषपरभृद्बलिभुग्वायसा
अपि। द्रोणकाकस्तु काकोलो दात्यूहः कालकंठकः ५९ आतापिचिल्लौ दाक्षाय्य ३१
गृध्रौ कीरशुकौ समौ। कुङ्कुः क्रौंचोथ बकः कंकः पुष्कराह्वस्तु सारसः। ६० को

कश्चक्रश्चक्रवाकोरथांगाह्वयनामकः।कादंवःकलहंसःस्यादुत्क्रोशकुररौसमौ

॥२३॥हंसास्तुश्वेतगरुतश्चक्रांगामानसौकसः।राजहंसास्तुतेचंचुचरणैर्लोहितैःसि

ताः॥२४॥मलिनैर्मल्लिकाक्षास्तेधार्त्तराष्ट्राःसितेतरैः।शरारिराटिराटिश्चबलाकाबि

सकंठिका॥२५॥हंसस्ययोषिद्वरटासारसस्यतुलक्ष्मणा।जतुकाजिनपत्रास्यात्प

रोक्ष्णीतैलपायिका॥२६॥वर्वणामक्षिकानीलासरघामधुमक्षिका।पतंगिका

पुत्तिकास्याद्दंशस्तुवनमक्षिका॥२७॥दंशीतज्जातिरल्पास्याद्गंधोलीवरटाद्व

योः।भृंगारीचीरुकाचीरीझिल्लिकाचसमाइमाः॥२८॥समौपतंगशलभौखद्यो

तोज्योतिरिंगणः।ज्योतिर्मालीकीटमणिःइंद्रगोपकरखवि॥२९॥मधुव्रतोमधु

करोमधुलिण्मधुपालिनः।द्विरेफःपुष्पलिड्भृंगषट्पदभ्रमरालयः॥३०॥

मयूरोबर्हिणोबर्हीनीलकंठोभुजंगभुक्।शिखावलःशिखीकेकीमेघनादानुलास्यपि
॥१९॥केकावाणीमयूरस्यसमौचंद्रकमेचकौ।शिखाचूडाशिखंडस्तुपिछबर्हेनपुं
सके॥२०॥खगेविहंगविहगविहंगमविहायसः।शकुंतिपक्षिशकुनिशकुंतशकुनद्वि
जाः॥२१॥पतत्रीपत्रिपतगपतत्पत्ररथांडजाः।नगौकोवाजिविकिरविविष्किरपत
त्रयः॥२२॥नीडोद्भवागरुत्मंतःपित्संतोनभसंगमाः।तेषांविशेषाहारीतोमद्गुःकारंडवः
प्लवः॥२३॥तित्तिरिःकुक्कुभोलावोजीवंजीवश्चकोरकः।कोयष्टिकष्टिट्टिभकोव
र्त्तकोवर्त्तिकादयः॥२४॥गरुत्पक्षछदाःपत्रंपतत्रंचतनूरुहं।स्त्रीपक्षतिःपक्षमूलं
चंचुस्त्रोटिरुभेस्त्रियौ॥२५॥प्रडीनोड्डीनसंडीनान्येताःखगगतिक्रियाः।पेशीकोशो
द्विहीनेऽडंकुलायोनीडमस्त्रियां॥२६॥पोतःपाकोऽर्भकोडिंभःपृथुकःशावकः ३२

त्रिषु स्त्रीपुंसौ मिथुनं द्वंद्वं युग्मं तु युगलं युगं ।२३। समूहनिवहव्यूहसंदोहविसरव्रजा
ः स्तोमौघनिकरव्रातवारसंघातसंचयाः ।२४। समुदायः समुदयः समवायश्चयो ग
णः ।स्त्रियां च संहतिर्वृंदं निकुरंबं कदंबकं ।२५। वृंदभेदाः समैर्वर्गः संघसार्थौ तु जं
तुभिः ।सजातीयैः कुलं यूथं तिरश्चां पुंनपुंसकं ।२६। पशूनां समजोऽन्येषां समाजे
ऽथ सधर्मिणां ।स्यान्निकायः पुंजराशी तूत्करः कूटमस्त्रियां ।२७। कापोतसौक
मायूरतैत्तिरादीनि तद्गणे ।गृहासक्ताः पक्षिमृगाश्छेकास्ते गृह्यकाश्च ते ।२८।
इति सिंहादिवर्गः ।५। मनुष्या मानुषा मर्त्या मनुजा मानवा नराः । स्युः पुमांसः पंच
जनाः पुरुषाः पूरुषा नरः ।१। स्त्री योषिदबला योषा नारी सीमंतिनी वधूः । प्रतीपद
र्शिनी वामा वनिता महिला तथा ।२। विशेषास्त्वंगना भीरुः कामिनी वामलोच

ना। प्रमदा मानिनी कांता ललना च नितंबिनी ॥२५॥ सुंदरी रमणी रामा कोपना सैव भामि
नी। वरारोहा मत्तकाशिन्युत्तमा वरवर्णिनी ॥२६॥ कृताभिषेका महिषी भोगिन्योऽन्या नृ
पस्त्रियः। पत्नी पाणिगृहीती च द्वितीया सहधर्मिणी ॥२७॥ भार्या जायाथ पुंभूम्नि दाराः स्या
त्तु कुटुंबिनी। पुरंध्री सुचरित्रा तु सती साध्वी पतिव्रता ॥२८॥ कृतसापत्निकाध्यूढाधिवि
न्नाथ स्वयंवरा। पतिंवरा च वर्याथ कुलस्त्री कुलपालिका ॥२९॥ कन्या कुमारी गौरी तु न
ग्निकानागतार्त्तवा। स्यान्मध्यमा दृष्टरजास्तरुणी युवतिः समे ॥३०॥ समाः स्नुषा जनी
वध्वश्चिरिंटी तु सुवासिनी। इच्छावती कामुका स्याद्वृषस्यंती तु कामुकी ॥३१॥ कांतार्थि
नी तु या याति संकेतं साभिसारिका। पुंश्चली धर्षिणी बंधक्यसती कुलटेत्वरी ॥३२॥ स्वैरि ३३
णी पांशुला च स्यादशिश्वी शिशुना विना। अवीरा निष्पतिसुता विश्वस्ता विधवे

समे ॥३३॥ आलिः सखी वयस्याथ पतिवत्नी सभर्तृका । वृद्धा पलिक्नी प्राज्ञी तु प्रज्ञा प्राज्ञा
तु धीमती ॥३४॥ शूद्री शूद्रस्य भार्या स्यात् शूद्रा तज्जातिरंगना । आभीरी तु महाशूद्री जा
तिपुंयोगयोः समाः ॥३५॥ अर्याणी स्वयमर्या स्यात् क्षत्रिया क्षत्रियाण्यपि । उपाध्यायाप्युपा
ध्यायी स्यादाचार्यापि च स्वतः ॥३६॥ आचार्याणी तु पुंयोगे स्यादर्यी क्षत्रियी तथा । उपाध्या
यान्युपाध्यायी पोटा स्त्रीपुंसलक्षणा ॥३७॥ वीरपत्नी वीरभार्या वीरमाता तु वीरसूः । ज
ातापत्या प्रजाता च प्रसूता च प्रसूतिका ॥३८॥ स्त्री नग्निका कोटवी स्याद्दूतीसंचारिक
े समे । कात्यायन्यर्धवृद्धा या काषायवसनाधवा ॥३९॥ सैरंध्री परवेश्मस्था स्ववशा शि
ल्पकारिका । असिक्नी स्यादवृद्धा या प्रेष्यांतःपुरचारिणी ॥४०॥ वारस्त्री गणिका वेश्या रू
पाजीवाथ सा जनैः । सत्कृता वारमुख्या स्यात् कुट्टिनी शंभली समे ॥४१॥ विप्रश्निका त्वीक्ष

34

रुणिकादैवज्ञाथरजस्वला । स्त्रीधर्म्मिण्यविरात्रेयीमलिनीपुष्पवत्यपि ॥४२॥ ऋतुमत्यप्युद
क्यापिस्याद्रजःपुष्पमार्त्तवं । श्रद्धालुर्दोहदवतीनिष्कलाविगतार्त्तवा ॥४३॥ आपन्नसत्वास्या
द्गुर्विण्यंतर्वत्नीचगर्भिणी । गणिकादेस्तुगाणिक्यंगार्भिणंयौवतंगणे ॥४४॥ पुनर्भूर्द्दिधि
षूरूढाद्विस्तस्यादिधिषुःपतिः । सतुद्विजोग्रेदिधिषूःसैवयस्यकुटुंबिनी ॥४५॥ कानीनः
कन्यकाजातःसुतोथसुभगासुतः । सौभागिनेयःस्यात्पारस्त्रैणेयस्तुपरस्त्रियाः
॥४६॥ पैतृष्वस्रेयःस्यात्पैतृष्वस्रीयश्चपितृष्वसुःसुतः । मातृष्वसुश्चैवंवैमात्रेयो
विमातृजः ॥४७॥ अथबांधकिनेयःस्याद्बंधुलश्चासतीसुतः । कौलटेयःकौलटे
रोभिक्षुकीतुसती ॥४८॥ यदितदाकौलटिनेयोऽस्याः । कौलटेयोपिचात्मजः । आ ३४
त्मजस्तनयःसूनुःसुतःपुत्रःस्त्रियांत्वमी ॥४९॥ आहुर्दुहितरंसर्वेऽपत्यंतोकंतयोः

समे। स्वजाते त्वौरसौरस्यौ तातस्तु जनकः पिता।५०। जनयित्री प्रसूर्माता जननी
भगिनी स्वसा। ननांदा तु स्वसा पत्युर्नप्त्री पौत्री सुतात्मजा।।५१।। भार्यास्तु भ्रातृवर्ग्य
स्य यातरः स्युः परस्परं। प्रजावती भ्रातृजाया मातुलानी तु मातुली।।५२।। पतिपत्न्योः
प्रसूः श्वश्रूः श्वशुरस्तु पिता तयोः। पितुर्भ्राता पितृव्यः स्यान्मातुर्भ्राता तु मातुलः।।५
३। श्यालाः स्युर्भ्रातरः पत्न्याः स्वामिनो देवृदेवरौ। स्वस्रीयो भागिनेयः स्याज्जामात
ा दुहितुः पतिः।५४। पितामहः पितृपिता तत्पिता प्रपितामहः। + मातुर्मातामह
हाद्येवं सपिंडास्तु सनाभयः।५५। समानोदर्यसोदर्यसगर्भ्यसहजाः समाः। सगोत्र
बांधवज्ञातिबंधुस्वस्वजनाः समाः।५६। ज्ञातेयं बंधुता तेषां क्रमाद्भावसमू
हयोः। धवः प्रियः पतिर्भर्त्ता जारस्तूपपतिः समौ।५७। अमृते जारजः कुंडो मृते भ

35

त्तरिगोलकः भ्रात्रीयो भ्रातृजो भ्रातृभगिन्यौ भ्रातरावुभौ ॥३७॥ मातापितरौ पितरौ मातर
पितरौ प्रसूजनयितारौ श्वश्रूश्वशुरौ श्वशुरौ पुत्रौ पुत्रश्च दुहिता च ॥३८॥ दंपती जंपती
जायापती भार्यापती च तौ गर्भाशयो जरायुः पुंस्युल्बं च कललोऽस्त्रियां ॥३९॥ सूतमासो
वैजननो गर्भो भ्रूण इमौ समौ तृतीयाप्रकृतिः शंढः क्लीवः षंढो नपुंसके ॥४०॥ शिशुत्वं
शैशवं बाल्यं तारुण्यं यौवनं समे स्यात्स्थाविरं तु वृद्धत्वं वृद्धसंघे तु वार्धकं ॥४१॥ पलितं जर
सा शौक्ल्यं केशादौ विस्रसा जरा स्यादुत्तानशया डिंभा स्तनपा च स्तनंधयी ॥४२॥ बा
लस्तु स्यान्माणवको वयस्थस्तरुणो युवा प्रवयाः स्थविरो वृद्धो जीनो जीर्णो जरन्न
पि ॥४३॥ वर्षीयान्दशमी ज्यायान्पूर्वजस्त्वग्रियोऽग्रजः जघन्यजे स्युः कनिष्ठयवीया २५
वरजानुजाः ॥४४॥ अमांसो दुर्बलश्छातो बलवान्मांसलोंऽसलः तुंदिलस्तुंदिभस्तु

35A

दीबृहत्कुक्षिः पिचंडिलः ॥६६॥ अवटीटोऽवनाटश्चावभ्राटो नतनासिके । केशवः केशि-
कः केशी वलिनो वलिभः समौ ॥६७॥ विकलांगस्त्वपोगंडः खर्वो ह्रस्वश्च वामनः । खर-
णाः स्यात्खरणसो विग्रो विगतनासिकः ॥६८॥ खुरणाः स्यात्खुरणसः प्रज्ञुः प्रगतजानुकः
ऊर्ध्वज्ञुरूर्ध्वजानुः स्यात्संज्ञुः संहतजानुकः ॥६९॥ स्यादेडे बधिरः कुब्जे गडुलः कुकरे कु-
णिः । कलमूकस्त्ववाक्छ्रोत्रे खलतिः स्वैद्रलुप्तिके ॥७०॥ पृश्निरल्पतनौ श्रोणः पंगौ मुंडस्तु
मुंडिते । वलिरः केकरे खोडे खंजस्त्रिषु जरावराः ॥७१॥ जडुलः कालकः पिप्लुस्तिलका-
स्तिलकालकः । अनामयं स्यादारोग्यं चिकित्सा रुक्प्रतिक्रिया ॥७२॥ भेषजौषधभै-
षज्यान्यगदो जायुरित्यपि । स्त्री रुग्रुजा चोपतापरोगव्याधिगदामयाः ॥७३॥ क्षयः स्त्र
यक्ष्मा क्षयः शोषः प्रतिश्यायस्तु पीनसः । स्त्री क्षुत्क्षुतं क्षवः पुंसि कासस्तु क्षवथुः

पुमान् ।३४। शोफस्तु श्वयथुः शोथः पादस्फोटो विपादिका किलाससिध्मे कच्छ्वां तु पाम
पामा विचर्चिका ।३५। कंडूः खर्जूश्च कंडूया विस्फोटः पिटकस्त्रिषु । व्रणोऽस्त्रियामीर्मम
रुः क्लीबे नाडीव्रणः पुमान् ।३६। कोठो मंडलकं कुष्ठश्वित्रे दुर्नामकार्शसी । आनाह
स्तु विबंधः स्याद्ग्रहणी रुक्प्रवाहिका ।३७। प्रच्छर्दिका वमिश्च स्त्री पुमांस्तु वमथुः सम
ा व्याधिभेदा विद्रधिः स्त्री ज्वरमेहभगंदराः ।३८। श्लीपदं पादवल्मीकं केशघ्नस्त्विंद्र
लुप्तकं । अश्मरी मूत्रकृच्छ्रं स्यात्पूर्वे शुक्रावधेस्त्रिषु ।३९। रोगहार्यगदंकारो भि
षग्वैद्यौ चिकित्सके । वार्त्तो निरामयः कल्य उल्लाघो निर्गतो गदात् ।४०। ग्लानग्ला
स्नू आमयावी विकृतो व्याधितोऽपटुः । आतुरोऽभ्यमितोऽभ्यांतः समौ पामनकच्छु
रौ ।४१। दद्रुणो दद्रुरोगी स्याद् अर्शोरोगयुतोऽर्शसः । वातकी वातरोगी स्यात्सातिसारोऽतिसा

36A

रिका ।८२। स्युः क्लिन्नाक्षे चुल्लचिल्लपिल्लाः क्लिन्नेऽक्ष्णि चाप्यमी । उन्मत्त उन्मादवा-
तश्लेष्मणः स्यात्कफी श्लेष्मलः ।८३। न्युब्जो भुग्ने रुजा वृद्धनाभौ तुंदिलतुंदिभौ । किल-
।सीसिध्मलोऽन्धोऽदृक् मूर्छाले मूर्तमूर्छितौ ।८४। शुक्रं तेजोरेतसी च बीजवीर्येंद्रियाणि
च । मायुः पित्तं कफः श्लेष्मा स्त्रियां तु त्वगसृग्धरा ।८५। पिशितं तरसं मांसं पललं क्रव्य-
मामिषं । उत्तप्तं शुष्कमांसं स्यात्तद्वल्लूरं त्रिलिंगकं ।८६। रुधिरेऽसृग्लोहितास्ररक्तक्ष-
तजशोणितं । बुक्काऽग्रमांसं हृदयं हृन्मेदस्तु वपा वसा ।८७। पश्चाद्ग्रीवा शिरा मन्या
नाडी तु धमनिः शिरा । तिलकं क्लोम मस्तिष्कं गोर्दं किट्टं मलोऽस्त्रियां ।८८। अंत्रं पुरीत-
द्गुल्मस्तु प्लीहा पुंस्यथ वस्नसा । स्नायुः स्त्रियां कालखंडयकृती तु समे इमे ।८९। सृणि-
का स्यंदिनी लाला दूषिका नेत्रयोर्मलं । मूत्रं प्रस्रावउच्चारावस्करौ शमलं शकृत् ।

पुरीषगूथवर्चस्कमस्त्री विष्ठा विशौ स्त्रियौ।स्यात्कर्परः कपालोऽस्त्री कीकसं कुल्य
मस्थि च॥६१॥स्याच्छरीरास्थ्नि कंकालः पृष्ठास्थ्नि तु कशेरुका।शिरोस्थनि करोटिः स्त्री पार्श्वा
स्थनि तु पर्शुका॥६२॥अंगं प्रतीकोऽवयवोऽपघनोऽथ कलेवरं।गात्रं वपुः संहननं श
रीरं वर्ष्म विग्रहः॥६३॥कायो देहः क्लीबपुंसोः स्त्रियां मूर्तिस्तनुस्तनूः।पादाग्रं प्रपदं पा
दः पदं घ्रिश्चरणोऽस्त्रियां॥६४॥तद्ग्रंथी घुटिके गुल्फौ पुमान्पार्ष्णिस्तयोरधः।जंघा
तु प्रसृता जान्रूरुपर्वाष्ठीवदस्त्रियां॥६५॥सक्थि क्लीबे पुमानूरुस्तत्संधिः पुंसि वंक्ष
णः।गुदं त्वपानं पायुर्ना बस्तिर्नाभेरधो द्वयोः॥६६॥कटो ना श्रोणिफलकं कटिः श्रो ३७
णिः ककुद्मती।पश्चान्नितंबः स्त्रीकट्याः क्लीबे तु जघनं पुरः॥६७॥कूपकौ तु नितंबस्थौ
द्वयहीने ककुंदरे।स्त्रियां स्फिचौ कटिप्रोथावुपस्थो वक्ष्यमाणयोः॥६८॥भगं योनि

३७A

द्वयोःशिश्नोमेढ्रोमेहनशेफसी ।।९९।। मुष्कोंडकोशोवृषणःपृष्ठवंशाधरेत्रिके । पिचंड
कुक्षीजठरोदरंतुंदंस्तनौकुचौ ।।१००।। चूचुकंतुकुचाग्रंस्यान्ननाक्रोडंभुजांतरं । उरोवत्संच
वक्षश्चपृष्ठंतुचरमंतनोः ।।१।। स्कंधोभुजशिरोंसोस्त्रीसंधीतस्यैवजत्रुणी । बाहुमूले
उभेकक्षेपार्श्वमस्त्रीतयोरधः ।।२।। मध्यमंचावलग्नंचमध्योस्त्रीद्वौपरौद्वयोः । भुजबाहूप्रवे
ष्टोदोःस्यात्कफोणिस्तुकूर्परः ।।३।। अस्योपरिप्रगंडःस्यात्प्रकोष्ठस्तस्यचाप्यधः । मणिबंधादा
कनिष्ठंकरस्यकरभोबहिः ।।४।। पंचशाखःशयःपाणिस्तर्जनीस्यात्प्रदेशिनी । अंगुल्यःकर
शाखाःस्युःपुंस्यंगुष्ठःप्रदेशिनी ।।५।। मध्यमानामिकाचापिकनिष्ठाचेतिताःक्रमात् । पुनर्भवः
कररुहोनखोस्त्रीनखरोस्त्रियां ।।६।। प्रादेशतालगोकर्णास्तर्जन्यादियुतेतते । अंगुष्ठे
सकनिष्ठेस्याद्वितस्तिर्द्वादशांगुलः ।।७।। पाणौचपेटप्रतलप्रहस्ताविस्तृतांगुलौ । द्वौसं

38

हृतौसंहततलौप्रतलौवामदक्षिणौ ॥८॥ पाणिर्न्निकुब्जःप्रसृतिस्तौयुतावंजलिःपुमान् प्र
कोष्ठेविस्तृतकरेहस्तोमुष्ट्यातुबद्धया ॥९॥ सरत्निःस्यादरत्निस्तुनिःकनिष्ठेनमुष्टिना
व्यामोबाह्वोःसकरयोस्ततयोस्तिर्यगंतरं ॥१०॥ ऊर्द्धविस्तृतदोःपाणिनृमानेपौरुषंत्रि
षु ॥ कंठोगलोथग्रीवायांशिरोधिःकंधरेत्यपि ॥११॥ कंबुग्रीवात्रिरेखासावटुर्घाटाकृका
टिका ॥ वक्त्रास्यवदनंतुंडमाननंलपनंमुखं ॥१२॥ क्लीवेघ्राणंगंधवहाघोणानासाच
नासिका ॥ ओष्ठाधरौतुरदनछदौदशनवाससी ॥१३॥ अधस्ताच्चिबुकंगंडौकपोलौ
तत्परोहनुः ॥ रदनादशनादंतारदास्तालुतुकाकुदं ॥१४॥ रसज्ञारसनाजिह्वाप्रांतावो
ष्ठस्यसृक्कणी ॥ ललाटमलिकंगोधिरूर्द्धेदृग्भ्यांभ्रुवौस्त्रियौ ॥१५॥ कूर्चमस्त्रीभ्रुवो
र्मध्यंतारकाक्ष्णःकनीनिका ॥ लोचनंनयनंनेत्रमीक्षणंचक्षुरक्षिणी ॥१६॥ दृग्दृष्टीचा ३८

384

श्रु नेत्रांबु रोदनं चास्रमस्रु च । अपांगौ नेत्रयोरंतौ कटाक्षोऽपांगदर्शने ॥१७॥ कर्णशब्दग्र

हौ श्रोत्रं श्रुतिः स्त्री श्रवणं श्रवः । उत्तमांगं शिरः शीर्षं मूर्द्धा ना मस्तकोऽस्त्रियां ॥१८॥ चिकुरः

कुंतलो वालः कचः केशः शिरोरुहः । तद्वृंदे कैशिकं कैश्यमलकाश्चूर्णकुंतलाः ॥१९॥ ते

ललाटे भ्रमरकाः काकपक्षः शिखंडकः । कवरी केशवेषोऽथ धम्मिल्लाः संयताः कचाः ॥२०॥

शिखा चूडा केशपाशी व्रतिनस्तु जटा सटा । वेणिः प्रवेणी शीर्षण्यशिरस्यौ विश

दे कचेः ॥२१॥ पाशः पक्षश्च हस्तश्च कलापार्थाः कचात्परे । तनूरुहं रोम लोम तद्वृद्धौ श्म

श्रु पुंमुखे ॥२१॥ आकल्पवेषौ नेपथ्यं प्रतिकर्म प्रसाधनं । दशैते त्रिष्वलंकर्त्तालंक

रिष्णुश्च मंडितः ॥२२॥ प्रसाधितोऽलंकृतश्च भूषितश्च परिष्कृतः । विभ्राड्भ्राजिष्णु

रोचिष्णू भूषणं स्यादलंक्रिया ॥२३॥ अलंकारस्त्वाभरणं परिष्कारो विभूषणं मंड

नेचाद्यमुकुटंकिरीटंपुंनपुंसकं ॥२४॥ चूडामणिःशिरोरत्नंतरलोहारमध्यगः । बालपाश्या
पारितथ्यापत्रपाश्याललाटिका ॥२५॥ कर्णिकातालपत्रंस्यात्कुंडलंकर्णवेष्टनं । ग्रैवेय
कंकंठभूषालंबनंस्याल्ललंतिका ॥२६॥ स्वर्णैःप्रालंबिकाथोरःसूत्रिकामौक्तिकैःकृताः ।
हारोमुक्तावलीदेवछंदोऽसौशतयष्टिका ॥२७॥ हारभेदायष्टिभेदाद्गुच्छगुच्छार्धगो
स्तनाः । अर्धहारोमाणवकएकावल्येकयष्टिका ॥२८॥ चतुःषष्टिलतोहारोऽथार्धहीनो
यथोत्तरं । रश्मिःकलापोमाणवोऽर्धहारोऽर्धगुच्छकः ॥२९॥ कलाछंदोमंदरस्वगुच्छः
सप्ततियष्टिकः । सैवनक्षत्रमालास्यात्सप्तविंशतिमौक्तिका ॥३०॥ आवापकःपारिहा
र्यःकटकोवलयोऽस्त्रियां । केयूरमंगदंदोर्भूषांगुलीयकमूर्मिका ॥३१॥ साक्षरांगु
लिमुद्रास्यात्कंकणंकरभूषणं । स्त्रीकट्यांमेखलाकांचीसप्तकीरसनास्त्रियः ॥३२

क्लीवे सारसनं चाथ पुंस्कट्यां शृंखलं त्रिषु । पादांगदं तुलाकोटिर्मंजीरो नूपुरोऽस्त्रियां ।
।३३। हंसकः पादकटकः किंकिणी क्षुद्रघंटिका । त्वक्फलकृमिरोमाणि वस्त्रयोनिर्दश
त्रिषु ।३४। वाल्कं क्षौमादि फालं तु कार्पासं वादरं च तत् । कौशेयं कृमिकोशोत्थं रांकवं
मृगरोमजं ।३५। अनाहतं निःप्रवाणि तंत्रकं च नवांबरं । तत्स्यादुद्गमनीयं यत् धौत
योर्वस्त्रयोर्युगं ।३६। पत्रोर्णं धौतकौशेयं बहुमूल्यं महाधनं । क्षौमं दुकूलं स्याद्द्वे तु
निवीतं प्रावृतं त्रिषु ।३७। स्त्रियां बहुत्वे वस्त्रस्य दशाः स्युर्वस्तयोर्द्वयोः । दैर्घ्यमाया
मआरोहः परिणाहो विशालता ।३८। पटच्चरं जीर्णवस्त्रं समौ नक्तककर्पटौ । वस्त्र
माच्छादनं वासश्चेलं वसनमंशुकं ।३९। निचोलः प्रच्छदपटः समौ रल्लककंबलौ । सु
चेलकः पटोऽस्त्री ना वराशिः स्थूलशाटकः ।४०। अंतरीयोपसंव्यानपरिधानान्यधों

ऽशुके। द्वौ प्रावारोत्तरासंगौ समौ बृहतिका तथा ॥४१॥ संव्यानमुत्तरीयं च चोलः कूर्पासको
ऽस्त्रियां। नीशारः स्यात्प्रावरणे हिमानिलनिवारणे ॥४२॥ अर्द्धोरुकं वरस्त्रीणां स्याच्चंडातकमं
शुकं। स्यात्त्रिष्वाप्रपदीनं तत्प्राप्नोत्याप्रपदं हि यत् ॥४३॥ अस्त्री वितानमुल्लोचो दूष्याद्यं व
स्त्रवेश्मनि। प्रतिसीरा यवनिका स्यात्तिरस्करिणी च सा ॥४४॥ पर्यस्तिका परिकरः पर्यंक
श्चावसक्थिका। परिकर्मांगसंस्कारः स्यान्मार्ष्टिर्मार्जना मृजा ॥४५॥ उद्वर्त्तनोत्सादने द्वे स्त्री
वेऽथाप्लाव आप्लवः। स्नानं चर्चा तु चार्चिक्यं स्थासकोऽथ प्रबोधनं ॥४६॥ अनुबोधः पत्रलेखा
पत्रांगुलिरिमे स्त्रियौ। तमालपत्रतिलकचित्रकाणि विशेषकं ॥४७॥ द्वितीयं च तुरीयं च
न स्त्रियामथ कुंकुमं। काश्मीरजन्माग्निशिखं वरं बाह्लीकपीतनं ॥४८॥ रक्तं संकोच
पिशुनं धीरं लोहितचंदनं। लाक्षा राक्षा जतु क्लीबे यावोऽलक्तो द्रुमामयः ॥४९॥ लवं

40A

ंगेदेवकुसुमंश्रीसंज्ञमथजायकं।कालीयकंचकालानुसार्यंचाथसमर्थकं॥५०॥
वंशिकागुरुराजार्हंलोहंकृमिजंजोंगकं।कालागुर्वगुरुःस्यात्तुमंगल्यामल्लिगंधियत्
॥५१॥यक्षधूपःसर्जरसोरालसर्वरसावपि।बहुरूपोप्यथवृकधूपकृत्रिमधूपकौ॥५२
॥तुरुष्कःपिंडकःसिह्लोयावनोप्यथपायसे।वृकधूपोपिश्रीवासःश्रीविष्टसरलद्रवो॥५३
॥मृगनाभिर्मृगमदःकस्तूरीचाथकोलकं।कक्कोलकंकोशफलमथकर्पूरमस्त्रियां
॥५४॥घनसारश्चंद्रसंज्ञःसिताभ्रोहिमवालुका॥गंधसारोमलयजोभद्रश्रीश्चंदनोऽ
स्त्रियां॥५५॥तैलपर्णिकगोशीर्षेहरिचंदनमस्त्रियां।तिलपर्णीतुपत्रांगंरंजनंरक्तचं
दनं॥५६॥कुचंदनंचाथजातीकोशजातीफलेसमे।कर्पूरागुरुकस्तूरीकंकोलैर्यक्षक
र्दमः॥५७॥पत्रैर्विडालिकृतैर्यक्षप्रियःपंकःसकुंकुमे।गात्रानुलेपनीवर्त्तिर्वर्णकंस्याद्विले

पटं ५८ चूर्णानि वासयोगाः स्युर्भावितं वासितं त्रिषु। संस्कारो गंधमाल्याद्यैर्यः स्यात्त
दधिवासनं ५९ माल्यं माला स्रजौ मूर्द्ध्नि केशमध्ये तु गर्भकः। प्रभ्रष्टकं शिखालंबि
पुरोन्यस्तं ललामकं ६० प्रालंबमृजुलंबि स्यात्कंठाद्वैकक्षिकं तु तत्। यत्तिर्यक्क्षिप्त
मुरसि शिखास्वापीडशेखरौ ६१ रचना स्यात्परिस्पंद आभोगः परिपूर्णता। उपधानं तू
पबर्हः शय्यायां शयनीयवत् ६२ शयनं मंचपर्यंकपल्यंकाः खट्वया समाः। गेंदुकः कं
दुको दीपः प्रदीपः पीठमासनं ६३ समुद्गकः संपुटकः प्रतिग्राहः पतद्ग्रहः। प्रसाधनी कं
कतिका पिष्टातः पटवासकः ६४ दर्पणे मुकुरादर्शौ व्यंजनं तालवृंतकं॥ इति नृव
र्गः॥७॥ संततिर्गोत्रजननकुलान्यभिजनान्वयौ ६५॥ वंशोन्ववायः संतानो वर्णाः
स्युर्ब्राह्मणादयः। विप्रक्षत्रियविट्शूद्राश्चातुर्वर्ण्यमिति स्मृतं ६६ राजबीजी राज ४१

वंश्यो वीज्यस्तु कुलसंभवः। महाकुलकुलीनार्यसभ्यसज्जनसाधवः ।४२। ब्रह्मचारी गृही वा
नप्रस्थो भिक्षुश्चतुष्टये। आश्रमोऽस्त्री द्विजात्यग्रजन्मभूदेववाडवाः ।४३। विप्रश्च ब्राह्म
णोऽसौ षट्कर्मा यागादिभिर्युतः। विद्वान्विपश्चिद्दोषज्ञः सन्सुधीः कोविदो बुधः ।४४
। धीरो मनीषी ज्ञः प्राज्ञः संख्यावान्पंडितः कविः। धीमान्सूरिः कृती कृष्टिर्लब्धवर्णो
विचक्षणः ।४५। दूरदर्शी दीर्घदर्शी श्रोत्रियश्छांदसौ समौ। मीमांसिको जैमनीये वेदांती
ब्रह्मवादिनि ।४६। वैशेषिके स्यादौलूक्यः सौगतः शून्यवादिनि। नैयायिकस्त्वाक्षपा
दः स्यात्स्याद्वादिक आर्हतः ।४७। चार्वाकलौकायतिकौ सांकर्ये सांख्यकापिलौ। उपा
ध्यायोऽध्यापकोऽथ स्यान्निषेकादिकृद्गुरुः ।४८। मंत्रव्याख्याकृदाचार्यः आदेष्टा त्व
ध्वरे व्रती। यष्टा च यजमानोऽथ स सोमवति दीक्षितः ।४९। इज्याशीलो यायजूको

42

यज्वा तु विधिनेष्टवान् । स गीष्पतीष्ट्या स्थपतिः सोमपीथी तु सोमपाः ॥९॥ सर्व्ववेदाः स येने-
ष्टो यागः सर्व्वस्वदक्षिणः ॥ अनूचानः प्रवचने सांगेऽधीती गुरोस्तु यः ॥१०॥ लब्धानु-
ज्ञः समावृत्तः सुत्वा त्वभिषवे कृते । छात्रांतेवासिनौ शिष्ये शैक्षाः प्राथमकल्पिकाः
॥११॥ एकब्रह्मव्रताचारा मिथः सब्रह्मचारिणः । सतीर्थ्यास्त्वेकगुरवश्चितवानग्निमग्नि-
चित् ॥१२॥ पारंपर्योपदेशे स्यादैतिह्यमितिहाव्ययं । उपज्ञा ज्ञानमाद्यं स्याज्ज्ञात्वारंभ
उपक्रमः ॥१३॥ यज्ञः सवोऽध्वरो यागः सप्ततंतुर्मखः क्रतुः । पाठो होमश्चातिथीनां सपर्या तर्प-
णं बलिः ॥१४॥ एते पंच महायज्ञा ब्रह्मयज्ञादिनामकाः । समज्या परिषद्गोष्ठी सभास-
मिति संसदः ॥१६॥ आस्थानी क्लीबमास्थानं स्त्रीनपुंसकयोः सदः । प्राग्वंशः प्राग्घविर्गे- ४२
हात्सदस्या विधिदर्शिनः ॥१७॥ सभासदः सभास्ताराः सभ्याः सामाजिकाश्च ते ॥ अध्व-

र्यूद्गातृहोतारो यजुःसामर्ग्विदः क्रमात् ।५८। आग्नीध्राद्या धनैर्वार्या ऋत्विजो याज
काश्च ते वेदिः परिष्कृता भूमिः समे स्थंडिलचत्वरे ।५९। चषालो यूपकटकः कुंबा
सुगहना वृतिः । यूपाग्रं तर्म्म निर्मंथ्यदारुणि त्वरणिर्द्वयोः ।६०। दक्षिणाग्निर्गा
र्हपत्याहवनीयौ त्रयोऽग्नयः । अग्नित्रयमिदं त्रेता प्रणीतः संस्कृतोऽनलः ।६१। समू
ह्यः परिचाय्योपचाय्यावग्नौ प्रयोगिणः । यो गार्हपत्यादानीय दक्षिणाग्निः प्रणी
यते ।६२। तस्मिन्नानाय्योऽथाग्नायी स्वाहा च हुतभुक्प्रिया । ऋक्सामिधेनी धा
य्या च या स्यादग्निसमिंधने ।६३। गायत्रीप्रमुखं छंदो हव्यपाके चरुः पुमान् । आ
मिक्षा सा शृतोष्णे या क्षीरे स्याद्दधियोगतः ।६४। धवित्रं व्यजनं तद्यद्रचितं मृगचर्म्म
णा । पृषदाज्यं सदध्याज्ये परमान्नं तु पायसं ।६५। हव्यकव्ये दैवपैत्रे अन्ने पात्रं स्रुवा

दिकं ध्रुवोपभृज्जुहूर्ना तु स्रुवो भेदाः स्रुचः स्त्रियः ॥६६॥ उपाकृतः पशुरसौ योऽभिमन्त्र्य क्रतौ
हतः । परम्पराकं शमनं प्रोक्षणं त्रिष्वथो वधः ॥६७॥ वाच्यलिङ्गाः प्रमीतोपसंपन्नप्रोक्षिता ह
ते । सान्नाय्यं हविरग्नौ तु हुतं त्रिषु वषट्कृतं ॥६८॥ दीक्षान्तोऽवभृथो यज्ञे तत्कर्मार्हं तु य
ज्ञियं । त्रिष्वथ क्रतुकर्मेष्टं पूर्तं खातादिकर्म यत् ॥६९॥ अमृतं विघसो यज्ञशेषभोजन
शेषयोः । त्यागो विहापितं दानमुत्सर्जनविसर्जने ॥७०॥ विश्राणनं वितरणं स्पर्शनं
प्रतिपादनं । प्रादेशनं निर्वपणमपवर्जनमंहतिः ॥७१॥ मृतार्थं तदहे दानं त्रिषु स्यादौ
र्ध्वदेहिकं । पितृदानं निवापः स्याच्छ्राद्धं तत्कर्म शास्त्रतः ॥७२॥ अन्वाहार्यं मासिकें
ऽशोऽष्टमोऽह्नः कुतपोऽस्त्रियां । पर्येषणा परीष्टिः स्यादन्वेषणा गवेषणा ॥७३॥ सनिस्
त्वध्येषणा याच्ञाभिशस्तिर्याचनार्थना । षट् तु त्रिष्वर्घ्यमर्घार्थे पाद्यं पादाय वारि ४२

43A

ला ।२४। क्रमादातिथ्यातिथेयावतिथ्यर्थेऽत्र साधुनि । स्यादावेशिक आगन्तुरति-
थिर्नागृहागते ।२५। प्राघूर्णिकः आघूर्णकोप्यभ्युत्थानं तु गौरवं । पूजा नमस्यापचि-
तिः सपर्यार्चार्हणाः समाः । वरिवस्या तु शुश्रूषा परिचर्याप्युपासनं ।२६। व्रज्याटाट्या
पर्यटनं चर्यात्वीर्यापथिस्थितिः । उपस्पर्शस्त्वाचमनमथमौनमभाषणं ।२७। प्राचेत-
सस्त्वादिकविः स्यान्मैत्रावरुणश्च सः । वाल्मीकिश्चाथगाधेयो विश्वामित्रश्च कौशि-
कः ।२८। व्यासो द्वैपायनः पाराशर्यः सत्यवतीसुतः । आनुपूर्वी स्त्रियां वावृत्परि-
पाटी अनुक्रमः ।२९। पर्यायश्चातिपातस्तु स्यात्पर्यय उपात्ययः । नियमो व्रत-
मस्त्री तच्चोपवासादि पुण्यकं ।३०। औपवस्त्यं तूपवासो विवेकः पृथगात्मता । स्या-
द्ब्रह्मवर्चसं वृत्ताध्ययनर्द्धिरथाञ्जलिः ।३१। पाठे ब्रह्माञ्जलिः पाठे विप्रुषो ब्रह्म-

विद्वत्।ध्यानयोगासनेब्रह्मासनंकल्पेविधिक्रमौ॥८२॥मुख्यःस्यात्प्रथमःकल्पोऽनुकल्प
स्तुततोऽधमः।संस्कारपूर्वंग्रहणंस्यादुपाकरणंश्रुतेः॥८३॥समेतुपादग्रहणमभिवाद
नत्युभे।भिक्षुःपरिव्राट्कर्मंदीपाराशर्यपिमस्करी॥८४॥तपस्वीतापसःपारिकांक्षीवाचंय
मोमुनिः।तपःक्लेशसहोदांतोवर्णिनोब्रह्मचारिणः॥८५॥ऋषयःसत्यवचसःस्नातक
स्त्वाप्लुतव्रती।येनिर्जितेंद्रियग्रामायतिनोयतयश्चते॥८६॥यःस्थंडिलेव्रतवशा
च्छेतेस्थंडिलशाय्यसौ।स्थांडिलश्चाथविरजस्तमसःस्युर्द्वयातिगाः॥८७॥पवित्रःप्रयतः
पूतःपाषंडाःसर्वलिंगिनः।पालाशोदंडआषाढोव्रतेरांभस्तुवैणवः॥८८॥अस्त्रीकमं
डलुःकुंडीव्रतिनामासनंबृषी।अजिनंचर्मकृत्तिःस्त्रीभैक्षंभिक्षाकदंबकं॥८९ ४४
॥स्वाध्यायःस्याज्जपःसुत्याभिषवःसवनंचसा।सर्वैनसामपध्वंसिजप्यंत्रिषवणम

44A

र्षिणः ॥ ॥ दर्शश्च पौर्णमासश्च यागौ पक्षांतयोः पृथक् । शरीरसाधनापेक्षं नित्यं यत्कर्म त
द्यमः नियमस्तु स यत्कर्म नित्यमागंतुसाधनं ॥ ॥ क्षौरं भद्राकरणं मुंडनं वपनं त्रिषु । क॰
च्छटीचकौपीनं शाटीचस्त्रीतिल्लक्ष्यकः ॥ ॥ उपवीतं यज्ञसूत्रं प्रोद्धृते दक्षिणे करे
प्राचीनावीतमन्यस्मिन्निवीतं कंठलंबितं ॥ ॥ अंगुल्यग्रे तीर्थं दैवं स्वल्पांगुल्योर्मू
ले कायं मध्येंगुष्ठांगुल्योः पैत्रं मूले त्वंगुष्ठस्य ब्राह्मं ॥ ॥ स्याद्ब्रह्मभूयं ब्रह्मत्वं ब्रह्म
सायुज्यमित्यपि । देवभूयादिकं तद्वत्कृच्छ्रं सांतपनादिकं ॥ ॥ संन्यासवत्यनशने पु
मान्प्रायोऽथ वीरहा । नष्टाग्निः कुहना लोभान्मिथ्येर्यापथकल्पना ॥ ॥ व्रात्यः संस्का
ररहीनः स्यादस्वाध्यायो निराकृतिः । धर्मध्वजी लिंगवृत्तिरवकीर्णी क्षतव्रतः ॥ ॥ सु
प्ते यस्मिन्नस्तमेति सुप्ते यस्मिन्नुदेति च । अंशुमानभिनिर्मुक्ताभ्युदितौ तौ यथाक्र

45

मे ।५१। परिवेत्तानुजोऽनूढे ज्येष्ठे दारपरिग्रहात् । परिवित्तिस्तु तज्ज्यायान्विवाहोपय
मौ समौ ।५२। तथा परिणयोद्वाहोपयामाः पाणिपीडनं । व्यवायो ग्राम्यधर्मो मैथुनं
निधुवनं रतं ।५३। त्रिवर्गो धर्मकामार्थैश्चतुर्वर्गः समोक्षकैः । सबलैस्तैश्चतुर्भद्रं जन्या
ः स्निग्धा वरस्य ये ।५४। इति ब्रह्मवर्गः ।८। मूर्द्धाभिषिक्तो राजन्यो बाहुजः क्षत्रियो वि
राट् । राजा राट् पार्थिवक्ष्माभृन्नृपभूपमहीक्षितः ।२। राजा तु प्रणताशेषसामन्तः स्या
दधीश्वरः । चक्रवर्त्ती सार्वभौमो नृपोऽन्यो मंडलेश्वरः ।३। येनेष्टं राजसूयेन मंडलस्ये
श्वरश्च यः । शास्ति यश्चाज्ञया राज्ञः स सम्राडथ राजकं ।४। राजन्यकं च नृपतिक्षत्रि
याणां गणे क्रमात् । मंत्री धीसचिवोऽमात्योऽन्ये कर्मसचिवास्ततः ।५। महामात्राः प्रधा
नानि पुरोधास्तु पुरोहितः । द्रष्टरि व्यवहाराणां प्राड्विवाकाक्षदर्शकौ ।६। प्रतीहारो द्वा ४५

45A

रपालद्वाःस्थद्वाःस्थितदर्शकाः। रक्षिवर्गस्त्वनीकस्थोऽथाध्यक्षाधिकृतौ समौ ॥७॥ स्था
युकोऽधिकृतो ग्रामे गोपो ग्रामेषु भूरिषु। पौरिकः कनकाध्यक्षो रूप्याध्यक्षस्तु नैष्कि
कः ॥८॥ अंतःपुरे त्वधिकृतः स्यादंतर्वंशिको जनः। सौविदल्लाः कंचुकिनः स्थापत्याः
सौविदाश्च ते ॥९॥ षंढो वर्षवरस्तुल्याः सेवकार्थ्यनुजीविनः। विषयानंतरो राजा श
त्रुर्मित्रमतः परं ॥१०॥ उदासीनः परतरः पार्ष्णिग्राहस्तु पृष्ठतः। रिपौ वैरिसपत्नारिद्वि
षद्द्वेषणदुर्हृदः ॥११॥ द्विड्विपक्षाहितामित्रदस्युशात्रवशत्रवः। अभिघातिपरा
रातिप्रत्यर्थिपरिपंथिनः ॥१२॥ भ्रातृव्याऽसहनद्वेषिजिघांसुप्रत्यनीकिनः। वयस्यः
स्निग्धः सवया अथ मित्रं सखा सुहृत् ॥१३॥ सख्यं साप्तपदीनं स्यादनुरोधोऽनुव
र्तनं। यथार्हवर्णः प्रणिधिरपसर्पश्चरः स्पशः ॥१४॥ चारश्च गूढपुरुषश्चाप्तः प्रत्य

46

यितः समौ । संवत्सरो ज्यौतिषिको दैवज्ञगणकावपि ॥१५॥ स्युर्मौहूर्त्तिकमौहूर्त्तज्ञा
नि कार्त्तान्तिका अपि । तांत्रिको ज्ञानसिद्धांतः सत्री गृहपतिः समौ ॥१६॥ लिपिकरो
ऽक्षरचंचुश्च लेखके । लिखिताक्षरविन्यासे लिपिर्लिबिरुभे स्त्रियौ ॥१७॥ स्यात्सं
देशहरो दूतो दूत्यं तद्भावकर्मणी । अध्वनीनोऽध्वगोऽध्वन्यः पान्थः पथिक इत्यपि ॥१८॥
स्वाम्यमात्यसुहृत्कोषराष्ट्रदुर्गबलानि च । राज्यांगानि प्रकृतयः पौराणां श्रेणयो
ऽपि च ॥१९॥ संधिर्ना विग्रहो यानमासनं द्वैधमाश्रयः । षड्गुणाः शक्तयस्तिस्रः प्रभा
वोत्साहमंत्रजाः ॥२०॥ क्षयः स्थानं च वृद्धिश्च त्रिवर्गो नीतिवेदिनां । स प्रतापः प्रभाव
श्च यत्तेजः कोषदंडजं ॥२१॥ भेदो दंडः साम दानमित्युपायचतुष्टयं । साहसं तु दमो दं
डः साम सान्त्वमथो समौ ॥२२॥ भेदोपजापावुपधा धर्माद्यैर्यत्परीक्षणं । पंचत्रिष्वषड ४६

४६A

क्षीणो यस्तृतीयाद्यगोचरः ।२३। विविक्तविजनछन्ननिःशलाकास्तथा रहः । रहश्चो
पांशु चालिंगे रहस्यं तद्भवे त्रिषु ।२४। समौ विस्रंभविश्वासौ भ्रेषो भ्रंशो यथोचिता
त् । अभ्रेषन्यायकल्पास्तु देशरूपं समंजसं ।२५। युक्तमौपयिकं लभ्यं भजमानाभि
नीतवत् । न्याय्यं च त्रिषु षट्संप्रधारणा तु समर्थनं ।२६। अववादस्तु निर्देशो नि
देशः शासनं च सः । शिष्टिश्चाज्ञा च संस्था तु मर्यादा धारणा स्थितिः ।२७। आगोऽप
राधो मन्तुश्च समे तूद्दानबंधने । द्विपाद्यो द्विगुणो दंडो भागधेयो बलिः करः ।२८। घ
ट्टादिदेयं शुल्कोऽस्त्री प्राभृतं तु प्रदेशनं । उपायनमुपग्राह्यमुपहारस्तथोपदा ।
।२९। यौतिकादि तु यद्देयं सुदायो हरणं च तत् । तत्कालस्तु तदात्वं स्यादुत्तरो आयति
: कालउत्तरः ।३०। सांदृष्टिकं फलं सद्य उदर्कः फलमुत्तरं । अदृष्टं वह्नितोयादि

दृष्टस्वपरचक्रजं ।२०। महीभुजामहिभयंस्वपक्षप्रभवंभयं । प्रक्रियात्वधिकारःस्या
च्चामरंतुप्रकीर्णकं ।२१। नृपासनंतुयद्भद्रासनंसिंहासनंतुतत् । हैमंछत्रंत्वातपत्रं
राज्ञस्तुनृपलक्ष्मतत् ।२२। भद्रकुंभःपूर्णकुंभोभृंगारःकनकालुका । निवेशःशि
बिरंषंढेसज्जनंतूपरक्षणं ।२३। हस्त्यश्वरथपादातंसेनांगंस्याच्चतुष्टयं । दंतीदंताव
लोहस्तीद्विरदोऽनेकपोद्विपः ।२४। मतंगजोगजोनागःकुंजरोवारणःकरी । इभःस्तं
बेरमःपद्मीयूथनाथस्तुयूथपः ।२५। मदोत्कटोमदकलःकलभःकरिपोतकः ॥
प्रभिन्नोगर्जितोमत्तःसमावुद्वांतनिर्मदौ ।२६। हास्तिकंगजतावृंदेकरिणीधेनुकावशा
गंडःकटोमदोदानंवमथुःकरशीकरः ।२७। कुंभौतुपिंडौशिरसस्तयोर्मध्येविधुः
पुमान् । अवग्राहोललाटंस्यादीषिकात्वक्षिकूटकं ।२८। अपांगदेशोनिर्याणं । ४७

47A

कर्णमूलं तु चूलिका। अधः कुंभस्य वाहित्थं प्रतिमानमधोऽस्य च॥४०॥ आसनं स्कं-
२ धदेशः स्यात्पद्मकं बिंदुजालकं। पक्षभागः पार्श्वभागो दंतभागस्तु योऽग्रतः॥४१॥
द्वौ पूर्वपश्चाज्जंघादिदेशौ गात्रावरे क्रमात्। तोत्रं वेणुकमालानं बंधस्तंभेऽथ शृंख-
ले॥४२॥ अंदुको निगडोऽस्त्री स्यादंकुशोऽस्त्री सृणिः स्त्रियां। दूष्या कक्ष्या वरत्रा स्यात्कं-
ल्पना सज्जना समे॥४३॥ प्रवेण्यास्तरणं वर्णः परिस्तोमः कुथो द्वयोः। वीतं त्वसारं हस्त्य-
श्वं वारी तु गजबंधनी॥४४॥ घोटके वीतितुरगतुरंगाश्वतुरंगमाः। वाजिवाहार्वगंधर्व-
हयसैंधवसप्तयः॥४५॥ आजानेयाः कुलीनाः स्युर्विनीताः साधुवाहिनः। वनायु-
जाः पारसीकाः कांबोजाः बाह्लिका हयाः॥४६॥ ययुरश्वोऽश्वमेधीयो जवनस्तु ज-
वाधिकः। पृष्ठ्यः स्थौरी सितः कर्को रथ्यो वोढा रथस्य यः॥४७॥ वालः किशोरो वाम्यश्वा

48

वडवा वाडवं गणे । त्रिष्वाश्वीनं यदश्वेन दिनेनैकेन गम्यते ॥४८॥ कशा तु मध्यमश्वानां हेषा
ह्रेषा च निःस्वनः । निगालस्तु गलोद्देशो वृंदे त्वश्वीयमाश्ववं ॥४९॥ आस्कंदितं धौरि
तकं रेचितं वल्गितं प्लुतं गतयोमूः पंच धारा घोणा तु प्रोथमस्त्रियां ॥५०॥ कविका
तु खलीनोऽस्त्री शफं क्लीबे खुरः पुमान् पुच्छोऽस्त्री लूम लांगूले वालहस्तश्च व
ालधिः ॥५१॥ त्रिषूपावृत्तलुठितौ परावृत्ते मुहुर्भुवि । याने चक्रिणि युद्धार्थे शतांगः
स्यंदनो रथः ॥५२॥ असौ पुष्यरथश्चक्रयानं न समराय यत् । कर्णीरथः प्रवहणं डय
नं च समं त्रयं ॥५३॥ क्लीबेऽनः शकटोऽस्त्री स्याद्गंत्री कंबलिवाह्यकं । शिबिका या
प्ययानं स्याद्दोला प्रेंखादिका स्त्रियां ॥५४॥ उभौ तु द्वैपवैयाघ्रौ द्वीपिचर्मावृते रथे ।
पांडुकंबलसंवीतः स्यंदनः पांडुकंबली ॥५५॥ रथे कांबलवास्त्राद्याः कंबलादिभि ४६

तवृते त्रिषु। द्वैपादयो रथ्या रथकट्या रथव्रजे ॥५६॥ धूः स्त्री क्लीबे यानमुखं स्याद्रथा

गमपस्करः। चक्रं रथांगं तस्यांते नेमिः स्त्री स्यात्प्रधिः पुमान् ॥५७॥ पिंडिका नाभिरक्षाग्र

कीलके तु द्वयोरणिः। रथगुप्तिर्वरूथो ना कूबरस्तु युगंधरः ॥५८॥ अनुकर्षो दार्वध

स्थं प्रासंगो ना युगाद्युगः। सर्वं स्याद्वाहनं यानं युग्यं पत्रं च धोरणं ॥५९॥ परंपरावा

हनं यत्तद्वैनीतिकमस्त्रियां। आधोरणा हस्तिपका हस्त्यारोहा निषादिनः ॥६०॥

नियंता प्राजिता यंता सूतः क्षत्ता च सारथिः। सव्येष्ठदक्षिणस्थौ च संज्ञा रथकु

टुंबिनः ॥६१॥ रथिनः स्यंदिनारोहा अश्वारोहास्तु सादिनः। भटा योधाश्च योद्धा

रः सेनारक्षास्तु सैनिकाः ॥६२॥ सेनायां समवेता ये सैन्यास्ते सैनिकाश्च ते। बलि

नो ये सहस्रेण साहस्रास्ते सहस्रिणः ॥६३॥ परिधिस्थः परिचरः सेनानीर्वाहिनी

पत्तिः।कंचुकोवारबाणोऽस्त्रीयत्तुमध्येसकंचुकाः।८३।बध्नंतितत्सारसनमधिकां
गोऽथशीर्षकं।शीर्षण्यंचशिरस्त्रेऽथतनुत्रंवर्म्मदंशनं।८४।उरश्छदःकंकटकोजग
रःकवचोऽस्त्रियां।आमुक्तःप्रतिमुक्तश्चपिनद्धश्चापिनद्धवत्।८५।सन्नद्धोवर्म्मितः
सज्जोदंशितोव्यूढकंकटः।त्रिष्वामुक्तादयोवर्म्मभृतांकावचिकंगणे।८६।पादा
तिपत्तिपदगपादातिकपदाजयः।पदगश्चपदिकश्चाथपादातंपत्तिसंहतिः।८७।
।शस्त्राजीवेकांडस्पृष्टायुधीयायुधिकाःसमाः।कृतहस्तःसुप्रयोगविशिखः।
कृतपुंखवत्।८८।अपराद्धपृषत्कोऽसौलक्ष्याद्यश्च्युतसायकः।धन्वीधनुष्मान्
धानुष्कोनिषंग्यस्त्रीधनुर्धरः।८९।स्यात्कांडवांस्तुकांडीरःशाक्तीकःशक्तिहेति ४९
कः।याष्टीकपारश्वधिकौयष्टिपर्श्वधहेतिकौ।९०।नैस्त्रिंशिकोऽसिहेतिःस्या

५१८

समौप्रासिककौंतिकौ। चर्म्मीफलकपाणिः स्यात्पताकी वैजयंतिकः ।७२। अनुप्ल
वः सहायश्चानुचरोऽभिचरः समाः। पुरोगोग्रेसरप्रष्ठाग्रतःसरपुरस्सराः ।७३।। पुरो
गमः पुरोगामी मंदगामी तु मंथरः। जंघालोऽतिजवस्तुल्यौ जंघाकरिकजांघिकौ
।।७४।। तरस्वी त्वरितो वेगी प्रजवी जवनो जवः। जय्यो यः शक्यते जेतुं जेयो जेत
व्यमात्रके ।।७५।। जैत्रस्तु जेता यो गच्छत्यलं विद्विषतः प्रति। सोऽभ्यमित्रोऽभ्य
मित्रीयोऽप्यभ्यमित्रीण इत्यपि ।७६।। ऊर्ज्जस्वलः स्यादूर्ज्जस्वी य ऊर्ज्जातिशयान्वि
तः। स्यादुरस्वानुरसिलो रथिको रथिरो रथी ।७७।। कामंगाम्यनुकामीनो ह्यत्यं
तीनस्तथा भृशं। शूरो वीरश्च विक्रांतो जेता जिष्णुश्च जित्वरः ।७८। सांयुगीनो र
णे साधुः शस्त्राजीवादयः पृथक्। ध्वजिनी वाहिनी सेना पृतनानीकिनी चमूः ७९।

50

वरूथिनी बलं सैन्यं चक्रं चानीकमस्त्रियां । व्यूहस्तु बलविन्यासो भेदा दंडादयो युधि द

प्रत्यासारो व्यूहपार्ष्णिः सैन्यपृष्टे प्रतिग्रहः । एकेभैकरथा त्र्यश्वा पत्तिः पंचपदा

तिका ॥८१॥ पत्त्यंगैस्त्रिगुणैः सर्वैः क्रमादाख्या यथोत्तरं । सेनामुखं गुल्मगणौ वा

हिनी पृतना चमूः ॥८२॥ अनीकिनी दशानीकिन्यक्षौहिण्यथ संपदि संपत्तिः श्रीश्च

लक्ष्मीश्च विपत्त्यां विपदापदौ ॥८३॥ आयुधं तु प्रहरणं शस्त्रमस्त्रमथास्त्रि

यौ । धनुश्चापौ धन्वशरासनकोदंडकार्मुकं ॥८४॥ इष्वासोप्यथ कर्णस्य का

लपृष्ठं शरासनं । कपिध्वजस्य गांडीवगांडिवौ पुंनपुंसके ॥८५॥ कोटिरस्याट

नी गोधे तले ज्याघातवारणे । लस्तकस्तु धनुर्मध्यं मौर्वी ज्या शिंजिनी गुणः ५०

॥८६॥ स्यात्प्रत्यालीढमालीढमित्यादि स्थानपंचकं । लक्षं लक्ष्यं शरव्यं च शराभ्यासमु

50A

पालनं ॥८७॥ पृषत्कबाणविशिखा अजिह्मगखगाशुगाः। कलंबमार्गणशराः प

त्री रोप इषुर्द्वयोः ॥८८॥ प्रक्ष्वेडनास्तु नाराचाः पक्षो वाजस्त्रिषूत्तरे। निरस्तः प्रहिते

बाणे विषाक्ते दिग्धलिप्तकौ ॥८९॥ तूणोपासंगतूणीरनिषंगा इषुधिर्द्वयोः। तूण्यां

खड्गे तु निस्त्रिंशचंद्रहासासिरिष्टयः ॥९०॥ कौक्षेयको मंडलाग्रः करवालः कृपा

णवत्। त्सरुः खड्गादिमुष्टौ स्यान्मेखला तन्निबंधनं ॥९१॥ फलकोऽस्त्री फलं चर्म

संग्राहो मुष्टिरस्य यः। द्रुघणो मुद्गरघनौ स्यादीली करवालिका ॥९२॥ भिंदिपा

लः सृगस्तुल्यौ परिघः परिघातनः। द्वयोः कुठारः स्वधितिः परशुश्च परश्वधः ॥

९३॥ स्याच्छस्त्री चासिपुत्री च छुरिका चासिधेनुका। वा पुंसि शल्यं शंकुर्ना सर्व

ला तोमरोऽस्त्रियां ॥९४॥ प्रासस्तु कुंतः कोणस्तु स्त्रियः पाल्यश्रिकोटयः। स

र्वाभिसारः सर्वौघ सर्वसन्नहनार्थकः ॥९५॥ लोहाभिसारोऽस्त्रभृतां राज्ञां नीराजनो
विधिः । यत्सेनयाभिगमनमरौ तदभिषेणनं ॥९६॥ यात्रा व्रज्याभिनिर्याणं प्रस्था
नं गमनं गमः । स्यादासारः प्रसरणं प्रचक्रं चलितार्थकं ॥९७॥ अहितान्प्रत्यभीतस्य
रणे यानमभिक्रमः । वैतालिका बोधकराश्चाक्रिका घांटिकार्थकाः ॥९८॥ स्युर्मा
गधास्तु मगधा बंदिनः स्तुतिपाठकाः । संशप्तकास्तु समयात्संग्रामादनिव
र्तिनः ॥९९॥ रेणुर्द्वयोः स्त्रियां धूलिः पांशुर्नानद्वयो रजः । चूर्णे क्षोदः समुत्पिंज
पिंजलौ भृशमाकुले ॥१००॥ पताका वैजयंती स्यात्केतनं ध्वजमस्त्रियां । सा वी
राशंसनं युद्धभूमिर्यातिभयप्रदा ॥१॥ अहंपूर्वमहंपूर्वमित्यहंपूर्विका
स्त्रियां । आहोपुरुषिका दर्पाद्या स्यात्संभावनात्मनि ॥२॥ अहमहमिका तु सा स्या ५१

स्यरस्परंयोभवत्सहंकारः।द्रविणंतरःसहोबलशौर्याणिस्थामशुष्मंचशक्तिः
॥३॥पराक्रमःप्राणोविक्रमस्त्वतिशक्तिता।वीरपाणंतुयत्पानंवृत्तेभाविनिवा
रणे॥४॥युद्धमायोधनंजन्यंप्रधनंप्रविदारणं।मृधमास्कंदनंसंख्यंसमीकंसां
परायिकं॥५॥अस्त्रियांसमरानीकरणाःकलहविग्रहौ।संप्रहाराभिसंपा
तकलिसंस्फोटसंयुगाः॥६॥अभ्यामर्दसमाघातसंग्रामाभ्यागमाहवाः।स
मुदायःस्त्रियःसंयत्समित्याजिसमिद्युधः।७॥नियुद्धंबाहुयुद्धेस्यात्तुमुलं
रणसंकुले।क्ष्वेडातुसिंहनादःस्यात्करिणांघटनाघटा॥८॥क्रंदनंयोधसंरा
वोबृंहितंकरिगर्जितं।विस्फारःधनुषःस्वानेपटहाडंबरौसमौ॥९॥प्रसभंतुब
लात्कारोहठोथस्खलितंछलं।अजन्यंक्लीबमुत्पातउपसर्गःसमंत्रयं॥१०॥मू

र्छातुकश्मलंमोहोप्यवमर्द्दस्तुपीडनं।अभ्यवस्कंदनंत्वभ्यासादनंविजयोजयः
॥१११॥वैरशुद्धिःप्रतीकारोवैरनिर्यातनंचसा।प्रद्रावोद्रावसंद्रावासंद्रावाविद्र
वोद्रवः॥११२॥अपक्रमोपयानंचरणेभंगःपराजयः।पराजितःपराभूतौत्रिषुनष्टति
रोहितौ॥११३॥प्रमापणंनिबर्हणंनिकारणंविशारणं।प्रवासनंपरासनंनिषूदनंनि
हिंसनं॥११४॥निर्वासनंसंज्ञपनंनिर्ग्रंथनमपासनम्।निस्तर्हणंनिर्हननंक्षणनंप
रिवर्जनं॥११५॥निर्वापणंविशसनंमारणंप्रतिघातनं।उद्वासनप्रमथनक्रथनो
ज्जासनानिच॥११६॥आलंभपिंजविशरघातोन्माथवधाअपि।स्यात्पंचताकालधर्मो
दिष्टांतःप्रलयोऽत्ययः॥११७॥अंतोनाशोद्वयोर्मृत्युर्मरणंनिधनोऽस्त्रियां।परासुः
प्राप्तपंचत्वपरेतप्रेतसंस्थिताः॥११८॥मृतप्रमीतौत्रिष्वेतेचिताचित्याचितिःस्त्रियां॥ ५२

52A

कबंधोस्त्री क्रियायुक्तमपमूर्द्धकलेवरं ॥१९॥ श्मसानं स्यात्पितृवनं कुणपः शवमस्त्रि
यां। प्रग्रहोपग्रहौ बंद्यां कारा स्याद्बंधनालयः ।२०। पुंसि भूम्न्यसवः प्राणाश्चैवं जीवो
सुधारणं। आयुर्जीवितकालो ना जीवातुर्जीवनौषधं ॥२१॥ क्षत्रियवर्गः ॥८॥
ऊरव्या ऊरुजा अर्या वैश्या भूमिस्पृशो विशः। आजीवो जीविका वार्ता वृत्तिर्वर्त्तन
जीवने ।२२। स्त्रियां कृषिः पाशुपाल्यं वाणिज्यं चेति वृत्तयः। सेवा श्ववृत्तिरनृतं कृ
षिरुंछशिलमृतं ।२३। द्वे याचितायाचितयोर्यथासंख्यं मृतामृते। सत्यानृतं व
णिग्भावः स्यादृणं पर्युदंचनं ।२४। उद्धारोर्थप्रयोगस्तु कुसीदं वृद्धिजीविका। या
च्ञयाप्तं याचितकं नियमादापमित्यकं ।२५। उत्तमर्णाधमर्णौ द्वौ प्रयोक्तृग्राह
कौ क्रमात्। कुसीदिको वार्द्धुषिको वृद्ध्याजीवश्च वार्द्धुषिः ।२६। क्षेत्राजीवः कर्ष

53

कष्वशबिकघ्यरुबीवलः। क्षेत्रं व्रैहेयशालेयं व्रीहिशाल्युद्भवोचितं ॥१९॥ यव्यं यव

क्यंषष्टिक्यं यवादिभवनं हि तत्। तिल्यं तैलीनवन्माषोमाणुभंगा द्विरूपता ॥२०॥

मौद्गीनकौद्रवीणादि शेषधान्योद्भवक्षमं। शाकक्षेत्रादिके शाकशाकटं शाकशा

किनं ॥२१॥ बीजाकृतं तूप्तकृष्टं सीत्यं हल्यं च कृष्टवत्। त्रिगुणाकृतं तृतीयाकृतं त्रि

हल्यं त्रिसीत्यमपि तस्मिन् ॥२२॥ द्विगुणाकृते तु सर्वं पूर्वं शंबाकृतमपीह। द्रोणाढ

कादिवापादौ द्रौणिकाढकिकादयः ॥२३॥ खारीवापस्तु खारीक उत्तमर्णादयस्त्रि

षु। पुंनपुंसकयोर्वप्रः केदारः क्षेत्रमस्य तु ॥२४॥ कैदारकं स्यात्कैदार्यं क्षेत्रं कैदारिकं

गणे। लोष्टानि लेष्टवः पुंसि कोटिशो लोष्टभेदनः ॥२५॥ प्राजनं तोदनं तोत्रं खनित्र

मवदारणे। दात्रं लवित्रमाबंधो योत्रं योक्त्रमथो हलं ॥२६॥ निरीसं कूटकं फालः। ५२

53A

रु कोलांगलं हलं। गोदारणं च सीरश्च सम्या स्त्री युगकीलकः॥१४॥ ईषा लांगलदं
ण्डः स्यात्सीता लांगलपद्धतिः। पुंसि मेधिः खले दारु न्यस्तं यत्पशुबंधने॥१५॥ आशुर्व्री
हिः पाटलः स्याच्छितशूकयवौ समौ। तोक्मस्तु तत्र हरिते कलायस्तु सतीलकः॥१६॥ ह
रेणुखंडिकौ चास्मिन् कोरदूषस्तु कोद्रवः। मंगल्यको मसूरोथ मकुष्टकमयुष्टकौ
॥१७॥ वनमुद्गे सर्षपे तु द्वौ तंतुभकदंबकौ। सिद्धार्थस्त्वेष धवलो गोधूमः सुमनस्समौ
॥१८॥ स्याद्यावकस्तु कुल्माषश्चणको हरिमंथकः। द्वौ तिले तिलपेजश्च तिलपिंज
श्च निष्फले॥१९॥ क्षवः क्षुताभिजननो राजिका कृष्णिकासुरी। स्त्रियौ कंगुप्रियंगू
द्वे अतसी स्यादुमा क्षुमा॥२०॥ मातुलानी तु भंगायां व्रीहिभेदस्त्वणुः पुमान्। किंशारुः
सस्यशूकः स्यात्कणिशं सस्यमंजरी॥२१॥ धान्यं व्रीहिः स्तंबकरिः स्तंबो गुच्छस्तृणादि

दिना।नाडीनालंचकांडोऽस्यपलालोऽस्त्रीसनिष्फलः॥४३॥कडंगरोबुसंक्लीबेधान्य
त्वचितुषःपुमान्।शूकोऽस्त्रीश्लक्ष्णतीक्ष्णाग्रेशमीशिंबात्रिषूत्तरे॥४४॥ऋद्धमावसि
तंधान्यंपूतंतुबहुलीकृतं।माषादयःशमीधान्येशूकधान्येयवादयः॥४५॥शाल
यःकलमाद्याश्चषष्टिकाद्याश्चपुंस्यमी।तृणधान्यानिनीवाराःस्त्रीगवेधुर्गवेधु
का॥४६॥अयोग्रंमुसलोऽस्त्रीस्यादुदूखलमुलूखलं।प्रस्फोटनंशूर्पमस्त्रीचालनीति
ततउःपुमान्॥४७॥स्यूतप्रसेवौकण्डोलपिटौकटकिलिंजकौ।समानौरसवत्यां
तुपाककस्थानमहानसे॥४८॥पौरोगवस्तदध्यक्षःसूपकारास्तुबल्लवाः।आरालिका
आंधसिकाःसूदाऔदनिकागुणाः॥४९॥आपूपिकःकांदविकोभक्ष्यकारइमेत्रि
षु।अश्मंतमुद्धानमधिश्रयणीचुल्लिरंतिकाः॥५०॥अंगारधानिकागारसकटू ५४

पिहसंत्यपि । हसनोप्यथनस्त्रीस्यादंगारोलातमुल्मुकं ।५१। क्लीवेंवरीषंभ्राष्ट्रोवाकं
दुर्नास्वेदिनीस्त्रियां । अलिंजरः स्यान्मणिकः कर्कर्यालूर्गलंतिका ।५२। पिठरः ।
स्थाल्युषा कुंडं कलशस्तुत्रिषु द्वयोः । घटः कुटोनिपस्त्वास्त्री शरावो वर्द्धमानकः ।
।५३। ऋजीषंपिष्टपचनं कंसोऽस्त्रीपानभाजनं । कुतूः कृत्तेः स्नेहपात्रं सैवाल्पा
कुतुपः पुमान् ।५४। सर्वमावपनं भांडंपात्रामत्रेवभाजनं । दर्विः कंविः खजाका
चस्यात्तर्दूर्दारुहस्तकः ।५५। अस्त्रीशाकंहरितकंशिग्रुरस्यतुनालिका । कडंबश्च
कलम्बश्चवेषवारउपस्करः ।५६। तिंतिडीकंचचुक्रंचवृक्षाम्लमथवेल्लजं । मरिचं
कोलकंकृष्णमूषणंधर्म्मपत्तनं ।५७। जीरकोजरणोजाजीकणाकृष्णेतुजीरके
सुषवीकारवीपृथ्वीपृथुः कालोपकुंचिका ।५८। आर्द्रकंशृंगवेरंस्यादथछत्रा

वितुन्नकं। कुस्तुंबुरु च धान्याकमथ शुंठी महौषधं ९५ स्त्रीनपुंसकयोर्विश्वं नाग
रं विश्वभेषजं। आरनालकसौवीरकुल्माषाभिषुतानि तु ९६ अवंतिसोमधान्या
म्लकुंजलानि च कांजिकं। सहस्रवेधि जतुकं वाल्हीकं हिंगु रामठं ९७ तत्पत्री का
रवी पृथ्वी वाष्पिका कवरी पृथुः। निशाह्वा कांचनी पीता हरिद्रा वरवर्णिनी॥ ॥
सामुद्रं यत्तु लवणमक्षीवं वशिरं च तत् ९९ सैंधवोस्त्री शीतशिवं माणिमंथं च
सिंधुजे। रौमकं वसुकं पाक्यं विडं च कृतके द्वयं १०० सौवर्चलेऽक्षरुचकं ति
लकं तत्र मेचके। मत्स्यंडी फाणितं खंडविकारे शर्करा सिता १०१ कूर्चिका
क्षीरविकृतिः स्यात् रसाला तु मार्जिका। स्यात्तेमनं तु निष्ठानं त्रिलिंगा वासितावधेः
१०२ शूलाकृतं भटित्रं स्याच्छूल्यमुख्यं तु पैठरं। प्रणीतमुपसंपन्नं प्रयस्तं स्यात्सु ५५

संस्कृतं ॥९९६॥ स्यात्पिच्छिलेतु विजिलं संमृष्टं शोधितं समे । चिक्कणं मसृणं स्निग्धे तुल्ये
भावितवासिते ॥९९७॥ आपक्वं पौलिरभ्यूषो लाजाः पुंभूम्नि चाक्षताः । पृथुकः स्या
च्चिपिटको धाना भृष्टयवे स्त्रियः ॥९९८॥ पूपोऽपूपः पिष्टकः स्यात्करंभो दधिसक्तवः
भिस्सा स्त्री भक्तमंधोऽन्नमोदनोऽस्त्री स दीदिविः ॥९९९॥ भिस्सटा दग्धिका सर्वरसाग्रे
मंडमस्त्रियां । मासराचामनिस्रावा मंडे भक्तसमुद्भवे ।१०००। यवागूरुष्णिका श्रा
णा विलेपी तरला च सा । गव्यं त्रिषु गवां सर्वं गोविड्गोमयमस्त्रियां ।१। तत्तु शु
ष्के करीषोऽस्त्री दुग्धं क्षीरं पयः समं । पयस्यमाज्यदध्यादि द्रप्सं दधि घनेतरं ।२
।घृतमाज्यं हविः सर्पिर्नवनीतं नवोद्धृतं । तत्तु हैयंगवीनं यद्ध्योगोदोहोद्भवं घृ
तं ।३। दंडाहतं कालशेयमरिष्टमपि गोरसः । तक्रं ह्युदश्विन्मथितं पादांबुर्द्धांबु

निर्दृतं ।७४। मंडं दधिभवं मस्तु पीयूषोभिनवं पयः । अशनाया बुभुक्षा क्षुद्ग्रासस्तु कव
लार्थकः ।७५। सपीतिः स्त्री तुल्यपानं सग्धिः स्त्री सहभोजनं । उदन्या तु पिपासा तृट् तर्षो जग्धि
स्तु भोजनं ।७६। जेमनं लेप आहारो निघसो न्याद इत्यपि । सौहित्यं तर्पणं तृप्तिः
फेला भुक्तसमुज्झितं ।७७। कामं प्रकामं पर्याप्तं निकामेष्टं यथेप्सितं । गोपे गोपाल
गोसंख्य गोधुगाभीरवल्लवाः ।७८। गोमहिष्यादिकं पादबंधनं द्वौ गवीश्वरे । गोमा
न्गोमी गोकुलं तु गोधनं स्याद्गवां व्रजः ।७९। त्रिष्वाशितंगवीनं तद्गावो यत्राशिताः
पुरा । उक्षा भद्रो बलीवर्द ऋषभो वृषभो वृषः ।८०। अनड्वान्सौरभेयो गौरुक्ष्णां सं
हतिरौक्षकं । गव्या गोत्रा गवां वत्सधेन्वोर्वात्सकधैनुके ।८१। महानुक्षा महोक्षः
स्याद्वृद्धोक्षस्तु जरद्गवः । उत्पन्न उक्षा जातोक्षः सद्योजातस्तु तर्णकः ।८२। शकृ ५६

त्करिस्तु वत्सः स्याद्दम्यवत्सतरौ समौ । आर्षभ्यः षण्डतायोग्यः षंडो गोपतिरिट्चरे
।८३। स्कंधदेशे त्वस्य वहः सास्ना तु गलकंबलः । स्यान्नस्तितस्तु नस्योतः प्रष्टवाट् युग
पार्श्वगः ।८४। युगादीनां तु वोढारो युग्यप्रासंग्यशाकटाः । खनति तेन तद्वोढास्ये
दं हालिकसैरिकौ ।८५। धूर्वहे धुर्यधौरेयधुरीणाः सधुरंधराः । उभावेकधुरीणैक
धुरावेकधुरावहे ।८६। स तु सर्वधुरीणः स्याद्यो वै सर्वधुरावहः । माहेयी सौरभेयी
गौरुस्रा माता च शृंगिणी ।८७। अर्जुन्यघ्न्या रोहिणी स्यादुत्तमा गोषु नैचिकी । वर्णा
दिभेदात्संज्ञाः स्युः शबलीधवलादयः ।८८। द्विहायनी द्विवर्षा गौरेकाब्दा त्वेकहा
यनी । चतुरब्दा चतुर्हायण्येवं त्र्यब्दा त्रिहायनी ।८९। वशा वंध्यावतोका तु स्रवद्ग
र्भाथ संधिनी । आक्रांता वृषभेणाथ वेहद्गर्भोपघातिनी ।९०। काल्योपसर्या प्रज

नेप्रष्ठौहीबालगर्भिणी।स्यादचंडीतुसुकराबहुसूतिःपरेष्टुका।८१।चिरप्रसूताबष्कयि
णीधेनुःस्यान्नवसूतिका।सुव्रतासुखसंदोह्यापीनोध्नीपीवरस्तनी।८२।द्रोणक्षीरा
द्रोणदुघाधेनुष्यावंधकेस्थिता।समांसमीनासायाचप्रतिवर्षंप्रसूयते।८३।ऊधस्तु
क्लीबमापीनंसमौशिवककीलकौ।नपुंसिदामसंदामंपशुरज्जुस्तुदामनी।८४।वै
शाखमंथमंथानमंथानोमंथदंडके।कुठरोदंडविष्कंभोमंथनीगर्गरीसमे।८
५।उष्ट्रेक्रमेलकमयमहांगाःकरभःशिशौ।करभाःस्युःशृंखलकादारवैःपादबं
धनैः।८६।अजाछागीस्तभछागवस्तछागलकाःअजः।मेढ्रोरभ्रोरणोर्णायुःमे
षवृष्णयएडके।८७।उष्ट्रोरभ्राजवृंदेस्यादौष्ट्रकौरभ्रकाजकं।चक्रीवंतस्तुवाले
याराशभागर्दभाःखराः।८८।वैदेहकःसार्थवाहोनैगमोवाणिजोवणिक्।पण्या

574

जीवो ह्यापणिकः क्रयविक्रयकश्च सः ॥८९॥ विक्रेता स्याद्विक्रयिकः क्रायकक्रयि

कौ समौ। वाणिज्यं तु वणिज्या स्यान्मूल्यं वस्नोप्यवक्रयः ॥९०॥ नीवी परिपणो मूल

धनं लाभो धिकं फलं। परिदानं परीवर्त्तो नैमेयनियमावपि ॥१॥ पुमानुपनिधिर्न्या

सः प्रतिदानं तदर्पणं। क्रये प्रसारितं क्रय्यं क्रेयं क्रेतव्यमात्रके ॥२॥ विक्रेयं पणि

तव्यं च पण्यं क्रय्यादयस्त्रिषु। क्लीबे सत्यापनं सत्यंकारः सत्याकृतिः स्त्रियां ॥३॥

विपणो विक्रयः संख्याः संख्येये ह्यादश त्रिषु। विंशत्याद्याः सदैकत्वे सर्वाः सं

ख्येयसंख्ययोः ॥४॥ संख्यार्थे द्विबहुत्वे स्तस्तासु चानवतेः स्त्रियः। पंक्तेः शतसहस्रा

दि क्रमाद्दशगुणोत्तरं ॥५॥ यौतवं द्रुवयं पाय्यमिति मानार्थकं त्रयं। मानं तुलां

गुलिप्रस्थैर्गुंजाः पंचाद्यमाषकः ॥६॥ ते षोडशाक्षः कर्षोस्त्री पलं कर्षचतुष्टयं। सु

58

वल्लीविस्तौहेम्नोक्षे कुरुविस्तस्तु तत्पले॥७॥ तुलास्त्रियांपलशतंभारःस्याद्विंशतिस्तु

लाः॥ आचितोदशभाराःस्युःशाकटोभारआचितः॥८॥ कार्षापणःकार्षिकःस्यात्का

र्षिकेताम्रिकेपणः॥ अस्त्रियामाढकद्रोणौखारीवाहोनिकुंचकः॥९॥ कुडवःप्र

स्थइत्याद्याःपरिमाणार्थकाःपृथक्॥ पादस्तुरीयोभागःस्यादंशभागौतुवंटकः॥

१०॥ द्रव्यंवित्तंस्वापतेयंरिक्थमृक्थंधनंवसु॥ हिरण्यंद्रविणंद्युम्नमर्थरैविभवा

अपि॥११॥ स्यात्कोशश्चहिरण्यंचहेमरूप्येकृताकृते॥ ताभ्यांयदन्यत्तत्कुप्यंरूप्यंत

द्वयमाहतं॥१२॥ गारुत्मतंमरकतमश्मगर्भोहरिन्मणिः॥ शोणरत्नंलोहितकंप

द्मरागोथमौक्तिकं॥१३॥ मुक्ताथविद्रुमःपुंसिप्रवालंपुंनपुंसकं॥ रत्नंमणिर्द्वयोरश्म

जातौमुक्तादिकेपिच॥१४॥ स्वर्णंसुवर्णंकनकंहिरण्यंहेमहाटकं॥ तपनीयंशात ५८

कुंभंगांगेयंभर्म्मकर्वुरं ॥ ॥ चामीकरंजातरूपंमहारजतकांचनेरुक्मंकार्त्तस्व
रंजांबूनदमष्टापदोऽस्त्रियां ॥ ॥ अलंकारंसुवर्णंयछृंगीकनकमित्यदः । दुर्वर्णं
रजतंरूप्यंखर्जूरंश्वेतमित्यपि ॥ ॥ रीतिःस्त्रियामारकूटोनस्त्रियामथताम्रकं
शुल्वंम्लेछमुखंद्व्यष्टवरिष्टोडुंबराणिच ॥ ॥ लोहोऽस्त्रीशस्त्रकंतीक्ष्णंपिंडंकाला
यसायसी । अश्मसारोथमंडूरंसिंहाणमपितन्मले ॥ ॥ सुवर्णंरजतंताम्रंरीतिः
कांस्यंतथात्रपु । सीसंचचामरंचैवमष्टौलोहानिचक्षते ॥ ॥ सर्वंचतैजसंलोहं
विकारस्त्वयसःकुशी । क्षारःकाचोथचपलोरसःसूतश्चपारदे ॥ ॥ गवलंमाहि
षंशृंगंअभ्रकंगिरिजामले । स्रोतोंजनंचसौवीरंकापोतांजनयामुने ॥ ॥ तुत्थां
जनंशिखिग्रीवंवितुन्नकमयूरके । कर्परीदार्विकाक्वाथोद्भवंतुत्थंरसांजनं

॥२३॥ श्मगर्भे तार्क्ष्यशैले गंधाश्मनि तु गंधिकः । सौगंधिकं च चक्षुष्या कुलाल्यौ च कु
लत्थिका ॥२४॥ रीतिपुष्पं पुष्पकं च पौष्पकं कुसुमांजनं । पिंजरं पीतनं तालमालं च
हरितालकं ॥२५॥ गैरेयमर्थ्यं गिरिजमश्मजं च शिलाजतु । बोलगंधरसप्राणपिंड
गोसरसाः समाः ॥२६॥ डिंडीरोऽब्धिकफः फेनः सिंदूरं नागसंभवः । नागसीसकयोगे
ष्टवप्राणि त्रपुपिच्चटं ॥२७॥ रंगवंगे अथ पिचुस्तूलोऽथ कमलोत्तरं ॥ स्यात्कुसुंभं व
ह्निशिखं महारजनमित्यपि ॥२८॥ मेषकंबल ऊर्णायुः शशोर्णं शशलोमनि । मधु
क्षौद्रं माक्षिकादि मधूच्छिष्टं तु सिक्थकं ॥२९॥ मनःशिला मनोगुप्ता मनोह्वा नाग
जिह्विका । नैपाली कुनटी गोला यवक्षारो यवाग्रजः ॥३०॥ पाक्योऽथ सर्जिकाक्षारः
कापोतः सुखवर्चकः । सौवर्चलं स्यादुचकं त्वक्क्षीरा वंशरोचना ॥३१॥ शिग्रुजं श्वे ५९

तेमरिचंमोरटंमूलमैकर्षंग्रंथिकंपिप्पलीमूलंचटकाशिरइत्यपि॥११४॥गोलो
मीभूतकेशोनापत्रांगंरक्तचंदनं।त्रिकटुत्र्यूषणंव्योषंत्रिफलातुफलत्रिकं॥
॥११५॥इतिवैश्यवर्गः॥१०॥शूद्राश्चावरवर्णाश्चवृषलाश्चजघन्यजाः।आचं
डालातुसंकीर्णाअंबष्टकरणादयः॥१॥शूद्राविशोस्तुकरणोंऽवष्टोवैश्या
द्विजन्मनोः।शूद्राक्षत्रिययोरुग्रोक्षत्तार्याशूद्रयोःसुतः॥२॥ब्राह्मण्यांक्षत्रिया
त्सूतस्तस्यांवैदेहकोविशः।रथकारस्तुमाहिष्यात्करिण्यांयस्यसंभवः॥३॥स्या
च्चंडालस्तुजनितोब्राह्मण्यांवृषलेनयः।कारुःशिल्पीसंहतैस्तैर्द्वयोःश्रेणिः
सजातिभिः॥४॥कुलिकःस्यात्कुलश्रेष्ठीमालाकारस्तुमालिकः।कुंभकारः
कुलालःस्यात्पलगंडस्तुलेपकः॥५॥तंतुवायःकुविंदःस्यात्तुन्नवायस्तुसौ

त्रिकः। रंगाजीवश्चित्रकारः शस्त्रमार्जोऽसिधावकः॥९॥ पादूकृच्चर्मकारः स्याद्व्योकारो स्या
लोहकारकः। नाडिंधमः स्वर्णकारः कलादो रुक्मकारकः॥१०॥ स्याच्छांखिकः कांब
विकः शौल्बिकस्ताम्रकुट्टकः। देपकः संवाहकोऽंगमर्द्दी नापितो मलिकारकः॥१
१॥ तक्षा तु वार्द्धकिस्त्वष्टा रथकारश्च काष्ठतट्। ग्रामाधीनो ग्रामतक्षः कौटतक्षोऽन
धीनकः॥१२॥ क्षुरिमुंडिदिवाकीर्त्तिनापितांतावसायिनः। निर्णेजकः स्याद्रजकः शौं
डिको मंडहारकः॥१३॥ शैलालिनस्तु शैलूषा जायाजीवाः कृशाश्विनः। भरताइत्य
पि नटाश्चारणास्तु कुशीलवाः॥१४॥ मार्द्दंगिका मौरजिकाः पाणिवादास्तु पाणिघाः।
।वेणुध्माः स्युर्वैणविका वीणावादास्तु वैणिकाः॥१५॥ जीवांतिकः शाकुनिको द्वौ
वागुरिकजालिकौ। वैतंसिकः कौटिकश्च मांसिकश्च समं त्रयं॥१६॥ भृतको भृतिभु

कर्म्मवैतनिकोपिसः। वार्त्तावहो वैवधिको भारवाहस्तु भारिकः ।४७। विवर्णः पामरो
नीचः प्राकृतश्च पृथग्जनः। निहीनोऽपसदो जाल्मः क्षुल्लकश्चेतरश्च सः ।४८। भृत्यो दा
सेरदासेयदासगोप्यकचेटकाः। नियोज्यकिंकरप्रेष्यभुजिष्यपरिचारिकाः ।४९। प
राचितपरिस्कंदपरजातपरैधिताः। मंदस्तुंदपरिमृजः आलस्यः शीतकोऽलसो
ऽनुष्णः ।५०। दक्षे चतुरपेशलपटवः सूत्थान उष्णश्च। चंडालप्लवमातंगदिवाकीर्त्ति
जनंगमाः ।५१। निषादश्वपचावंतेवासिचंडालपुक्कसाः। भेदाः किरातशबरपुलिं
दाम्लेच्छजातयः ।५२। व्याधो मृगवधाजीवो मृगयुर्लुब्धकोपि सः। कौलेयकः सा
रमेयः कुक्कुरो मृगदंशकः ।५३। शुनको भषकः श्वा स्यादलर्कस्तु स योगितः। श्वा
विश्वकद्रुर्मृगयाकुशलः सरमा शुनी ।५४। विड्वराहः सूकरो ग्राम्यो वर्करस्तरुणः

पशुः । आखोटनं मृगव्यं स्यादाखेटो मृगया स्त्रियां ॥५५॥ दक्षिणारुर्लुब्धयोगा द्दक्षिणे
र्मा कुरंगकः ॥ चौरैकागारिकस्तेनदस्युतस्करमोषकाः ।५६। प्रतिरोधिपरास्कंदि
पाटच्चरमलिम्लुचः । चौरिका स्तैन्यचौर्ये च स्तेयं लोप्त्रं तु तद्धने ।५७। वीतंसस्तूपकरणं
बंधने मृगपक्षिणां । उन्माथः कूटयंत्रं स्याद्वागुरा मृगबंधिनी ।५८। शुल्बं वराटकं
स्त्री तु रज्जुस्त्रिषु वटी गुणः । उद्घाटनं घटीयंत्रं सलिलोद्वाहनं प्रहेः ।५९। पुंसि वेमा
वायदंडः सूत्राणि नरि तंतवः । वाणिर्व्यूतिः स्त्रियौ तुल्ये पुस्तं लेप्यादिकर्मणि ॥
।६०। पांचालिका पुत्रिका स्याद्वस्त्रदंतादिभिः कृता । पिटकः पेटकः पेटा मंजूषाथ
विहंगिका ।६१॥ भारयष्टिस्तदालंबि शिक्यं काचोथ पादुका । पादूरुपानत्स्त्री सैवा
नुपदीना पदायता ।६२। नद्ध्री वद्ध्री वरत्रा स्यादश्वादेस्ताडनी कशा । चांडालिका ६१

तुकेंडोलेवीलाचेंडालेवहस्त्रकी ।६३। नाराचीस्याद्देषणिकाशाणस्तुनिकषःक
षः ।व्रश्चनः पत्रपरशुरीषिकातूलिकासमे ।६४। तैजसावर्तनीमूषाभस्त्राचर्मप्र
सेविका ।आस्फोटनीवेधनिकाकृपाणीकर्त्तरीसमे ।६५। वृक्षादनीवृक्षभेदीटंकः
पाषाणदारणः ।क्रकचोऽस्त्रीकरपत्रंस्यादाराचर्मप्रभेदिनी ।६६। सूर्मीस्थूणायः
प्रतिमाशिल्पंकर्मकलादिकं ।प्रतिमानंप्रतिबिंबंप्रतिमाप्रतियातना ।६७। प्रति
छायाप्रतिकृतिरर्चापुंसिप्रतिनिधिरुपमोपमानंस्यात् ।वाच्यलिंगाःसमस्तुल्यःस
दृक्षःसदृशःसदृक् ।६८। साधारणःसमानश्चस्युरुत्तरपदेत्वमी ।निभसंकाशनी
काशप्रतीकाशोपमादयः ।६९। कर्मण्यातुविधाभृत्याभृतयोभर्मवेतनं ।भरण्यं
भरणंमूल्यंनिर्वेशःपणइत्यपि ।७०। सुराहलिप्रियाहालापरिस्रुद्वरुणात्मजा ।गं

धौतमात्रमक्षेत्रकाटं वर्याः परिष्कृतो ॥७१॥ मदिरा कश्यमद्ये चाप्यवदंशस्तु भक्षणं ।
शुंडापानं मदस्थानं मधुवारा मधुक्रमाः ॥७२॥ मध्वासवो माधवको मधु माध्वीकमद्व
योः । मैरेयमासवः सीधुर्मेदको जगलः समौ ॥७३॥ संधानं स्यादभिषवः किण्वं पुंसि
तु नग्नहूः कारोत्तरः सुरामंड आपानं पानगोष्ठिका ॥७४॥ चषकोऽस्त्री पानपात्रं सर
कोप्यनुतर्षणं । धूर्तोऽक्षदेवी कितवोऽक्षधूर्तो द्यूतकृत्समाः ॥७५॥ स्युर्लग्नकाः प्र
तिभुवः सभिका द्यूतकारकाः । द्यूतोऽस्त्रियामक्षवती कैतवं पणइत्यपि ॥७६॥
पणोऽक्षेषु ग्लहोऽक्षास्तु देवनाः पाशकाश्च ते । परिणाय्यस्तु शारीणां समन्ता
न्नयनेऽस्त्रियां ॥७७॥ अष्टापदं शारिफलं प्राणिद्यूतं समाह्वयः उक्ता भूरिप्रयोगत्वा
देकस्मिन्येऽत्र यौगिकाः ॥७८॥ ताद्धर्म्यादन्यतो वृत्तावूह्या लिंगांतरे पि ते ॥७९॥ ६२

62A

॥ति शूद्रवर्गः ॥१०॥ इत्यमरसिंहकृतौ नामलिंगानुशासने स्मादि द्वितीयः कांडः सां
गएव समर्थितः ॥छ॥ संख्या ॥७०४८॥ विशेष्यनिघ्नैः संकीर्णैर्नानार्थैरव्ययैरपि ॥ लिं
गादिसंग्रहैर्वर्गाः सामान्ये वर्गसंश्रयाः ॥१॥ स्त्रीदाराद्यैर्यद्विशेष्यं यादृशैः प्रस्तु
तं पदैः ॥ गुणद्रव्यक्रियाशब्दास्तथा स्युस्तस्य भेदकाः ॥२॥ क्षेमंकरोऽरिष्टतातिः शिवतातिः
शिवंकरः ॥ सुकृती पुण्यवान्धन्यो महेच्छस्तु महाशयः ॥३॥ हृदयालुः सहृदयो मह
होत्साहो महोद्यमः ॥ प्रवीणे निपुणाभिज्ञविज्ञनिष्णातशिक्षिताः ॥४॥ वैज्ञानिकः
कृतमुखः कृती कुशल इत्यपि ॥ पूज्यः प्रतीक्ष्यः सांशयिकः संशयापन्नमानसः ॥
५ ॥ दक्षिणीयो दक्षिणार्हस्तत्र दक्षिण्य इत्यपि ॥ स्युर्वदान्यस्थूललक्ष्यदानशौंडा
बहुप्रदे ॥६॥ जैवातृकः स्यादायुष्मानंतर्वाणिस्तु शास्त्रवित् ॥ परीक्षकः कारणि

63

को वरदश्च समर्द्धकः । हर्षमाणो विकुर्वाणः प्रमना हृष्टमानसः । दुर्मना विमना अंतर्मनाः
स्यादुत्क उन्मनाः ॥८॥ दक्षिणे सरलोदारौ सुकलो दातृभोक्तरि । तत्परे प्रसितासक्ताववि
ष्टार्थोद्युक्त उत्सुकः ॥९॥ प्रतीते प्रथितख्यातवित्तविज्ञातविश्रुताः । गुणैः प्रतीते तु
कृतलक्षणाहतलक्षणौ ॥१०॥ इभ्य आढ्यो धनी स्वामी त्वीश्वरः पतिरीशिता । अधिभूर्ना
यको नेता प्रभुः परिवृढोऽधिपः ॥११॥ अधिकर्द्धिः समृद्धः स्यात्कुटुंबव्यापृतस्तु यः । स्या
दभ्यागारिकस्तस्मिन्नुपाधिश्च पुमानयं ॥१२॥ वरांगरूपोपेतो यः सिंहसंहननो हि सः ।
निर्वार्यः कार्यकर्ता यः संपन्नः सत्वसंपदा ॥१३॥ अवाचि मूकोऽथ मनोजवसः पि
तृसंनिभः । सत्कृत्यालंकृतां कन्यां यो ददाति स कूकुदः ॥१४॥ लक्ष्मीवान् लक्ष्मणः
श्रीलः श्रीमान् स्निग्धस्तु वत्सलः । स्याद्दयालुः कारुणिकः कृपालुः सूरतः समौ ॥ ६२

63A

॥१५॥ स्वतंत्रोपावृतः स्वैरी स्वछंदो निरवग्रहः । परतंत्रः पराधीनः परवान्नाथवानपि ॥१६॥
अधीनो निघ्न आयत्तोऽस्वछंदो गृह्यकोप्यसौ । खलपूः स्याद्बहुकरो दीर्घसूत्रश्चिरक्रि
यः ॥१७॥ जाल्मोऽसमीक्ष्यकारी स्यात्कुंठो मंदः क्रियासु यः । कर्म्मक्षमोऽलंकर्म्मीणः
क्रियावान्कर्मसूद्यतः ॥१८॥ स कार्म्मः कार्म्मशीलो यः कर्म्मशूरस्तु कर्म्मठः । कर्म्मण्य
भुक्कर्म्मकरः कर्म्मकारस्तु तत्क्रियः ॥१९॥ अपस्नातो मृतस्नात आमिषाशी तु शौष्कुलः ।
बुभुक्षितः स्यात्क्षुधितो जिघत्सुरशनायितः ॥२०॥ परान्नः परपिंडादो भक्षको घस्मरो
ऽद्मरः । आद्यूनः स्यादौदरिको विजिगीषाविवर्जितः ॥२१॥ उभावात्मंभरिः स्वोदरपूर
के सर्वान्नीनस्तु सर्वान्नभोजी गृध्नुस्तु गर्द्धनः ॥२२॥ लुब्धोऽभिलाषुकस्तृष्णक्समौ
लोलुपलोलुभौ सोन्मादस्तून्मदिष्णुः स्यादविनीतः समुद्धतः ॥२३॥ मत्तेशौंडोत्कटक्षी

वाः कामुकः कमितानुकः। कंम्रः कामयिताभीकः कामनः कमनोऽभिकः।२४। विधे
योविनयग्राही वचनेस्थित आश्रवः। वश्यः प्रणेयो निभृतविनीतप्रश्रिताः समाः।२
५। धृष्टे धृष्णुक् वियातश्च प्रगल्भः प्रतिभान्विते। स्यादधृष्टे तु शालीनो विलक्षो वि
स्मयान्विते।२६। अधीरे कातरस्त्रस्ते भीरुभीरुकभीलुकाः। आशंसुराशंसितरि गृह
यालुर्ग्रहीतरि।२७। श्रद्धालुः श्रद्धयायुक्ते पतयालुस्तु पातुके। लज्जाशीलेऽपत्रपि
ष्णुर्वंदारुरभिवादकः।२८। शरारुर्घातुको हिंस्रः स्याद्वर्धिष्णुस्तु वर्द्धनः। उत्पतिष्णुरु
त्पतिताऽलंकरिष्णुस्तु मंडितः।२९। भूष्णुर्भविष्णुर्भविता वर्तिष्णुर्वर्तनः समौ।
।३०। निराकरिष्णुः क्षिप्नुः स्यात्सांद्रस्निग्धस्तु मेदुरः। ज्ञाता तु विदुरो विंदुर्विकासी
तु विकस्वरः।३१। विसृत्वरो विसृमरः प्रसारी च विसारि च। सहिष्णुः सहनः क्षंता तिति

ये तु रागतो यशसं ख्यातेर्गता तिनमथ समं सर्वं । विश्वमशेषं कृत्स्नं समस्तनिखिलाखि
लानि निःशेषं ।७६। समग्रं सकलं पूर्णमखंडं स्यादनूनके । घनं निरंतरं सांद्रं पेलं
वं विरलं तनु ।७७। समीपे निकटासन्नसन्निकृष्टसनीडवत् । सदेशाभ्याशसविध
समर्याद सवेशवत् ।७८। उपकंठांतिकाभ्यर्णाभ्यग्रा अप्यभितोऽव्ययं । संसक्ते
त्वव्यवहितमपदांतरमित्यपि ।७९। नेदिष्ठमंतिकतमं स्याद्दूरं विप्रकृष्टकं । दवीय
श्च दविष्ठं च सुदूरे दीर्घमायतं ।८०। वर्तुलं निस्तलं वृत्तं बंधुरं तून्नतानतं । उच्चप्रां
शून्नतोदग्रोच्छ्रितास्तुंगेथ वामने ।८१। न्यग्नीचखर्वह्रस्वाः स्युरवाग्रेवनतानन
तं । अरालं वृजिनं जिह्ममूर्मिमत्कुंचितं नतं ।८२। आविद्धं कुटिलं भुग्नं वेल्लितं
वक्रमित्यपि । ऋजावजिह्मप्रगुणौ व्यस्ते त्वप्रगुणाकुलौ ।८३। शाश्वतस्तु ध्रुवो

निसमवदाततनसमनात्मना: । स्थाणुः स्थिरतरः स्थेयानेकरूपतयातु यः ।८४। कालव्या
पीस कूटस्थः स्थावरो जंगमेतरः । चरिष्णु जंगमचरं त्रसमिंगं चराचरं ।८५। चलनं कं
पनं कंप्रं चलं लोलं चलाचलं । चंचलं तरलं चैव पारिप्लवपरिप्लवे ।८६। अतिरि
क्तः समधिको दृढसंधिस्तु संहतः । कर्कशं कठिनं क्रूरं कठोरं निष्ठुरं दृढं ।८७। ज
रठं मूर्त्तिमन्मूर्त्तं प्रवृद्धं प्रौढमेधितं । पुराणे प्रतनप्रत्नपुरातनचिरंतना: ।८८। प्रत्य
ग्रोभिनवो नव्यो नवीनो नूतनो नवः । नूतनश्च सुकुमारं तु कोमलं मृदुलं मृदु
।८९। अन्वगन्वक्षमनुगोनुपदं क्लीवमव्ययं । प्रत्यक्षं स्यादैंद्रियकमप्रत्यक्षम
तींद्रियं ।९०। एकतानोनन्यवृत्तिरेकाग्रैकायनावपि । अप्येकसर्ग एकाग्रो
प्येकायनगतोपि च ।९१। पुंस्यादिः पूर्वपौरस्त्यप्रथमाद्या अथास्त्रियां । अंतो ६७

घन्यंचरममंत्यपाश्चात्यपश्चिमं ॥८२॥ मोघंनिरर्थकंस्पष्टंस्फुटंप्रव्यक्तमुल्बणं
साधारणंतुसामान्यमेकाकीत्वेकएककः ॥८३॥ भिन्नार्थकाअन्यतरएकस्त्वन्येत
रावपि। उच्चावचंनैकभेदमुच्चंडमविलंबितं ॥८४॥ अरुंतुदस्तुमर्मस्पृगबाधंतु
निरर्गलं। प्रसव्यंप्रतिकूलंस्यादपसव्यमपष्टुच ॥८५॥ वामंशरीरंसव्यंस्यादपसव्यंतु
दक्षिणं। संकटंनातुसंबाधःकलिलंगहनंसमे ॥८६॥ संकीर्णेसंकुलाकीर्णेमुंडितं
परिवापितं। ग्रंथितंसंदितंदृब्धंविसृतंविस्तृतंततं ॥८७॥ अंतर्गतंविस्मृतंस्या
त्प्राप्तप्रणिहितेसमे। वेल्लितप्रेंखिताधूतचलिताकंपिताधुते ॥८८॥ नुत्तनुन्नास्त
निष्ठ्यूताविद्धक्षिप्तेरिताःसमाः। परिक्षिप्तंतुनिवृत्तंमूषितंमुषितार्थकं ॥८९॥ प्रवृद्धप्र
सृतेन्यस्तनिसृष्टेगुणिताहते। निर्दिग्धोपचितेगूढेगुप्तेगुंठितरूषिते ॥[illegible]॥ द्रुता

68

वदीर्णे उद्गूर्णोद्यते काचितशिक्यिते। घ्राणघ्राते दिग्धलिप्ते समुदक्तोद्धृते समे॥
१॥ वेष्टितं स्याद्वलयितं संवीतं रुद्धमावृतं। रुग्णं भुग्नेऽथ निशितक्ष्णुतशातानि तेजि
ते॥२॥ स्याद्विनाशोन्मुखं पक्वं ह्रीणह्रीतौ तु लज्जिते। वृत्ते तु वृत्तव्यावृत्तौ संयोजित उ
पाहितः॥३॥ प्राप्यं गम्यं समासाद्यं स्यन्नं रीणं स्रुतं समे। संगूढः स्यात्संकलितोऽव
गीतः ख्यातगर्हणः॥४॥ विविधः स्याद्बहुविधो नानारूपः पृथग्विधः। अवरीणो
धिक्कृतश्चाप्यवध्वस्तोऽवचूर्णितः॥५॥ अनायासकृतं फांटं स्वनितं ध्वनितं समे॥ न
द्धे संदानितं मूतमुद्दितं संदितं सितं॥६॥ निष्पक्वं क्वथितं पाके क्षीराज्यहविषां
शृतं। निर्वाणो मुनिवह्न्यादौ निर्वातस्तु गतेऽनिले॥७॥ पक्वं परिणते गूनं हन्ने मी
ढं तु मूत्रिते। पुष्टे तु पुषितं सोढे क्षान्तमुद्वान्तमुद्गते॥८॥ दान्तस्तु दमिते शान्तः शमि ६८

68A

ते प्रार्थितेर्दितः। ज्ञप्ते तु ज्ञपितः छन्ने छादितः पूजितेंचितः ।९। पूर्णस्तु पूरितः क्लिष्टः
क्लिशितोवसिते सितः। प्रुष्टप्लुष्टोषिता दग्धे तष्टत्वष्टौ तनूकृते ।१०। वेधितच्छिद्रितौ
विद्धे विन्नवित्तौ विचारिते। निष्प्रभे विगतारोकौ विलीने विद्रुतद्रुतौ ।११। सिद्धे नि
र्वृत्तनिष्पन्नौ दारिते भिन्नभेदितौ। ऊतं स्यूतमुतं चेति त्रितयं तन्तुसंतते ।१२। स्या
दर्हिते नमस्यितनमसितमपचितायितार्चितापचितं। वरिवसितवरिवस्यितमु
पासितं चोपचरितं च ।१३। संतापितसंतप्तौ धूपितधूपायितौ च दूनश्च। हृष्टो
मत्तस्तृप्तः प्रह्लन्नः प्रमुदितः प्रीतश्च ।१४। छिन्नं छातं लूनं कृत्तं दातं दितं छितं
वृक्णं। स्रस्तं ध्वस्तं भ्रष्टं स्कन्नं पन्नं च्युतं गलितं ।१५। लब्धं प्राप्तं भावितमासादितं
च भूतं च। अन्वेषितं गवेषितमन्विष्टं मार्गितं च मृगितं ।१६। आर्द्रं सार्द्रं क्लिन्नं ति

69

मिते स्तिमिते समुन्नमुत्तं च। त्राणं त्रातं रक्षितमवितं गोपायितं गुप्तं ॥१७॥ अवगणितम

वमतावज्ञातेऽवमानितं च परिभूते। त्यक्तं हीनं विधुतं समुज्झितं धूतमुत्सृष्टे ॥१८॥ उक्तं

भाषितमुदितं जल्पितमाख्यातमभिहितं लपितं। बुद्धं बुधितं मनितं विदितं प्रतिप

न्नमवसितावगते ॥१९॥ ऊरीकृतमुररीकृतमंगीकृतमाश्रुतं प्रतिज्ञातं। संगीर्णवि

दितसंश्रुतसमाहितोपश्रुतोपगतं ॥२०॥ ईलितशस्तपणायितपनायितप्रणुत

पणितपनितानि चापि गी।र्णवर्णिताभिष्टुतेडितानि स्तुतार्थानि ॥२१॥ भक्षित

चर्वितलिप्तप्रत्यवसितगिलितखादितप्सातं। अभ्यवहृतान्नजग्धग्रस्तग्लस्ता

शितं भुक्ते ॥२२॥ ब्रह्मबन्धो ब्राह्मणमहितो वीतदंभस्त्ववल्कनः। अवसंमतः प्रलापः

स्याद्व्याद्रुषः प्रियदर्शनः ॥२३॥ वैरंगिको विरागार्हः संज्ञितः स्कृतिनिश्चितः। ईर्षा   ६९

69A

लः के ल्हनो देशगो ष्टम्बा नः स्वैहगः ।२४। ती स्तो पायेनयो व्हिष्ट्वेस्तत्प्रायः फूलि
को जनः । गेहे स्प्रतेगे हन ह्रीं विंडी स्प्रतेथ संस्कृतः ।२५। मुत्सुनः प्रहृतः ह्रू जो अन्वेष
नुपदी समौ । नी लीला नः स्थिर स्ते हो हरिद्रागको मया ।२६। आस्री नजपविष्टः
स्मादूर्द स्तो र्द दमौ स्थिते । उसम ज मुखे गस्तः प हे मु जस्त्व धो मुखे ।२७। सेपि
ष्ट्रो दिष्ट प्रेष्ट वरिष्ठ विष्ट वं हिष्ठा । क्षि प्र स्तु शमी सितष्टु पीवर वक्षु प्रक
सि वर्षीः ।२८। साधिष्टु द्राघिष्ठ स्फेष्ट गरिष्ठ द्रढिष्ठं हिष्ठाः । वाहव्याय तवद्रु गुरु वामन
वृंदारिकातिशये ।२९। गरम्भे गरमेयकगामीलो प्राक्षि जो पिवलाह्वते । वौरितं
मुलितं मुहुं लपुटं विषमो ग्नेतं ।३०। उत्साटितो न्मलितार्थमुहृतो दर्द्धितो हृदं
वितं स्मादधः क्षिप्तं क्षिप्त स मर्द्द मुर्द वितं ।३१। स्मध्वे वितेचवरु पें जुरीयं नुर्यमा

ख्विते । आकारेङ्गितसंस्कृतः खचिते छुरितं भस्मपिते ॥३२॥ आचिते निचितं शबलं कर्बुरिते ।
नम्रनेम्रते । प्रचर्वितं प्रतीष्टं हेपाहृष्यापृक्तिगतौ समौ ॥३३॥ स्नातं नेरी नेचिते चीतं प्रक-
टप्रकटौ स्फुटे ॥३४ ॥ विशेष्यनिघ्नवर्ग्गः ॥१॥ प्रकृतिप्रत्ययार्थाद्यैः संकीर्णे लिंग-
मुन्नयेत् । कर्मक्रिया तत्सातत्ये गम्ये स्युरपरस्पराः ॥३५॥ साकल्यासंगवचने पारायण
तुरायणे । यदृच्छा स्वैरिता हेतुशून्या त्वास्था विलक्षणं ॥३६॥ शमथस्तु शमः शां-
तिर्दान्तिस्तु दमथो दमः । अवदानं कर्मवृत्तं काम्यदानं प्रवारणं ॥३७॥ वशक्रिया सं-
वननं मूलकर्म तु कार्मणं । विधूननं विधुवनं तर्पणं प्रीणनावनं ॥३८॥ पर्याप्ति-
ः स्यात्परित्राणं हस्तधारणमित्यपि । सेवनं सीवनं स्यूतिर्विदरः स्फुटनं भिदा ७०
॥३९॥ आक्रोशनमभिषंगः संवेदो वेदना न ना । संमूर्छनमभिव्याप्तिर्याच्ञाभि-

70A

प्रार्थना ॥४५॥ वर्द्धनं छेदने द्वे आनंदनसभाजने आप्रच्छन्नमथाम्नायः संप्रदा-

यः क्षये क्षयः ॥४६॥ ग्रहे ग्राहो वशः कांतौ रक्षणस्त्राणे रणः क्वणे । व्यधो वधे पचा पाके

हवो हूतौ वरो वृतौ ॥४७॥ ओषः प्लोषे नयो नाये ज्यानिर्जीर्णौ भ्रमो भ्रमौ । स्फातिर्वृद्धौ

प्रथा ख्यातौ स्पृष्टिः पृक्तौ स्नवः स्रवे ॥४८॥ एधा समृद्धौ स्फुरणं स्फुरणा प्रमितौ प्रमा । प्र-

सूतिः प्रसवे श्च्योते प्राघारः क्लमथः क्लमे ॥४९॥ उत्कर्षोऽतिशये संधिः श्लेषे विषय

आश्रये । क्षिपायां क्षेपणं गीर्णिर्गिरौ गुरणमुद्यमे ॥५०॥ उन्नाय उन्नये श्रायः श्रयणे

जयने जयः । निगादो निगदे मादो मदे उद्वेग उद्भ्रमे ॥५१॥ विमर्दने परिमलोऽभ्युपप-

त्तिरनुग्रहः । निग्रहस्तु निरोधः स्यादभियोगस्त्वभिग्रहः ॥५२॥ मुष्टिबंधस्तु संग्राहो ।

डिंबे डमरविप्लवौ । बंधने प्रसितिश्चारः स्पर्शः स्प्रष्टोपतप्तरि ॥५३॥ निकारो विप्रकारः

स्पाशाकारस्त्विंगइंगितं। परिणामोविकारेद्वेसमेविकृतिविक्रिये।४८।अपहारस्त्वप
चयस्समाहारस्समुच्चयः। प्रत्याहारउपादानंविहारस्तुपरिक्रमः।।४९।अभ्याहारोभिग्र
हणंनिर्हारोभ्यवकर्षणं।अनुहारोनुकारःस्यादर्थस्यापगमेव्ययः।५०।प्रवाहस्तुप्र
वृत्तिःस्यात्प्रवहोगमनंबहिः। वियामोवियमोयामोयमःसंयामसंयमौ।५१।हिंसा
कर्म्माभिचारःस्याज्जागर्याजागराद्वयोः। विघ्नोंतरायःप्रत्यूहःस्यादुपघ्नोंतिका
श्रये५२निर्वेशउपभोगःस्यात्परिसर्प्पःपरिक्रिया। विधुरंतुप्रविश्लेषोभिप्राय
श्छंदआशयः५३।।संक्षेपणंसमसनंपर्यवस्थाविरोधनं। परिसर्य्यापरीसारःस्या
दास्यात्वासनास्थितिः।५४।विस्तारोविग्रहोव्यासःसचशब्दस्यविस्तरः। स्यान्मर्द्दनं
संवाहनंविनाशःस्याददर्शनं।५५संस्तवःस्यात्परिचयःप्रसरस्तुविसर्प्पणं। नीवा ७१

71A

कल्कप्रयामः स्यात्सन्निधिः संनिकर्षणं ॥५७॥ लवोऽभिलावो लवने निष्पावः पवने पवः ।

प्रस्तावः स्यादवसरस्त्रसरः सूत्रवेष्टनं ॥५८॥ प्रजनः स्यादुपसरः प्रश्रयप्रणयौ समौ । धी

शक्तिर्निष्क्रमोऽस्त्री तु संक्रमो दुर्गसंचरः ॥५९॥ प्रत्युत्क्रमः प्रयोगार्थः प्रक्रमः स्यादुपक्रमः । स्या

दभ्यादानमुद्घात आरंभः संभ्रमस्त्वरा ॥६०॥ प्रतिबंधः प्रतिष्टंभोऽवनायस्तु निपातनं ।

उपलंभस्त्वनुभवः समारंभो विलेपनं ॥६१॥ विप्रलंभो विप्रयोगो विलंभस्त्वतिसर्ज

नं । विश्रावस्तु प्रविख्यातिरवेक्षा प्रतिजागरः ॥६२॥ निपाठनिपठौ पाठे तेमस्तेमौ समुं

दने । आदीनवास्रवौ क्लेशे मेलके संगसंगमौ ॥६३॥ संवीक्षणं विचयनं मार्गणं मृ

गणा मृगः । परिरंभः परिष्वंगः संश्लेष उपगूहनं ॥६४॥ निर्वर्णनं तु निध्यानं दर्शनालो

कनेक्षणं । प्रत्याख्यानं निरसनं प्रत्यादेशो निराकृतिः ॥६५॥ उपशायो विशायश्च

पर्यायशयनार्थकौ । अर्त्तनं च ऋतीया च हृणीया च घृणार्थके ९५ । स्याद्व्यत्यासो वि
पर्यासो व्यत्ययश्च विपर्यये । पर्ययोऽतिक्रमस्तस्मिन्नतिपात उपात्ययः । ९६ प्रेषणं य
त्समाहूय तत्र स्यात्प्रतिशासनं । स संस्तावः क्रतुषु या स्तुतिभूमिर्द्विजन्मनां ९७ नि
धाय तक्ष्यते यत्र काष्ठे काष्ठं स उद्घनः । स्तंबघ्नस्तु स्तंबघनः स्तंबो येन निहन्यते ९८
। आविधो विध्यते येन तत्र विष्वक्समे निघः । उत्कारश्च निकारश्च द्वौ धान्योत्क्षेप
णार्थके ९९ । निगारोद्गारविक्षावोद्ग्राहास्तु गरणादिषु ॥ आरत्यवरतिविरतय
उपरामेऽस्त्रियां तु निष्ठेवः निष्ठ्यूतिर्निष्ठेवननिष्ठीवनमित्यभिन्नानि । १ । जवने जू
तिः सातिस्त्ववसाने स्यादथ ज्वरे जूर्तिः । उदजस्तु पशुप्रेरणमकरणिरित्यादयः शा
पे २ गोत्रांतेभ्यस्तस्य वृंदमित्यौपगवकादिकं । आपूपिकं शाष्कुलिकमेवमाद्य रा २

मचेनसो ॥७२॥ मातवानोनुमातस्वं सहाय्यानां सहायता। हल्या हलानां ब्राह्मण्य वा
ड्व्ये तु द्विजन्मनां ॥७३॥ हैपर्शुकानां ष्टकानां पार्श्वं ष्टश्यमनुक्रमात्। खलानां खलि
नी खल्याप्यथ मानुष्यकं नृणां ॥७४॥ ग्रामता जनता धूम्या पाश्या गल्या रथ्यकृ२। अ
विसाहृत्य कारीषवामर्मला षड्वत्यादिकं ॥७५॥ परभागो गुणोत्कर्षः प्रतिपत्तिः प्रगल्भता
ग्रंथनं गुंफनं गुंफः संदर्भौ स्युवनाननाः ॥७६॥ प्रणिपातस्त्वनुनयः प्रणयः सांत्वनानना
दवथुः परितापे स्यादनुतापो विप्रस्तरना ॥७७॥ क्रीडा विनोदः खेदस्तु निर्वेदस्स्याव
सन्नता आप्लवः सवनं गंधोधनाया क्रूतमाघ्राय ॥७८॥ अंकमाला परिष्वंग आश्ले
षः क्वाथः हृदृक्सं। चिगानं वेचनीयत्वमस्माध्मानमतिक्रमः ॥८०॥ हानं स्मागस्कलाक
राक्रिया चेष्टाविकर्त्तनं। वितर्कस्तत्र आलस्यं कौसीद्यमजिगीषुता ॥८१॥ प्रति

73

संकीर्णवर्गः ॥१॥ नानार्थाः केपि कांतादिवर्गेष्वेवात्र कीर्तिताः । भूरिप्रयोगा ये

येषु पर्यायेष्वपि तेषु ते ॥२॥ आकाशे त्रिदिवे नाको लोकस्तु भुवने जने । पद्ये यश

सि च श्लोकः शरे खङ्गे च सायकः ॥३॥ जंबुकौ क्रोष्टुवरुणौ पृथुकौ चिपिटार्भकौ

आलोकौ दर्शनोद्योतौ भेरीपटहमानकौ ॥४॥ उत्संगचिन्हयोरंकः कलंकोंका

पवादयोः । तक्षको नागवार्द्धक्योरर्कः स्फटिकसूर्ययोः ॥५॥ मारुते वेधसि ब्रध्ने पुं

सि कः कं शिरोंबुनोः । स्यात्पुलाकस्तुछधान्ये संक्षेपे भक्तसिक्थके ॥६॥ उलूके

करिणः पुछमूलोपांते च पेचकः । कमंडलौ च करकः सुगते च विनायकः ॥७

। किष्कुर्हस्ते वितस्तौ च शूककीटे च वृश्चिकः । प्रतिकूले प्रतीकं त्रिष्वेकदेशे तु पुं ७२

स्ययं ॥८॥ स्याद्भूतिकं च भूनिंबे कद्रू ले भूस्तृणे पि च । ज्योतिष्मिकायां चघो

73A

षवकोशातकाघकठ्वृत्ते॥८५॥सितेचखदिरेसोमवल्कःस्यादथसिंहके।तिल
कंत्केचविएपाकोवह्निकंरमठेपिच॥८६॥मरेंदुगुणुत्तूलक व्यालग्राहिपुकोशि
कः।रुत्काप्रशोकास्यातंकःस्वल्पोविरूद्वकाखिषु॥८७॥जैवान्तकःशशांकेपिवुरेष्म
श्वस्यवर्त्तकः।काघ्रेविडुंशरीकोनायवान्यामपिदीपकः॥८८॥शालाटूकाःकपिकोष्टु
श्वानःस्वर्णेपिगैरिकं।पीतुग्धेपिमल्लीकंस्यादलीकंत्वप्रियेनृते॥८९॥शीतान्वयाव
नूकेदेशत्केशकलवःकलौ।साश्वेशनेस्फवर्णौनोहेमुरोमूषलोवल्ले॥९०॥शीना
रेवेनिष्कोस्त्री कर्कोस्त्रीशमलैनसो।रंभेव्यपविनाकोस्त्री स्थलशंकरधन्वनोः
॥९१॥धेनुकानुकरेत्वंवमेघजालेविकालिका।कारिकायातनाकृत्योःका
र्णिकाकर्णभूषणे॥९२॥करिहस्तांगुलीपद्मबीजकोश्यांत्रिषूत्तरे।हंद्यरकौ

रूपविमुक्तोवैकेमुत्योंनकेवलाः॥८२॥दाम्भिकोकौक्कुटिकोयश्चाद्दूरेरितेक्षणः

लालाटिकःप्रभोर्भालदर्शीकार्याक्षमश्चयः॥८३॥पाकोपक्लिरशिस्मश्मधस्त्रेनेतरि

यकः।पर्यंकःस्यात्परिकरेव्याडोयामपिलुब्धकः॥८४॥चटकस्त्रिषुवृंदेविप्रुरोद्द

स्येचदेशिकः।खेटिकौगाममफलकौधीवरेपिवज्जालिकः॥८५॥शुल्बरेलौचकिं

जल्कःशुल्कोस्त्रीस्त्रीधनेपिच।स्यात्कच्छोत्नेषुत्कालिकावार्द्धकंभाववृंदयाः

॥८६॥करिल्पांचापिगलिकादारकौबालभेदकौ।अंधेप्यनेडमूकःस्यात्टृंकौट

र्यश्मदारणौ॥८७॥मरुध्वांडेस्तुष्टिकामंघेरवज्जकोरसदृष्टिकै।भस्मस्त्रितंचवल

यचक्रेस्तुक्रटकोस्त्रियां।स्खव्यग्रेस्फुटशत्रौचरोमहर्षेचकंटकः॥८८॥इतिवि

तवर्गः॥३॥मनस्वेक्षिप्तदूरस्थालासचित्तवालौब्रिन्नीमुखौ॥अंगोनिधीलनला ७४

74A

दास्तृकं केवीनस्त्री द्विषेपि खं ॥१८॥ घृणिज्वालेपि शिखे ॥१९॥ इति खांताः ॥ अथ गांताः ॥ शैल
वृक्षौ नगावगौ आशुगौ वायुविशिखौ शरार्कविहगाः खगाः ॥२०॥ पतंगौ पक्षिसूर्यौ च
पूगः क्रमुकवृंदयोः पशवोपि मृगा वेगः प्रवाहजवयोरपि ॥२१॥ परागः कौसुमे रेणौ स्ना
नीयादौ रजस्यपि गजेपि नागमातंगावपांगस्तिलकेपि च ॥२२॥ सर्गः स्वभावनिर्मोक्ष
निश्चयाध्यायसृष्टिषु योगः सन्नहनोपायध्यानसंगतियुक्तिषु ॥२३॥ भोगः सुखे स्त्र्या
दिभृतावहेश्च फणकाययोः चातके हरिणे पुंसि सारंगः शबले त्रिषु ॥२४॥ कपौ च प्ल
वगः शापे त्वभिषंगः पराभवे यानाद्यंगे युगः पुंसि युगं युग्मे कृतादिषु ॥२५॥ स्वर्गेषुप
शुवाग्वज्रदिग्नेत्रघृणिभूजले लक्ष्यदृष्ट्या स्त्रियां पुंसि गौर्लिंगं चिह्नशेफसोः ॥२६॥
शृंगं प्राधान्यसान्वोश्च वरांगं मूर्द्धगुह्ययोः भगः श्रीकाममाहात्म्यवीर्ययत्नार्ककी

त्रिषु ॥५९॥ इति गांताः ॥ अथ घांताः ॥ परिघः परिघाते स्त्रेप्योघो वृंदे भसां रये ॥ मूल्ये पूजवि
धावर्घ्योंहो दुःखव्यसनेष्वघं ॥६०॥ त्रिष्विष्टेल्पे लघुः ॥ इति घांताः ॥ अथ चांताः ॥ काचाः
शिक्यमृद्भेददृग्रुजः विपर्यासे विस्तरे च प्रपंचः पावके शुचिः ॥६१॥ मास्यमात्ये चा
प्युपधे पुंसि मेचके सिते त्रिषु । अभिषंगे स्पृहायां च गभस्तौ च रुचिः स्त्रियां ॥६२॥ इति चां
ताः ॥ अथ जांताः ॥ केकिताक्ष्यौ वहिर्भुजौ दंतविप्रांडजा द्विजाः । अजा विष्णुहरच्छागा गो
ष्ठाध्वनिवहा व्रजाः ॥१॥ धर्मराजौ जिनयमौ कुंजो दंतेपि न स्त्रियां । बलजं क्षेत्रपूर्द्वा
रे बलजा वल्गुदर्शने ॥२॥ समे क्ष्मांशे रणेप्याजिः प्रजा स्यात्संततौ जने । अब्जौ शंख
शशांकौ च स्वके नित्ये निजं त्रिषु ॥३॥ इति जांताः ॥ पुंस्यात्मनि प्रवीणे च क्षेत्रज्ञो वाच्य
लिंगकः । संज्ञा स्याच्चेतना नाम हस्ताद्यैश्चार्थसूचना ॥४॥ दोषज्ञौ वैद्यविद्वांसौ ज्ञो ७५

75A

विद्वान्सोमजोपिबकालज्ञोज्ञानकुद्बटौ ॥ ॥इतिञांताः॥ काकेभगंडौकरटौग

जगंडःकटिकटौ ॥५॥ शिपिविष्टस्तुखलतौदुश्चर्मणिमहेश्वरे देवशिल्पिन्य

पित्वष्टादिष्टंदैवेपिनद्वयोः ॥६॥ रसेकटुःकट्वकार्येत्रिषुमत्सरतीक्ष्णयोः । रिष्टंक्षेम

शुभाभावेष्वरिष्टेतुशुभाशुभे ॥७॥ मायानिश्चलयंत्रेषुकैतवानृतराशिषु । अयोघनेशै

लशृंगेसीरांगेकूटमस्त्रियां ॥८॥ सूक्ष्मैलायांत्रुटिःस्त्रीस्यात्कालेल्पेसंशयेपिसा । अत्यु

त्कर्षाश्रयःकोट्योमूलेलग्नकचेजटा ॥९॥ व्युष्टिःफलेसमृद्धौचदृष्टिर्ज्ञानेक्ष्णिदर्श

ने । इष्टिर्यागेच्छयोःसृष्टंनिश्चितेबहुनित्रिषु ॥१०॥ कष्टेतुकृच्छ्रगहनेदक्षामंदागदेषु

च । पटुर्द्वौवाच्यलिंगौचघट्टीघर्मलास्फकरौ ॥११॥ घटागोष्ठ्यांहस्तिपंक्तौकुरुपीठंम

दिरेजले ॥ इतिटांताः ॥ अथठांताः ॥ कालकंठखंजनेपिनीलकंठःशिवेपिच । पुंसि

76

कोष्ठोंतर्जठरं कुसूलोंतर्गृहे तथा ॥११॥ निष्ठा निष्पत्तिनाशांताः काष्ठोत्कर्षे स्थितौ दिशि
शिति त्रिषु ज्येष्ठोऽतिशस्तेऽप्यष्टो पिकनिष्ठौ तु वृद्धात्मयोः ॥१३॥ ठांताः ॥ अथ डांताः ॥ दंडोऽस्त्री
लगुडे विस्मा कुडो गोले चेक्षुपाकयोः । सर्प्पमांसाप्य सूक्ष्मा क्रुद्धो भृंगो बाचवाहिलिंडाद्ला ॥१४
॥ दंडोऽवंतस्त्रशत्ताका पिनाड्यौ कालेपिषड्रूतुले । कोंडोऽस्त्री दंडवामार्द्रवर्गे चत्वार
वारिषु ॥१५॥ स्याद्भांडमेष्वामरलोऽमत्रे मूलवणिग्धने । संघातग्रासयोः पिंडो द्वयोः तुं
सिकलेवरे ॥१६॥ गंडो कपोलविस्फोटौ मुंडो के त्रिषु मुंडिते । रुंडमेदे पिषंडोऽस्त्री त्रि
खंडो वह्निचूडयोः ॥१७॥ डांताः ॥ अथ ढांताः ॥ मूढश्च प्रति तुद्ये योर्वाढं प्रतिज्ञाते भृशे ॥ रूढ
योः । रूढ प्रसिद्धौ त्रिषु दृढौ मूढौ विम्नस्तसंहतौ ॥१८॥ इति ढांताः ॥ अथ णांताः ॥ अणो २६
ऽमर्के स्त्रैणगर्भेणाशांताः कालिक तेरणे । कणोतिसूक्ष्मे धान्यांशे संघाते प्रमवे गणः ॥

76A

॥१९॥ पणो द्यूतादिषूत्सृष्टे भृतौ मूल्ये धनेपि च । मौर्व्यां द्रव्याश्रिते सत्वशौर्यसंध्या-

दिके गुणः ॥२०॥ निर्व्यापारस्थितौ कालविशेषोत्सवयोः क्षणः । वर्णो द्विजादौ शुक्ला-

दौ स्तुतौ वर्णं तु वाक्षरे ॥२१॥ अरुणो भास्करेपि स्याद्वर्णभेदेपि च त्रिषु । स्थाणुः शर्वे-

प्यथ द्रोणः काकेप्याजौ रवे रणः ॥२२॥ ग्रामणीर्नापिते पुंसि श्रेष्ठे ग्रामाधिपे त्रिषु । ऊ-

र्णा मेषादिलोम्नि स्यादावर्ते चांतरा भ्रुवोः ॥२३॥ हरिणी स्यान्मृगी हेमप्रतिमा हरिता

च या । त्रिषु पांडौ च हरिणः स्थूणा स्तंभेपि वेश्मनः ॥२४॥ तृष्णा स्पृहापिपासे द्वे जुगुप्साक-

रुणे घृणे । वणिक्पथेपि विपणिः सुरा प्रत्यक् च वारुणी ॥२५॥ करेणुरिभ्यां स्त्री नेभे द्रवि-

णं तु बले धनं । शरणं गृहरक्षित्रोः श्रीपर्णं कमलेपि च ॥२६॥ विषाभिमरलोहेषु ती-

क्ष्णं क्लीबे खरे त्रिषु । प्रमाणं हेतुमर्यादाशास्त्रेयत्ताप्रमातृषु ॥२७॥ करणं साधकत-

मरुत्त्रेगात्रेंद्रियेष्विवि । आत्तु स्यादेशसरत्नमसंबाधचमत्गतौ ॥२८॥ इंशवधेथवांगात्रे
समुद्धारलमुत्नये ॥ अस्तमित्रिषुविषाणांत्त्या स्वश्रुष्टं गोमिदं तयोः ॥२९॥ प्रवलेक्रमनिम्नोर्म्मे
प्रक्वेनातुचतुष्पथे संकीर्णे निचितास्तु दधाविरले शून्यमपवरं ॥३०॥ सतौ वरुणौ वेला
नदीवाहे कल्लोलवये ॥ इति लिंगांताः ॥ देवसूर्यौ विवस्वंतौ सरस्वंतौ नदार्णवौ ॥३१॥ वह्नितो
हैं गरुत्मंतौ ऋकुंतौ भासवह्निलौ । अग्नुस्वातौ धूमकेतू जीमूतौ मेघपर्व्वतौ ॥३२॥ हस्तौ
तुपाणिन रुत्रे महतौ पवनाम्नौ । यंतार्हस्तिपके स्तिमर्त्यो धातरिपोश्चरि ॥३३॥ यानपा
त्रेशिशौ पोतः प्रेतः प्राण्यंतरे मृते । गर्हमे देवपद्गे केतुः पार्थिवे तनये सुतः ॥३४॥ स्थपतिः का
रुमे देवितस्मरस्तु मिधरेन्तपे । मर्द्ध्यविविक्तो मरविवित्तस्तु स्त्रीकुक्षुमे पिव ॥३५॥ विश्वाव ११
पजिते जितेमक्रः स्रतस्वश्चरिसारथौ । अक्रः प्राज्ञेविदृष्टांतावुभे शास्त्रनिदर्शने ॥ ३६॥

77A

दृंताम्मीत्सारपौद्रक्षैद्रज्ञियायांचस्त्वरजे हृतांतःस्यात्सकारणेप्रकारेकास्त्सर्वावार्त्तयोः॥

[illegible] ज्ञानवंतोः समरेप्यस्थाननीवृद्विशेषयोः। कृतांतोयमसिद्धांतदैवाकुशलकर्मसु

[illegible] श्लेषंदिरणरक्षादिष्वसौम्हतानितंशुभ्राः। इंद्रियाण्यर्थमविकृतिःश्रद्धयोनिश्चधा

तवः [illegible] कष्टंतते विशुद्धंतोन्तयपत्स्यासर्वगोचरे। काष्टसामर्थ्ययोःशक्तिर्मूर्त्तिःका

ठिन्यकाययोः [illegible] विस्तारवल्योर्व्रततिर्वसतीरात्रिवेश्मनोः। क्षयार्चयोरपचितिःसा

तिर्दानावसानयोः॥[illegible]॥अर्त्तिःपीडाधनुःकोट्योर्जातिःसामान्यजन्मनोः। प्रचारस्यंद

योरीतिरीतिर्डिंवप्रवासयोः [illegible] उदयेधिगमेप्राप्तिस्त्रेताग्नित्रितयेयुगे। वीणाभेदेपिम

हतीभूतिर्भस्मनिसंपदि [illegible] नदीनगर्योर्नागानांभोगवत्यथसंगरे। संगेसभायांस

मितिःक्षयवासावपिक्षिती [illegible] रवेरर्चिश्चशस्त्रंचवह्निज्वालाचहेतयः। जगतीजग

तिश्छंदेद्वेविष्टपविष्टितावपि ॥५५॥ पंक्तिश्छंदोपिदशमंस्यात्प्रभावोपिचायतिः । पत्तिर्गतौ
चमूलेतुपक्षतिःपक्षभेदयोः ॥५६॥ प्रकृतिर्योनिलिंगेचकैशिक्याद्याश्चवृत्तयः । सिकता
स्युर्वालुकापिवेदेश्रवसिचश्रुतिः ॥५७॥ वनिताजनितात्यर्थानुरागायाचयोषिति । गुप्तिः
क्षितिव्युदासेपिधृतिर्धारणधैर्ययोः ॥५८॥ बृहतीक्षुद्रवार्ताकीछंदोभेदेमहत्यपि । वा
सितास्त्रीकरिण्योश्चवार्तावृत्तौजनश्रुतौ ॥५९॥ वार्तंफल्गुन्यरोगेचत्रिष्वप्सुघृतामृते
कलधौतंरूप्यहेम्नोर्निमित्तंहेतुलक्ष्मणोः ॥६०॥ श्रुतंशास्त्रावधृतयोर्युगपर्याप्तयोःकृ
तं । अत्याहितंमहाभीतिःकर्मजीवानपेक्षिच ॥६१॥ युक्तेक्ष्मादावृतेभूतंप्राण्यतीते
समेत्रिषु । वृत्तंपद्येचरित्रेत्रिष्वतीतेदृढनिस्तले ॥६२॥ महद्राज्यंचावगीतंजन्येस्याद्ग ७८
र्हितेत्रिषु । श्वेतंरूप्येपिरजतंहेम्निरूप्येसितेत्रिषु ॥६३॥ त्रिष्वितोजगदिंगेपिरक्तंनील्या

78A

दिशानिव ।ञवदातःसितेनपीतेमृदेकवर्ध्मार्कुनौसितौ ॥४४॥ यक्तेतिसंस्तुतेमबिल्पमितनी
नोधसंस्कृतैः ॥ उत्रिमेत्लरुणोपेतेष्यनंतोनवधावपि ॥४५॥ स्मातेहृदेप्रवृत्तातोसिजालश्री
त्तकुलजेवुधेविविक्तौस्तनविजनेमूर्च्छितोमरुदंसोछूयौ ॥४६॥ दैल्वाम्लपहवोसृक्तौ
ज्ञातीधवत्वमेवकौ ॥ नस्सेमाधौविद्यमानेप्रशस्तेस्माहितेचसव ॥४७॥ पूरस्हृतःहृजितेन
त्समिपुत्क्रेगतःहृते ॥ निवातावाश्रयावातौज्ञास्तामेद्यंचवर्मीयत ॥४८॥ जातौचद्रुमप्रहृ
ष्ट्वाःस्तुतछिन्नूतात्रद्विष्टस्त्वमौ ॥ चूद्धिमस्रोधतोसन्नाआदृतौसादराविति ॥४९॥ ऊनमुंह
त्रिल्लेसस्येशोमनेपिविवक्षितं ॥ अवदास्वेनयोमक्तिगोल्सेपाचृत्तिश्वसेवने ॥५०॥ आस्वे
लक्षप्रसायितौनष्टापोतत्रपाण्येयोः ॥ ताम्रासौसत्नयोर्जातमजिहिच्छीवतीद्रियोः
सौसितिकेपिप्रयातोपावपातावतहृवत्तौ ॥५१॥ समितसंगेरतोपिस्त्रीमवस्थायामवि

स्थितिः उदास्थितः प्रतीहारे चरभेदे समाश्रितः ॥ ६२ ॥ इति तान्ताः ॥ अथ थान्ताः ॥ अर्थोभिधेय
रैवस्तुप्रयोजननिवृत्तिषु । निपानागमयोस्तीर्थमृषिजुष्टजले गुरौ ॥ ६३ ॥ समर्थस्त्रिषु शक्ति
स्थे संबद्धार्थे हितेपि त्रिषु । दशमीस्थौ क्षीणरागवृद्धौ वीथीपदव्यपि ॥ ६४ ॥ आस्थानी यत्नयो
रास्था प्रस्थोस्त्री सानुमानयोः । शास्त्रद्रुविणद्यो मूर्द्धिवः संस्थाधारे स्थितौ मृतौ ॥ ६५ ॥ इति थां
ताः ॥ अभिप्रायवशौ छंदौ अब्दौ जीमूतवत्सरौ । अपवादौ तु निंदाज्ञे दायादौ सुतबांधवौ
॥ ६६ ॥ पादा रश्म्यङ्घ्रितुर्यांशाः चंद्राग्न्यर्कास्तमोनुदः । निर्वादो जनवादे पि शादो जंबा
लशष्पयोः ॥ ६७ ॥ आरावे रुदिते त्रातर्याक्रंदो दारुणे रणे । स्यात्प्रसादोनुरोधेपि सूदः
स्याद्व्यंजनेपि च ॥ ६८ ॥ गोष्ठाध्यक्षेपि गोविंदो हर्षेप्यामोदवन्मदः । प्राधान्ये राजलिंगे ७९
च वृषांगे ककुदोस्त्रियां ॥ ६९ ॥ स्त्री संविज्ज्ञानसंभाषाक्रियाकाराजिनामसु । धर्मेरह

शायनीः॥८६॥ वर्षार्चिर्बर्हिर्हिमे दस्मंचेशस्कर्णाः चिरोचनाः केशेपि वृजिनो विश्वकर्मार्कसुर
शिल्पिनोः॥८७॥ आत्मा यत्नो धृतिर्बुद्धिः स्वभावो ब्रह्म वर्ष्म च। शक्रघातुकमत्तेभवर्षुका
ब्दा घनाघनाः॥८८॥ अभिमानोर्थादिदर्पे ज्ञाने प्रणयहिंसयोः। घनो मेघे मूर्त्तिगुणे त्रि
षु मूर्त्ते निरंतरे॥८९॥ इनः सूर्ये प्रभौ राजा मृगांके क्षत्रिये नृपे। वाणिन्यौ नर्त्तकीदूत्यौ
स्रवंत्यामपि वाहिनी॥९०॥ ह्लादिन्यौ वज्रतडितौ वंदायामपि कामिनी। त्वग्देहयोरपि
तनुः सूनाधोजिह्विकापि च॥९१॥ क्रतुविस्तारयोरस्त्री वितानं त्रिषु तुच्छके। मंदेथ
केतनं कृत्ये केतावुपनिमंत्रणे॥९२॥ वेदस्तत्वं तपो ब्रह्म ब्रह्मा विप्रः प्रजापतिः। उ
त्साहने च हिंसायां सूचने चापि गंधनं॥९३॥ आतंचनं प्रतीवापजवनाप्यायनार्थकं।
व्यंजनं लांछनं श्मश्रुनिष्ठानावयवेष्वपि॥९४॥ स्यात्कौलीनं लोकवादे युद्धे पश्वहि

पद्मिणो। कष्टु स्थानं निःसरणे च न भेदे प्रयोजने ॥९५॥ अवकाशे स्थितौ स्थानं क्रीडादाव

पि देवने। उद्यानं पौरुषे तंत्रे संनिविष्टे च मध्ये च ॥९६॥ मुद्यानं प्रतिरोधे च विरोधाव

रणेपि च। व्यसनं निपदि भ्रंशे दोषे कामजकोपजे। पत्न्याच्छिन्नो स्मिन् किं जलके तं जला

यं शेषे प्रणीयसे ॥९७॥ तिथिभेदे रूपे पर्वण्यल्पे नयेष्टदे धनि। अकार्यगुह्ये कौपीने

मैथुनं संगते रतौ ॥९८॥ ध्यानं परमात्मधीः अज्ञानं बुद्धिविपर्ययोः। प्रसूनं पुष्पफल

योर्निधनं कुलनाशयोः ॥९९॥ क्रंदने रोदनाह्वाने वर्ष्मं देहप्रमाणयोः। गृहदेहत्विट्प्र

भावा धामान्यथ चतुष्पथे॥१००॥ संनिवेशे च संस्थानं लक्ष्मव्यक्तिप्रभावयोः। आच्छादने

संपिधानमपवारणमित्युभे ॥१०१॥ आराधनं साधने स्यादवाप्तौ तोषणेपि च। अधिष्ठा ८२

नं चक्रपुरप्रभावाध्यासनेष्वपि ॥१०२॥ रत्नं स्वजातिश्रेष्ठेपि वने सलिलकानने। तलिनं

विस्त्रेत्सोकेवाच्यलिंगाः स्तयोन्तरे ॥३॥ समानाः सत्समैकेस्युः पिशुनौखलसूचकौ

हीनन्यूनावूनगर्ह्यौ वेगिशूरौ तरस्विनौ ॥४॥ अभिपन्नोपराद्धोभिग्रस्तव्यापद्ग

ता वपि । दुर्गन्धश्च हृल्लेखस्मादिवाग्नातुयातना ज्ञावज्ञासनं ॥५॥ निदानमवसा

नेपि श्रार्थेवाद्गुषिकेधनी । कल्पपदोपिकौपीनेनाना वेदना ॥६॥ घृणं स्वलेप

भार्यापि जनीरेशबोपि लांछने ॥७॥ इतिनांताः ॥ कल्पोप्रच्छणेवहेनूलीरसंह

नेपि च । परिच्छेदपरीवापः पर्युप्तौसलिलस्थितौ ॥८॥ गोधुक्गोष्ठपती गोपौहर

रविष्णू वृषाकपी ॥९॥ वाष्पावूष्मा शुक शिपुत्वक्नमाच्छादनंद्वयं । तत्स्वेश्रद्धा

हृदारेषुस्तंबेपि विटपोस्त्रियां ॥१०॥ प्राकरूपस्वरूपाभिरूपावुधमनोज्ञयोः ।

भेद्यलिंगाअमीकूर्मौवीणाभेदश्चकच्छपी ॥११॥ कुतुपोमृगरोमोद्भवपटेवाह्नो

श्मीरजे ॥ इति दांताः ॥ रवर्ले बुसिरे फः स्यात्कुस्मितेवाच्यलिंगकः ॥५॥ त्रिकाद्रि
(ख) खाश्रोसरि तिमारकायांचमानरि शफंमल्ले नहलोस्याद्दृवादीवाँ (मांनां) खुरेवित्र ॥३॥
मुंपस्त्रांगु फने वाहायालेकौ स्वकीर्त्तितः ॥ इति फांताः ॥ अंतरा मध्यस्त्वेश्वे गंधर्वौ
दिव्यगायने ॥७॥ कंबुर्ना वलये शंखे हिजि द्वौ सर्व्वस्त्वकौ। रत्वौ स्यात्लिंगः प्रागाद
दुंबकुत्वेपि रर्त्तजान् ॥४॥ चित्रमुखैपि कादंबो नितेवोऽद्रितटेकरौ। रवी फला
पिविंबो स्त्रीमंडले च हतोपले ॥६॥ इति वांताः ॥ कुंभौ घटेभमूर्द्धांशौ डिंभौ त्रिशुक
चालिशौ। स्तंभौ स्थूणाजडीभावौ संभू ब्रह्मात्रिलोचनौ। कुक्षिभ्रूणार्भका गर्भा वि
श्रंभः प्रणयो विश्व ॥७॥ स्याच्छेर्य्यां डुंडुभिः पुंसि स्याद्द्यूतं डुंडुभिः स्त्रियां। स्यान्महारजन
ते क्लीवे कुसुंभं करके पुमान् ॥८॥ रुक्षियेऽपि च नाभिर्ना सुरभिर्गवि च स्त्रियां ६२

82A

सभा संसदि सभ्येपि त्रिष्वध्यक्षेपि वल्लभः ॥१८॥ इति भांताः ॥ किरणप्रग्रहौ रश्मी क-
पिभेकौ प्लवंगमौ । इच्छामनोभवौ कामौ शौर्योद्योगौ पराक्रमौ ॥२०॥ धर्माः पुण्ययम-
न्यायस्वभावाचारसोमपाः । उपायपूर्व आरंभ उपधा चाप्युपक्रमः ॥२१॥ वणिक्पथः पुरं वे-
दो निगमो नागरो वणिक् । नैगमौ द्वौ बले रामो नीलचारुसिते त्रिषु ॥२२॥ शब्दादिपू-
र्वो वृंदेऽपि ग्रामः क्रांतौ च विक्रमः । स्तोमः स्तोत्रेऽध्वरे वृंदे जिह्मस्तु कुटिलालसे ।
॥२३॥ उष्णेऽपि घर्मः स्वेदेष्टा ल्लेकारंभौ तौ च विभ्रमः । गुल्मा रुक्स्तंबसेनाश्च जामि-
ः स्वसृकुलस्त्रियोः ॥२४॥ क्षितिक्षांत्योः क्षमा युक्ते क्षमं शक्ते हिते त्रिषु । त्रिषु श्या-
मौ हरित्कृष्णौ श्यामा स्याच्छारिवा निशा ॥२५॥ ललामं पुच्छपुंड्राश्वभूषाप्राधान्य-
केतुषु । सूक्ष्ममध्यात्ममप्याद्ये प्रधाने प्रथमस्त्रिषु ॥२६॥ वामौ वल्गुप्रतीपौ द्वौ चा

83

धर्मोन्वसनकुत्सितौ। जीर्णं च परिभक्तं चयातनयामसिदं द्वयं ॥२७॥ तुरं

गणरुद्धौ नाह्यौ निलयापचिथौ रूयौ। ध्याजुखौ रिवरस्या लौभ्या रश्मौ भ्राटेज

ह्निबौ ॥२८॥ पञ्जमौरसदक्षेडौस्याद र्यौः स्वामिचैस्पयोः। त्रिख्यः तुल्ये कलिषु रोप

र्यायोऽवसरेक्रमे ॥२९॥ प्रसयोः धीतरूपवधज्ञातविस्वासहेतुषु। रंभे श्लेषेपा

नुरायो दीर्घद्वेषानुशापयोः ॥३०॥ स्थूलोच्चयस्त्वसाकल्ये नागानां मध्यमेगते

नामयाः रूपथाचारकालसिद्धांतसंविदः ॥३१॥ अमनाम्सुभंदैवं विपर्दिस्वन

यास्त्रयः। अवस्पयोः तिक्रमे कुल्ये दोषे दंडे ऽप्यथापदि ॥३२॥ यञ्चास्यचः संपा

यः स्वभ्यस्त स्यन्सुरेऽपि च। पश्चाद्वस्त्वायिवलं समवायेस्वसगयः ॥३३॥ संघा

ते संनिवेशेच संस्थायाः प्रणयास्त्वमी। विस्त्रंभयाञ्च्याप्रेमा लोविरोधेऽपिसमुद्गु

83A

यः ॥२४॥ विषयो यस्य यो ज्ञातस्तत्र शब्दादिकेष्वपि । निर्यासेऽपि कषायोऽस्त्री सभा

यां प्रतिश्रयः ॥२५॥ प्रायो भूम्न्यन्तगमने मन्युर्दैन्ये क्रतौ क्रुधि । रहस्योपस्थयोर्गुह्यं

सत्यं शपथतथ्ययोः ॥२६॥ वीर्यं बले प्रभावे च द्रव्यं भव्ये गुणाश्रये । धिष्ण्यं स्थाने ग

हे भेऽग्नौ भाग्यं कर्म शुभाशुभं ॥२७॥ कशेरुहेम्नोर्गांगेयं विशल्या दन्तिकापि

च । वृषाकपायी श्रीगौर्योरभिख्या नामशोभयोः ॥२८॥ आरंभो निष्कृतिः शिक्षा

पूजनं संप्रधारणं । उपायः कर्म चेष्टा च चिकित्सा च नव क्रियाः ॥२९॥ छाया

सूर्यप्रिया कान्तिः प्रतिबिंबमनातपः । कक्ष्या प्रकोष्ठे हर्म्यादेः कांच्यां मध्येभबं

धने ॥३०॥ कृत्या क्रियादेवतयोस्त्रिषु भेद्ये धनादिभिः । जन्यः स्याज्जनवादेऽपि जघन्यो

ऽन्त्येऽधमेऽपि च ॥३१॥ गर्ह्याधीनौ च वक्तव्यौ कल्यौ सज्जनिरामयौ । आत्मवाननपे

84

तोऽर्थादिष्वौ पुंल्ये तु वा चवि ॥४२॥ रूथ्यं पत्रास्तरूपेपि वक्त्रास्यो वल्गु र्वोगवि । माख्यो
पमध्यः सौम्ये तु सुन्दरे सोमदैवते ॥४३॥ इति यान्ताः ॥ निवहावसरौ वारौ संस्तरौ प्रस्त-
राध्वरौ । गुरू गीष्पतिपित्राद्यौ द्वापरौ युगसंशयौ ॥४४॥ प्रकारौ भेदसादृश्ये आकारा-
विंगिताकृती । किंशारू धान्यशूकेषु मरू धन्वधराधरौ ॥४५॥ अद्रयो द्रुमशैलार्काः स्त्री-
स्तनाब्दौ पयोधरौ । ध्वान्तारिदानवा वृत्रा बलिहस्तांशवः कराः ॥४६॥ प्रदरा भंगनारी-
रुग्बाणा अस्रा कचा अपि । अजातशृंगो गौः कालेऽप्यश्मश्रु र्ना च तूबरः ॥४७॥
स्वर्णेऽपि राः परिकरः पर्यंकपरिवारयोः । मुक्ताशुद्धौ च तारः स्याच्छारो वायौ स तु
त्रिषु ॥४८॥ कर्बुरेऽथ प्रतिज्ञाजिसंविदापत्सु संगरः । वेदभेदे गुप्तवादे मंत्रो मित्रो
रवावपि ॥४९॥ मखेषु यूपखंडेऽपि स्वरु र्गुह्येऽप्यवस्करः । आडंबरस्तूर्यरवे गजेंद्रा ८४

84A

लोचनार्जिते ॥[illegible]॥ अभिहारोऽभियोगे च चौर्ये संनहनेऽपि च ॥ स्याज्जंगमे परीवारः खड्ग
कोशे परिच्छदे ॥५१॥ विष्टरो विटपी दर्भमुष्टिः पीठाद्यमासनं ॥ द्वारि द्वास्थे प्रतीहारः
प्रतिहार्यप्यनंतरे ॥५२॥ विपुले नकुले विष्णौ बभ्रुः स्यात्पिंगले त्रिषु ॥ सारो बले स्थि
रांशे च न्याय्ये क्लीबं वरे त्रिषु ॥५३॥ दुरोदरो द्यूतकारे पणे द्यूते दुरोदरं ॥ महारण्ये दुर्ग
पथे कांतारः पुंनपुंसकं ॥५४॥ मत्सरोऽन्यशुभद्वेषे तद्वत्कृपणयोस्त्रिषु ॥ देवाद्वृते वरः
श्रेष्ठे त्रिषु क्लीबं मनाक्प्रिये ॥५५॥ वंशांकुरे करीरोऽस्त्री तरुभेदे घटे च ना ॥ ना चमू
जघने हस्तसूत्रे प्रतिसरोऽस्त्रियां ॥५६॥ यमानिलेंद्रचंद्रार्कविष्णुसिंहांशुवाजिषु
शुकाहिकपिभेकेषु हरिर्ना कपिले त्रिषु ॥५७॥ शर्करा कर्परांशेऽपि यात्रा स्याद्या
पने गतौ ॥ इरा भूवाक्सुराप्सु स्यात्तंद्री निद्राप्रमीलयोः ॥५८॥ धात्री स्यादुपमा

85

ताविद्धि निरव्यामलक्यो प । रूढगाम्भंगा नदी वेस्याश्शारथा कंटकारिका ॥८५॥ त्रिषु कू
रे चमेऽस्मेऽविरूढं मात्रापरिच्छदे । अल्पेच परिमाणेच मात्रं कार्त्स्न्येऽवधारणे ॥८६॥ आ
लेख्याश्चर्ययोश्चित्रं कलत्रं श्रोणिभार्ययोः । योग्यभाजनयोः पात्रं पत्रं वाहन
पक्षयोः ॥८७॥ निदेशग्रंथयोः शास्त्रं शस्त्रमायुधलोहयोः । स्याज्जटांशुकयोर्नेत्रं क्षेत्रं
पत्नीशरीरयोः ॥८८॥ मुखाग्रे क्रोडहलयोः पोत्रं गोत्रं तु नाम्नि च । सत्रमाच्छादने य
ज्ञे सदादाने धनेऽपि च ॥८९॥ अजिरं विषये कायेऽप्यंबरं व्योम्नि वाससि । चक्रं राष्ट्रे
ऽप्यक्षरं तु मोक्षेऽपि क्षीरमप्सु च ॥९०॥ स्वर्णेऽपि भूरिचंद्रौ द्वौ द्वारमात्रेऽपि गोपुरं
हादंभौ गव्हरे द्वे रहोऽन्तिकमुपह्वरं । ऽल्पासारे नगरे पुरं मंदिरं चाथ राष्ट्रोऽस्त्री विषये [पुरोऽध्वकमनुपर्य]
स्यादुपद्रवे ॥९१॥ दरोऽस्त्रियां भये श्वभ्रे वज्रोऽस्त्री हीरके पवौ । तंत्रं प्रधाने सिद्धांते सूत्रवा ८५

येपरिक्षते ॥८४॥ क्रौंचो वामरे दंडेऽब्धौ क्रौंचं शायनासने। पुष्करं करिहस्ताग्रे वाद्यभां

डमुखे जले ॥८५॥ मोक्षिप्त इन्द्रफले पद्मे तीर्थौ बधिविशेषयोः। अंतरमवकाशावधि

परिधानांतर्द्धिभेदतादर्थ्ये छिद्रात्मीयविनाबहिरवसरमध्येंऽतरात्मनि च ॥८६॥ मुखे

ऽविविवरं तसुं कार्शोह्ललपविनागरं शार्वरं त्वंधतमसे घातुके मेन्दृलिंगकः ॥८७॥ गोरे

रु लोसितेपीतेत्वरुण कार्येऽप्यहष्करः। जठरः कठिनेऽपि स्यादस्यस्तदपि बाधरः ॥

८८॥ ञानाकुलेऽपि चैकाग्र्येऽप्यग्रे ग्रासरूढः। ग्रासाकुले उपर्यु दीपक श्रेष्ठेष्वपुत्तरः ॥८९

॥ एषां विपर्यये श्रेष्ठ दूरानात्मोत्तराःपराः। स्वादुप्रियौ तु मधुरौ क्रूरौ कठिननिर्दयौ ॥९०

॥ उदारो दातृमहतोरितरस्त्वन्यनीचयोः। मंदस्वच्छंदयोः स्वैरः शुभ्रमुद्दीप्तशुक्लयोः ॥

९१॥ आसारो वेगवद्वर्षः सैन्यप्रसरणं तथा। धारांबुनाते बोल्कर्षेऽप्योकटाहेऽपि कर्परः

86

॥१॥ वैकरंकं सरे श्रेष्ठेऽपि मुकुटत्रौलयोः चरुः स्त्री लिंगो द्रुविःषकौ अधीरः कातरे चले

॥२॥ इति रान्ताः॥ चूडा किरीटं केशाश्च संयता मौलयस्त्रयः। द्रुमप्रभेदमातंगकां-
डपुष्पाणि पीलवः॥३॥ कृतान्तानेहसोः कालश्चतुर्थेऽपि युगे कलिः। स्यात्कुरंगेऽपि
कमलः प्रकारेऽपि च कंबलः॥४॥ करोपहारयोः पुंसि बलिः प्राण्यंगजेऽस्त्रियां। स्थौल्य-
सामर्थ्यसैन्येषु बलं ना काकसीरिणोः॥५॥ वातूलः पुंसि वात्यायामपि वातासहे त्रि-
षु। भेद्यलिंगः शठे व्यालः पुंसि श्वापदसर्पयोः॥७॥ मलोऽस्त्री पापविट्किट्टान्यस्त्री
शूलं रुगायुधं। शंकावपि द्वयोः कीलः पालिस्त्र्यश्र्यंकपंक्तिषु॥८॥ कला शिल्पे का-
लभेदेऽप्याली सख्यावली अपि। अब्धिम्बुविकृतौ वेला कालमर्यादयोरपि॥९॥ बहु-
लाः कृत्तिका गावो बहुलोऽग्निः शितौ त्रिषु। लीला विलासक्रिययोरुपला शर्करा 86

86A

कंटकविच ॥२०॥ योनि लिंगे मणिकीलालं मल्लमाद्ये शिखा भयोः । ज्वालं समूहस्त्र्या

नायो गवाङ्कुशारकावपि ॥२१॥ अक्षि लं स्वभावे सकृत्ते सस्ये हेतुकृते फलं । छदिर्नेत्र

रुजोः क्लीबं समूहे पटलं न ना ॥२२॥ अधःस्वरूपयोरस्त्री तलं स्याच्चामिषे पलं । उशी

नलेऽपि विपानाले चेलं वस्त्रेऽधमे त्रिषु ॥२३॥ कुकूलं शंकुभिः कीर्णे श्वभ्रे ना तु तुषा

नले । निस्राते केवलमिति त्रिलिंगं त्वेककृत्स्नयोः ॥२४॥ पदीनिहेमवुल्पेषु कुरा

लं क्लिष्टे त्रिषु । प्रवालमंकुरेऽप्यस्त्री त्रिषु स्थूलं जडेऽपि च ॥२५॥ करालो दंतुरे तुंगे

चारौ दक्षेऽपि पेशलः । मूर्खेऽर्भकेऽपि बालः स्याल्लोलश्चलसतृष्णयोः ॥२६॥ कुलं

गृहेऽपि तालांके कुवेरश्चैककुंडलः । स्त्री भावावज्ञयोर्हेला हेलिः सूर्ये रते हलिः

॥२७॥ हाला स्यान्नयतौ मद्येरा कौ लं छदयोर्दलं । रत्निश्चित्रोपकरणे शलाका

87

रत्वङ्गाश्मयोः ।१७। तुमुलं संकुले ग्रंथ्ये ग्राहकु त्सीकर्मा वाल्पवि ।१८। दवदावौ
वनारण्यवह्नी जन्म हरौ भवौ ।१९। मंत्री सहायः सचिवौ पतिशाखिनराधवाः । अवयः शैल
मेषार्का आज्ञाह्वानाध्वरा हवाः ।२०। भावः सत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मसु । धात्वर्थः
केवलः शुद्धो भावस्त्वभिधीयते ।२१। स्यादुत्सादे फले पुष्पे प्रसवो गर्भमोचने । अवि
श्वासेऽवष्टंभेऽपि निष्ठ्यूतावपि निष्ठ्यवः ।२२। उत्सेकामर्षयोरिच्छाप्रसवे महे उत्सवः
अनुभावः प्रभावे च सतां च मतिनिश्चये ।२३। स्याज्जन्महेतुः प्रभवः स्थानं चाद्योप
लब्धये । ध्रुवो भभेदे क्लीबं तु निश्चिते शाश्वते त्रिषु ।२४। शूद्रायां विप्रतनये शस्त्रे
पारश[illegible] मतः । स्वो ज्ञातावात्मनि त्रिष्वात्मीये स्वोऽस्त्रियां धने ।२५। स्त्रीकटीवस्त्रबंधे
ऽपि नीवी परिपणेऽपि च । शिवा गौरीफेरवयोर्द्वंद्वं कलहयुग्मयोः ।२६। द्रव्यासुव्यव ८७

87A

सायेषु सत्वमस्त्री तु जंतुषु । क्लीबं नृपुंसके षंडे वाच्यलिंगमविक्रमे ॥१४॥ इति षांताः ॥

द्वौ विशौ वैश्यमनुजौ द्वौ चराभिमरौ स्पशौ । द्वौ राशी पुंजमेषाद्यौ द्वौ वंशौ कुलमस्करौ ॥१५॥ रहः प्र-

काशौ वीकाशौ निर्वेशो भृतिभोगयोः । कृतांते पुंसि कीनाशः क्षुद्रकर्षकयोस्त्रिषु ॥१६॥ पदे-

ऽलक्ष्ये निमित्तेपदेशः स्यात्कुशमप्सु च । दशावस्थानेकविधाप्याशा तृष्णापि चायता

॥१७॥ वशा स्त्री करिणी च स्याद्दृग्ज्ञाने ज्ञातरि त्रिषु । स्यात्कर्कशः साहसिकः कठोरामसृ-

णावपि ॥१८॥ प्रकाशोतिप्रसिद्धेऽपि शिशावज्ञेपि बालिशः । [illegible] खड्गौ नि [illegible] शौ

[illegible]ः स्पर्शे ग्रावकः करः ॥१९॥ [illegible] शालिशूकौ [illegible]योः पाशौ बंधनसंश्रयोः । अग्र-

तो वा कुपाशेन केशपाशेन [illegible] तः ॥२०॥ इति शांताः ॥ स्फुरमत्स्यावनिमिषौ पुरुषा वा-

त्ममानवौ काकमत्स्यात्खगौ ध्वांक्षौ कक्षौ तु [illegible] वीरुधौ ॥ [illegible] अभीषुः प्रग्रहे रश्मौ

प्रैषः प्रेषणमर्द्दने। पक्षः सहायेऽप्युष्णीषः शिरोवेष्टकिरीटयोः ॥२५॥ शुक्ले मूषिके
श्रेष्ठे सुकृते वृषभे वृषः। कोषोऽस्त्री कुड्मले खड्गपिधानेऽर्थौघदिव्ययोः ॥२६॥ द्यूते
ऽक्षे शारिफलकेऽप्याकर्षोऽथाक्षमिन्द्रिये। नाद्यूताङ्गे कर्षचक्रे व्यवहारे कलि
द्रुमे ॥२७॥ कर्षूर्वा ना करीषाग्निः कर्षूः कुल्याभिधायिनी। पुंभावे तत्क्रियायां च पौरु
षं विषमप्सु च ॥२८॥ उपादानेऽप्यामिषं स्यादपराधेऽपि किल्बिषं। स्याद्वृष्टौ लोकधा
त्वंशे वत्सरे वर्षमस्त्रियां ॥२९॥ प्रेक्षा नृत्येक्षणं प्रज्ञाभिक्षासेवार्थनाभृतिः। त्विट् शो
भापि त्रिषु परे न्यक्षं कार्त्स्न्यनिकृष्टयोः ॥३०॥ प्रत्यक्षेऽधिकृतेऽध्यक्षो रूक्षस्त्वप्रे
म्णि चिक्कणे ॥ इति षान्ताः ॥ सविश्वेतच्छदौ हंसौ सूर्यवह्नी विभावसू ॥३१॥ वत्सौ तर्ण
कवर्षौ द्वौ सारंगाश्च दिवौकसः। शृंगारादौ विषे वीर्ये गुणे रागे द्रवे रसः ॥३२॥

पुंस्युत्तंसावतंसौ द्वौ कर्णपूरेऽपि शेखरे। देवभेदेऽनले रश्मौ वसू रत्ने धने वसु ॥५१॥ विष्णौ
च वेधाः स्त्री त्वाशीर्हिताशंसाहिदंष्ट्रयोः। लालसे प्रार्थनौत्सुक्ये हिंसा चौर्यादिकर्मणि
॥५२॥ प्रसूरश्वापि भूद्यावौ रोदस्यौ रोदसी च ते। ज्वालाभासौ न पुंस्यर्चिर्ज्योतिर्भद्योत
दृष्टिषु ॥५३॥ पापापराधयोरागः खगबाल्यादिनोर्वयः। तेजःपुरीषयोर्वर्चो मह उत्सव
तेजसोः ॥५४॥ रजो गुणे च स्त्रीपुष्पे राहौ ध्वान्ते गुणे तमः। छन्दः पद्येऽभिलाषे च तपः कृ
च्छ्रादिकर्म च ॥५५॥ सहो बलं सहा मार्गो नभः खं श्रावणो नभाः। ओकः सद्माश्रयश्चौ
काः पयः क्षीरं पयोऽम्बु च ॥५६॥ ओजो दीप्तौ बले स्रोत इन्द्रिये निम्नगारये। तेजः प्रभावे दी
प्तौ च बले शुक्रेऽप्यतस्त्रिषु ॥५८॥ विद्वान्विदंश्च बीभत्सो हिंस्रोऽप्यतिशये त्वमी। वृद्ध
प्रशस्ययोर्ज्यायान्कनीयांस्तु युवाल्पयोः ॥५९॥ वरीयांस्तूरुवरयोः साधीयान्सा

कपाटयोः ॥ [illegible] द्रोऽपि वर्हे निर्व्यूहो वरणाकादयोः ग्रहाः ॥ द्वार्यापीडे क्वाथर
से निर्यूहो नागदंतके ॥ तुलासूत्रेऽश्वादिरश्मौ प्रग्राहो वग्रहोऽविग्रह ॥ ५२ ॥ पत्नीपरिज
नादानमूलशापाः परिग्रहाः ॥ दारेषु च गृहाः श्रोण्यामप्यारोहो वरस्त्रियाः ॥ ५३ ॥ व्यूहो
वृन्देऽप्यहिर्वृत्रेऽप्यग्नीन्द्वर्कास्तमोपहाः ॥ परिच्छदे नृपार्हेऽर्थे परिवर्होऽव्ययाः परे
॥ ५४ ॥ इति नानार्थवर्गः ॥ छ ॥ ३ ॥ छ ॥ आईषदर्थेऽभिव्याप्तौ सीमार्थे धातुयोगजे
आ प्रगृह्यः स्मृतौ वाक्येऽप्यास्तु स्यात्कोपपीडयोः ॥ ५५ ॥ पापे कुत्सीषदर्थे कु धिङ्
निर्भर्त्सननिंदयोः ॥ चान्वाचयसमाहारेतरेतरसमुच्चये ॥ ५६ ॥ स्वस्त्याशीःक्षेमपुण्या
दौ प्रकर्षे लंघनेऽप्यति ॥ स्वित्प्रश्ने च वितर्के च तु स्याद्भेदेऽवधारणे ॥ ५७ ॥ सकृत्सहैक
वारे वाप्याराद्दूरसमीपयोः ॥ प्रतीच्यां चरमे पश्चादुताप्यर्थविकल्पयोः ॥ ५८ ॥ पुनः स ८९

र्ते हिरुङ्नाना च वर्जने। यत्तद्यतस्ततो हेतावसाकल्ये तु चिच्चन ।७५। कदाचिज्जातु सा
र्द्धं साकं सत्रा समं सह। आनुकूल्यार्थकं प्राध्वं व्यर्थके तु वृथा मुधा ।७६। आहो उताहो कि
मुत विकल्पे किं किमूत। च तु हि च स्म ह वै पादपूरणे पूजने स्वती ।७७। दिवाह्नीत्यथ दो
षा च नक्तं च रजनाविति तिर्य। गर्थे साचि तिरोऽप्यथ संबोधनार्थकाः ।७८। स्युः प्याट् पा
ड़ङ्ग हे है भोः समया निकषा हिरुक्। अतर्किते तु सहसा स्यात्पुरः पुरतोऽग्रतः ।७९। स्वा
हा देवहविर्दाने श्रौषट् वौषट् वषट् स्वधा। किंचिदीषन्मनागल्पे प्रेत्यामुत्र भवांतरे ।८०।
व वा यथा तथैवैवं साम्येऽहो हीति विस्मये। मौने तु तूष्णीं तूष्णीकं सद्यः सपदि तत्क्षणे
।८१। दिष्ट्या समुपजोषं चेत्यानंदेऽथांतरेंतरा। अंतरेण च मध्ये स्युः प्रसह्य तु हठार्थकं
।८२। युक्ते द्वे सांप्रतं स्थानेऽभीक्ष्णं शश्वदनारते। अभावे नह्यनो नापि मास्म मालं च

९१

वारणे ॥८३॥ पक्षांतरे चेद्यदि च तत्वे त्वद्धां ज्ञसा द्वयं प्रकाश्ये प्रादुराविः स्यादोमेवं परमं मते

॥८४॥ समंततस्तु परितः सर्वतो विश्वगित्यपि । अकामानुमतौ काममसूयोपगमेऽस्तु च

॥८५॥ ननु च स्याद्विरोधोक्तौ कच्चित्कामप्रवेदने । निःषमं दुःषमं गर्ह्ये यथास्वं तु यथा

यथं ॥८६॥ मृषा मिथ्या च वितथे यथार्थं तु यथातथं । स्युरेवं तु पुनर्वैवेत्यवधारणवा

चकाः ॥८७॥ प्रागतीतार्थकं नूनमवश्यं निश्चये द्वये । संवद्वर्षेऽवरे त्ववर्गामेवं स्व

यमात्मना ॥८८॥ अल्पे नीचैर्महत्युच्चैः प्रायो भूम्न्यद्रुते शनैः । सना नित्ये बहिर्बाह्ये

स्मातीतेऽस्तमदर्शने ॥८९॥ अस्ति सत्वे रुषोक्तावुं ऊं प्रश्नेऽनुनये त्वयि । हुं तर्के स्यादु

षा रात्रेरवसाने नमो नतौ ॥९०॥ पुनरर्थेऽङ्गं निंदायां दुष्टु सुष्टु प्रशंसने । सायं साये प्रगे

प्रातः प्रभाते निकषांतिके ॥९१॥ परुत्परार्यैषमोऽब्दे पूर्वे पूर्वतरे यति । अद्यात्राह्न

पूर्वेऽह्नीत्यादौ पूर्वोत्तरापरात् ॥८२॥ तथाधरान्योन्यतरेतरात्पूर्वेद्युरादयः । उभ
येद्युरुभयेद्युश्च परेत्वह्नि परेद्यवि ॥८३॥ ह्योगतेऽनागतेऽह्नि श्वः परश्वस्तु परेऽहनि
तदा तदानीं युगपदेकदा सर्वदा सदा ॥८४॥ एतर्हि संप्रतीदानीमधुना सांप्रतं तथा
दिग्देशकाले पूर्वादौ प्रागुदक्प्रत्यगादयः ॥८५॥ इत्यव्ययवर्गः ॥ सलिंगशास्त्रैः
सन्नादिकृत्तद्धितसमासजैः अनुक्तैः । संग्रहे लिंगं संकीर्णवदिहोन्नयेत् ॥८६॥ लिंग
शेषविधिर्व्यापी विशेषैर्यद्यबाधितः ॥ स्त्रियामीदूद्विरामैकाच्सयोनिप्राणि
नाम च ॥८७॥ नाम विद्युन्निशावल्लीवीणादिग्भूनदीह्रियां । अदंतैर्द्विगुरेकार्थो न स
पात्रयुगादिभिः ॥८८॥ तल्वृन्देयेनिकट्यत्रा वैरमैथुनिकादिवुन् । स्त्रीभावादाव
निक्तिन्ण्वुल्ण्वुच्क्यब्युजिञिङ्निशाः ॥८९॥ उणादिषु निरूरीश्च ङ्याबूङंतं चलं

स्थिरं । तत्क्रीडायां प्रहरणे चेन्मौष्टा पाष्णिवाणाटिक ॥ ५ ॥ घओजः साक्रियास्याद्वेटाखडपा

ताहिका स्त्रुनीरपैने । पाता वम्रगयातैलंपाता स्वधेति दिक् ॥ ६ ॥ ह्रीस्यात्काचित्स्मरणा

त्मादिविविक्तापद्येयदि । लेकारोफालिकी टीका धातकापंजिका हृकी ॥ ७ ॥ सिंधुका

सारिका हिक्का प्राचि कौन्का पिपीलिका । तिंदुकी कलिका भगिः स्फरंगा सूचि मा

दया ॥ ८ ॥ विक्षाविततंडा काकि त्यपस्तूर्लिः स्थाली द्वली दरत् । सान्तिः कंथा तथा संदी

नाभीराजसभापिच ॥ ९ ॥ ऊष्ट्री चर्वरी कारी होरा लट्टा च सिध्मला । लाक्षा लिक्षा च

गंडूषाग्रध्रसी चमसी मसी ॥ १० ॥ ॥ इति स्त्रीलिंगसंग्रहः ॥ पुंस्त्वे समेदानुचराः सपर्यायाः

सुरासुराः । स्वर्गयागाद्रिमेघाब्धिद्रुकालासिशरारयः ॥ ११ ॥ करगंडोष्ठदोर्दंतकंठके

शनखस्तनाः । अह्नांतांताः सेन्द्रमेदाराज्ञांताः प्रागसंख्यकाः ॥ १२ ॥ ग्रीवेष्टा द्यास्था ८२

नि र्यासा अमन्त्रेता अवाधिताः । कर्क्कोहजेतुवल्कनिहित्वातुलविलमकाः ॥ ॥ कंबल

ममरेपांनायद्यदंताक्ष्मीऽथ । पथनयसटीपांनागोन्नाख्याश्वरणा हकयाः ॥ ॥ ना

म्मकर्त्तरिभावेच घञ्जेवृङ्ग घाष्कचः । क्तः कर्त्तरीमनिञ्ज्ञावेको घोः किः प्रा

दितोऽन्यतः ॥ ॥ द्वंद्वेऽथ्ववङ्वावश्वल्लवङ्वानन्नुसमाहृते । क्तांतः स्त्रयैङ्डुपयायिह

वोयः स्यच्चिकोऽपिच ॥ ॥ वटकश्चानुवाकश्चरस्यकश्चकुड्डुंगकः । पुंस्त्वेपुंस्त्वेःसमुद्र

श्चाविटपदृथटास्वटः ॥ ॥ कोट्टारघट्टहट्टाश्चविंडगौंडपिचंडवत । गड्डुकरंडौलगुडो

वरंडश्चकिलोघुलः ॥ ॥ हृतिःसीमंतहारतौरोमंथोद्गीथवुद्बुदाः । काशमर्द्दोर्वुदःकुंदः

फेनस्तूवौसदपकौ ॥ ॥ श्रातपः स्त्रियोनाभिः कुणपद्धुरकेदराः । हरद्धुरश्चचुक्रा स्थगो

लहिंगुलपुद्गलाः ॥ ॥ वेतालमल्लमद्दाः श्चकुरोऽपिवपहिशाः । कुल्माषोरमसश्चैवसक

नाहः पतङ्गः ॥ [illegible] ॥ छिद्रीभेऽस्माच्च बोरल्पवर्णस्त्वग्रद्धिमोदके शीतो
ष्णमांसरुधिरसुखोद्धिऽद्रविलंवलैफलहेमधुस्नेत्रलोहसुखं दुःखेनुभाशुभं तलवुष्मा
ति स्ववेलवं जनान्मनुस्वेवणे ॥[illegible]॥ कोटत्रः शमादिरूंख्यान्मायालरुपाप्रकृतं च तल
घ्रेवूकमसिस्कसंश्रेतेयदमंतमकत्रीरि ॥१८॥ चांतेसल्लोपचंक्रि ईशत्रंफाकसंख्या
चिते। पात्राख्यं तैरेकाद्योधिगुर्लक्तानुसारतः ॥२०॥ दंदैकत्वामयीभावौवपः सं
ख्याव्ययासरः। पश्नाः छायावदूनां चेद्धिवाचं संदृनौ सभा ॥२१॥ शालाद्यविवरा
सभामनुष्याद्यदराजकात्। दासीसभंनपसभंरक्षःसभमिमादिशः ॥२२॥ उपज्ञोप
क्रमं तदाद्यप्रकाशने। कोपज्ञकोपक्रमादिकंथोशीनरनामसु ॥२३॥ भा
वेनलकचि ह्रोऽस्मेसमहे भावकर्मणोः। अदंतद्वयस्थाः पुन्नपुंदिनाम्यो त्वहः ९३

93A

पर: ॥२०॥ क्रियामयानो भेदकाम्येकत्वेऽप्युमतोरके । वोचविकं गरहस्तूलं तिरीटं

मर्मयोजने ॥२५॥ गजसंयंत्राज्ञवेयंगद्यवद्येदन्तोकवेः । मातिकऱ्भा व्यालिंदूरवीस्वी

वरवजरं ॥२६॥ लोकायतेहरितालेविदलस्थालवाहुकवे । भयानन्ननज्ञकवरस्त्रवाणामर

णमेगले ॥२७॥ दावैधिधमरभावत्पहूदयोदरकोकुटं । पत्रनाडिरम्हं गारदारवद्धोंदु

मानसे ॥२८॥ खांतेवाच्यकलिंगस्यनलिनीयसमयन्दाते ॥ इति नवुंसकशेषः ॥ पुनपुं

सकयोः शेषोर्दलीविलयाककंडकाः ॥ अथ पुं मोदकोदेडकटंकः ज्ञाटकः कर्बुरोवुं

दः पातकोद्योगवरकंतमालामलकानडः ॥३०॥ कूष्मंमुंडशीधकेतुस्तेदेडितंस्वेमकु

द्दिमं संगमंसन्तमानार्मसंवलायतांडवं ॥३१॥ कवियंकंदकव्यालिंकाणवार्टकंगं

धरं यपपद्रगीवपात्रीवक्षचंचमसाचिकसौ ॥३२॥ अर्दचीदीघृतादीनांपुंस्त्वाद्यंवैदि

29

कंस्कवंसन्तोऽर्क्कमिहलोकेऽवितर्द्देदस्त्रस्त्रक्रोषवत् ॥२५॥ इति पुंनपुंसकशेषः ॥ स्त्री
पुंसोरपत्यांता द्विचतुष्पदोरगाः । जातिभेदाः पुमाख्याश्च स्त्रीयोगैः सहमल्लकः ॥२६॥ ऊ
र्मिर्वराटकः स्वातिर्वर्णको झाटलिर्मनुः । मूषासरकाटीक कर्कंधुर्यष्टिः शाटिः कुटिः क
टिः ॥२७॥ इति स्त्रीपुंसशेषः ॥ स्त्रीनपुंसकयोर्भावक्रिययोः ष्यञ् क्वचिच्च वुञ् । औचित
मौचिती मैत्री मैत्र्यं वुञ् प्रागुदाहृतः ॥२८॥ षष्ठ्यंतप्राक्पदाः सेनाछायाशालासुरानिशाः
। स्याद्वा नृसेनं श्वनिशं गोशालमितरे च दिक् ॥२९॥ आबंतोत्तरपदो द्विगुश्चापुंसि
नपुंसकं त्रिखट्वं च त्रिखट्वी त्रितक्षपि ॥३०॥ इति स्त्रीनपुंसकशेषः ॥ त्रिषु पात्री पुटी वा
टी वटी कुटी भेदा दाडिमौ ॥ इति त्रिलिंगशेषः ॥ परं लिंगं स्वप्रधाने द्वंद्वे तत्पुरुषेपि तत्
॥३१॥ अर्थान्ताः प्राद्यलंप्राप्तापन्नपूर्वाः परोपगाः । तद्धितार्थो द्विगुः संख्यासर्वनाम ६४